

Universitetet
i Stavanger

Master i historiedidaktikk

Vårsemesteret, 2013

Maktkamp og myter i Montenegro

En analyse av historiebruk i en identitetskonflikt

Forfatter: Liv Myhre

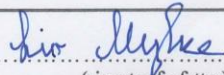

Universitetet
i Stavanger

DET HUMANISTISKE FAKULTET

MASTEROPPGAVE

Studieprogram: Master i historiedidaktikk	Vårsemesteret, 2013 Åpen
Forfatter: Liv Myhre	 (signatur forfatter)
Veileder: Ketil Knutsen	
Tittel på masteroppgaven: Maktkamp og myter i Montenegro En analyse av historiebruk i en identitetskonflikt Engelsk tittel: Power struggle and Myths in Montenegro An analysis of how history is used in an identity conflict	
Emneord: Historiebruk Kollektiv identitet Montenegro Myter Nasjonalitet	Sidetall: 105 Stavanger, 10. mai 2013. dato/år

INNHALDSFORTEGNELSE

Forord

1	Innledning	6
1.1	Tema.....	7
1.2	Begrepsavklaringer	10
1.3	Problemformulering og avgrensninger	12
1.4	Formål	14
1.5	Disposisjon.....	14
1.6	Kilder	14
1.7	Forskningsstatus	16
1.8	Teori og metode	24
1.8.1	Myter og historiebruk	24
1.8.2	Diskursanalyse	26
2	Montenegro – myter og identitet.....	31
3	Offisiell historiebruk – politikeres håndtering av identitetskonflikten.....	35
3.1	Statsministerens taler.....	35
3.2	Opposisjonens standpunkt	39
3.3	Presidents holdninger.....	43
3.4	Strid om nasjonale symboler	46
4	Religion og historie – kampen om historien i kirken	50
4.1	SPC's offisielle kirkehistorie.....	51
4.2	Kirkehistorien sett fra CPC's ståsted	57
4.3	To sider av historien	63
4.4	Fjellets og havets kirker	65
4.5	Ønsket om gjenoppbygging av kirke på Lovcen.....	72
4.6	Montenegrinske kirker – serbiske symbol	73
4.7	Nedbryting og forsterkning av myter.....	75
5	Uoffisiell historiebruk – kampen om historien på internett.....	79
5.1	Er montenegrinene serbere?	80
5.2	En sammenligning av nettstedene.....	88
6	Sammenligning av historiebruken	90

7	Hvorfor stanser ikke identitetskampen?	93
8	Oppsummering	97
	Litteraturliste.....	101
	Foto.....	105

Forord

Da min tidligere arbeidsgiver, Statoil, ga meg tilbud om førtidspensjon grep jeg straks denne sjansen. Det ga meg muligheten til å gjøre noe jeg lenge hadde hatt lyst til, å studere historie. I 2008 startet jeg på et årsstudium i historie. Jeg fant imidlertid raskt ut at historiefaget virkelig var noe for meg, og jeg kunne slett ikke tenke meg å avslutte studiene etter kun ett år. Derfor gikk jeg meg over til Bachelor studie i historie. Etter å ha fullført dette var jeg fremdeles vitebegjærlig, så dermed begynte jeg på Masterstudie i historie didaktikk.

Studietiden har vært meget interessante og lærerik. Jeg har hatt meget godt faglig utbytte av studiene, men også sosialt har det vært en flott tid. Det gode miljøet og samholdet med mine studiekamerater har gitt meg utrolig mye. Å være sammen med gode venner som deler mine historieinteresser er gull verd for meg.

Med denne masteroppgaven avslutter jeg nå mine fem studieår. At jeg valgte å skrive om identitetskonflikten i Montenegro skyldes først og fremst nysgjerrighet. Etter å ha observert konflikten på nært hold ønsket jeg å vite mest mulig om hva dette var.

Å velge et slikt tema gir imidlertid spesielle utfordringer. Jeg vil derfor takke min montenegrinske mann, Nenad Kilibarda, for at han har lært meg så mye om landet og folket. Han har vært en god og tålmodig støttespiller som har gitt meg konstruktive tilbakemeldinger og gode svar på mange spesielle og noen ganger merkelige spørsmål.

Jeg vil også takke min veileder, Ketil Knutsen. Hans meget gode faglige støtte og hjelp har vært helt uunnværlig. Dessuten vil jeg benytte anledningen til å takke Jan Bjarne Knutsen som har lært meg så mye om historiebruk. Sist, men ikke minst, takker jeg mine medstudenter i skrivebrakka, Trude Alfsvåg, Ellen Katrine Espedal Julfeldt, Gunnar Dyrseth og Jon Kaare Olsen for gode råd, diskusjoner, oppmuntring og sosialt samvær.

1 Innledning

Sommeren 1985 reiste jeg for første gang til Montenegro. Dette lille landet i Sør Europa var da helt ukjent for meg. Reisen ble på mange måter et vendepunkt i mitt liv. Jeg ble glad i det vakre landet med de gjestfrie og glade menneskene. Der møtte jeg også min mann. Siden den gang har jeg tilbrakt mye tid i Montenegro og er blitt godt kjent med både landskapet og folket.

Det var under et museumsbesøk i landets gamle hovedstad, Cetinje jeg for alvor begynte å interessere meg for historiefaget.¹ Ved å studere artefaktene i museet gikk det opp for meg at Montenegros historie må ha vært ganske omskiftelig og blodig. På grunn av sin beliggenhet, klemt inn mellom øst og vest, måtte montenegrinerne ofte sloss mot inntrengere.

Da jeg møtte landet var det fremdeles en del av tidligere Jugoslavia. Imidlertid tok det ikke lang tid før verdens øyne ble rettet mot denne delen av Europa. Føderasjonen var i ferd med å rakne. Som kjent foregikk oppløsningen av Jugoslavia langt fra smertefritt. Borgerkrig og internasjonale invensjoner kom i kjølvannet av de ulike republikkenes ønske om løsrivelse fra føderasjonen. Montenegros deltakelse i krigen var relativt beskjeden. Det foregikk nesten ingen krigshandlinger på Montenegros jord. Bortsett fra noen spredte tilfeller av forfølgelser mot minoritetsgrupper i grenseområdene mot Serbia var det harmoniske forhold mellom de forskjellige etniske gruppene i Montenegro.

Landet forholdt seg imidlertid ikke nøytrale i konflikten. De valgte å stå på Serbias side ut i fra et ønske om å bevare Jugoslavia.

Ellers må det nevnes at det var forholdsvis mange montenegrinere blant offiserene i den jugoslaviske hæren. Den bosniske serberlederen Karadzic var født i Montenegro². Den kjente serberlederen Slobodan Milosevic hadde også sine røtter der.³

Hos store deler av verdenssamfunnet ble Serberne ansett for «*verstingene*», aggressorene, mens de øvrige folkegrupper ble betraktet som «de gode», ofrene. I og med at montenegrinerne valgte å stå sammen med serberne, ble de plassert i kategorien

¹ Cetinje var hovedstad i landet frem til 1945, nå er det Podgorica som er hovedstad.

² Roberts 2007: 167.

³ Roberts 2007: 2.

«verstingene». Deres ståsted førte til at de, i likhet med serberne, ble rammet av sanksjoner. Dette bidro bl.a. til at infrastrukturen forfalt. Industrien lå nede både på grunn av omsetningsproblemer og problemer med å få fatt i råvarer. Hard valuta som de tidligere fikk gjennom turismen forsvant nesten helt da de vestlige turistene uteble. Disse forholdene gjorde sitt til at arbeidsløsheten vokste og organisert kriminalitet hadde ganske fritt spillerom, særlig innen smugling og svartebørshandel.⁴

Montenegros reservestyrker deltok i kampene om Dubrovnik.⁵ Dette stigmatiserte det montenegrinske folket og bidro til at landet fikk problemer med forholdet til nabolandet Kroatia. Nå er det i ferd med å normalisere seg, men prosessen går langsomt.

Et stort antall flyktninger fra andre republikker i tidligere Jugoslavia har kommet til Montenegro. Flertallet av disse er serbere som var bosatt i Bosnia, Kroatia og Kosovo.

I likhet med Serbia ble landet utsatt for NATOs bombing i 1999. Det var riktignok ikke mange bomber som falt i Montenegro, men det var ganske skremmende for montenegrinene å se bombeflyene passere Montenegro på vei til sine mål i Serbia. Et slags kollektivt traume ble dermed utløst. Folk slet med angst, misnøye og hatstemning mot Nato-landene, særlig mot USA, men også mot Norge på grunn av vår deltagelse i NATOs angrepsstyrke.⁶

1.1 Tema

Montenegros rolle i oppløsningen av Jugoslavia og løsrivelsen fra Serbia var dramatiske begivenheter og man kan vel med rette si at de skapte et brudd i montenegrinernes kollektive identitetsoppfatning. Folket i Montenegro er i dag splittet i sin oppfatning av tilhørighet. I den montenegrinske regjeringens faktabok fremgår det at hele 32 % av befolkningen regner seg som serbere.⁷ Disse hevder at de er en del av et serbisk folk, mens andre identifiserer seg som et eget, montenegrinsk folk. Det eksisterer dermed en identitetskrise i landet.

⁴ Roberts 2007: 230.

⁵ Roberts 2007: 438.

⁶ Morrison 2009: 168-171.

⁷ Bureau *Montenegros facts* 2010: 3.

Montenegro gikk ut av unionen med Serbia i 2006 som resultat av en folkeavstemming hvor et flertall på 55,53 % stemte for selvstendighet.⁸ Siden flertallet var så knapt fantes det et forholdsvis stort mindretall som ville fortsette unionen.

De som stemte for fortsatt union hadde forskjellige grunner for sitt valg. Noen mente at Montenegro var for lite og svakt land til å greie seg på egen hånd. Andre gjorde sitt valg ut i fra et nostalgisk ønske om at de ved å fortsette i unionen fremdeles fikk være en del av et slags «Mini Jugoslavia». Andre tok sitt standpunkt av praktiske grunner, for eksempel fordi de fryktet at deres sønner og døtre skulle miste muligheten til å studere i Beograd hvis landet ble selvstendighet. En annen årsak kan være bånd som ble knyttet under borgerkrigen når de to landene kjempet på samme side. Jeg tror likevel hovedårsaken til at 45 % ønsket å fortsette unionen er at en stor del av folket identifiserer seg som serbere. For disse fremstår det som naturlig og logisk å være i union med serberne.⁹

Ved å studere Montenegros historie vil vi se at det finnes flere ting som knytter serberne og montenegrinerne sammen, men også mye som splitter dem. Felles kamper mot tyrkerne bidro til å forsterke båndene mellom de to nabolandene.

Ellers er det relativ stor kulturforskjell mellom de to folkene.¹⁰ Forskjellige naturgitte forhold har bidradd til at levesettet til montenegrinerne og serberne er ganske forskjellig. Serbia har fruktbare elvedaler som gjør det lett å dyrke jorda. De har derfor utviklet et mangfoldig bondesamfunn. Montenegro, derimot, er et fjell land med karrig jordsmonn og til dels dårlig tilgang på vann. En god beskrivelse finner vi i denne gamle montenegrinske myten:

Da Gud var ferdig med å skape verden fant han ut at han fremdeles hadde ganske mange steiner igjen i sin sekk, så han kastet det hele ut på en vilt og øde stykke land – slik ble Montenegro skapt.¹¹

Dette karrige fjell-landet egnet seg ikke så godt til tradisjonell jordbruksdrift. Derfor har montenegrinerne tidligere livnært seg som jegere, foruten at de drev noe småfe-drift.

⁸ Morrison 2009: 219.

⁹⁹ Egne observasjoner.

¹⁰ Roberts 2007: 37.

¹¹ Roberts 2007: 12.

Av andre forhold som skiller de to statene kan nevnes at Montenegro har kystlinje, noe Serbia mangler. Montenegros fortid som klanbasert samfunn er også unikt for landet.

Tilhørighet til den ortodokse kirken er imidlertid regnet som den viktigste fellesnevneren. Siden de fleste serbere og montenegrinere begge tilhører samme ortodokse kirken blir identitetskampen noe annerledes enn den som hersket under borgerkrigen i Jugoslavia. I borgerkrigen identifiserte folk seg etter religion. Forenklet sett kan man si at det var en strid mellom katolikker, muslimer og ortodokse kristne. Identitetskampen i Montenegro mellom dem som regner montenegrinerne som eget folk og dem som regner seg som serbere er slik sett mer komplisert. Hver innbygger i Montenegro må derfor ta stilling til hvilken gruppe de tilhører. Bruken av mytene blir nok derfor ekstra viktige. Ved hjelp av disse kan folk danne seg et bilde av hvilket fellesskap de tilhører.

Det er dermed to ulike diskurser som kjemper om hegemoniet i dagens Montenegro. I den ene hersker forestillingen om at montenegrinerne tilhører det serbiske folket, den andre diskursen hevder at montenegrinerne er et eget folk. Jeg mener at denne diskurskampen er en sentral brikke i dagens maktkamp i Montenegro. Aktørene i dette maktspelet er først og fremst politikere, religiøse organisasjoner og media, men også vanlige folk. Kampen om den kollektive identiteten kan betegnes som en kamp om ulike diskurser makteliten bruker, og i hvilken grad disse finner gjenklang hos befolkningen.

Begrepet *diskurs* kan virke noe diffust, og blir tillagt ulik betydning i forskjellige sammenheng. Jeg finner følgende definisjon passende for den betydningen jeg legger i begrepet: «Diskurs er en bestemt måte å tale om og forstå verden (eller et utsnitt af verden) på.»¹²

Temaet for denne oppgaven er å vise hvordan bruk av historie inngår i kampen om den kollektive identiteten til montenegrinerne. Hvilke interessekonflikter finnes det, og hvem kjemper for hva? Hva skal huskes og hva skal glemmes? Jeg vil drøfte hvordan historien brukes til å påvirke maktforholdet i Montenegro.

¹² Winther Jørgensen og Philips 1999: 9.

1.2 Begrepsavklaringer

Tittelen på oppgaven er *Maktkamp og myter i Montenegro. En analyse av historiebruk i en identitetskonflikt*. Jeg har valgt denne tittelen fordi det både i Montenegro og Serbia finnes spesielle myter som betyr svært mye for folks identitetsfølelse. Disse mytene, og tolkningen av dem, blir derfor flittig brukt av representanter for begge fløyene i diskurskampen. Det kan være verd å se nærmere på hvordan de benyttes til å danne eller opprettholde en kollektiv identitet. Det er ut i fra dette perspektivet jeg ser på myter i denne oppgaven.

Jeg vil nå beskrive nærmere hva jeg legger i begrepene *maktkamp, myter, historiebruk og identitet* i denne oppgaven.

Med begrepet *maktkamp* tenker jeg på en politisk maktkamp, men ikke begrenset til partipolitisk maktkamp som utøves av politiske institusjoner, det vil si partier, regjering og storting, fylkesting og kommune.¹³ Jeg definerer politisk maktkamp til å omfatte all kamp om makt som foregår i det offentlige rom innenfor en stat. Betegnelsen *Det offentlige rom* kan forstås som alle stedene i et samfunn som er åpne for alle uten at en blir innkrevd betaling eller at det foregår noen adgangsbegrensninger.¹⁴ Deltakerne i det offentlige rommet er egentlig alle aktørene i et samfunn, myndighetene, industriforetak, forskjellige interesseorganisasjoner, private foretak og innbyggerne selv. Under denne definisjonen vil også maktkamp mellom kirkesamfunn omfattes av betegnelsen politisk maktkamp.

Det finnes flere definisjoner på ordet *myte*. Den vanligste oppfatningen av ordet er at en myte er en fortelling om guder og helter i forhistorisk tid.¹⁵ Tidligere har historikere betegnet myter som en motsetning til forskningsbasert historie. I den senere tiden har imidlertid historikere begynt å se på myter fra andre perspektiv. Psykologen Rollo May skriver følgende om myter i sin bok *Myter og identitet. Behovet for myter i vår tid*:

*En myte er en måte å skape mening i en meningsløs verden. Myten er mønstre i form av beretninger som gir vårt liv betydning.*¹⁶

¹³ Bøe 2006: 231.

¹⁴ Bøe 2006: 164-165.

¹⁵ Stugu 2008: 39-44.

¹⁶ May 1992: 15.

De kan være nyttige i prosessen med utvikling av menneskers *historiebevissthet*, det vil si å tolke fortiden for å få forståelse av nåtiden og oppfatning av fremtiden.¹⁷ Slike myter kan dermed bidra til å definere kollektive identiteter. Det er egentlig uinteressant om mytene er basert på fantasi og løgn eller om de bygger på sanne historier. Det som er vesentlig er imidlertid at samfunnet tror på dem.

Kampen om myter handler om *historiebruk*. Jeg finner følgende definisjonen dekkende for hva jeg legger i dette begrepet: «*Historiebruk* er når historiekulturen anvendes og er med å forme mening».¹⁹ I praksis betyr dette at en kultur eller et samfunn gjør bruk av fortiden, for eksempel ved en markering av årsdagen for en historisk begivenhet. Feiring av jubileer og festivaler og oppsetting av minnesmerker er andre former for historiebruk.

Som jeg tidligere har nevnt brukes myter for å definere kollektive identiteter. Jeg skal nå si noe om begrepet *identitet*. I utgangspunktet er identitet en betegnelse på hvem man er. Slik et menneske oppfatter seg selv, altså ens eget selvbilde.²⁰ Dette selvbildet dannes av en sammensetning av natur og kultur, både det man har med seg fra fødselen og noe man kan bearbeide videre. *Kollektiv identitet* er en forestilling av å tilhøre en spesiell gruppe. En kollektiv identitet gir menneskene svar på spørsmålet om hvem de er og hvor de hører til.²¹ Folk har flere kollektive identiteter som henger sammen med at hvert menneske identifiserer seg selv med spesielle karakteristika som gir dem tilknytning til en gruppe med samme markører. Som eksempel på slike markører kan nevnes tilhørighet med mennesker av samme kjønn, religion, familie, slekt, geografisk område eller fellesskap gjennom interesse for sport eller andre fritidssysler. Det er ikke uvanlig at mennesker kan ha problemer med å finne ut av sin egen identitet. Dermed kan en si at det eksisterer en identitetskrise. Den typen kollektiv identitet som behandles i denne oppgaven er nasjonal identitet, en forestilling om å tilhøre et spesielt folk.

¹⁷ Jensen 2006: 58-61.

¹⁹ Bøe 2006: 18.

²⁰ Eriksen 2003: 150-154.

²¹ Strømbom 2003: 17.

1.3 Problemformulering og avgrensninger

Kampen om montenegrinernes identitet spilles ut på flere ulike arenaer. For å skape et helhetsbilde vil jeg vise litt av dette mangfoldet i diskurskampen. Jeg kommer derfor til å diskutere politikeres historiebruk, kirkers historiebruk samt historiebruken på to nettsteder, et pro-serbiske nettsted som kaller seg «Serb land of Montenegro» med web adresse www.njegos.org²² og et pro-montenegrinske nettsted som kaller seg «Crnogorska pitanja» (oversatt til norsk «montenegrinske spørsmål») med web adresse www.crnogorskapitanja.wordpress.com.²³

Både før og etter at Montenegro ble selvstendig har diskurskampen om montenegrinernes identitet vært en sentral brikke i politikeres kamp om velgerne. Regjeringspartiet, «Demokratska Partija Socialista», forkortet til DPS, har sittet med lenge med makten i Montenegro. De har vært regjeringsparti helt siden landet ble selvstendig i 2006. Også under unionen med Serbia hadde DPS regjeringsmakt i Montenegro.²⁴ DPS fremstiller montenegrinerne som et folk med egen identitet. Dette gjør de blant annet ved bruk av nasjonale symboler. På uavhengighetsdagen, 21. mai 2006, var landets offisielle flagg og nasjonalsang allerede etablert. Landet kunne derfor allerede da synliggjøre sin selvstendighet med vaiende flagg og synging av nasjonalsangen. Men samtidig som regjeringspartiet fremstiller montenegrinerne som et eget folk, ønsker de også å skape en forestilling om Montenegro som et multietnisk samfunn. For å beholde makten trenger de nemlig støtte fra minoritetsgrupper som katolikker, muslimer og rom-folket. Det er viktig at disse gruppene også kan identifisere seg som montenegrinere. Historiebruken til regjeringspartiet knyttes derfor hovedsakelig opp mot multietniske myter.

Opposisjonen fokuserer derimot på å fremstille montenegrinerne som en del av det serbiske folk. De ønsker at landet skal ha en tettere tilknytning til Serbia og finner sine velgere blant montenegrinere som regner seg som serbere. De protesterer stadig mot bruk av de montenegrinske nasjonale symbolene, og ønsker at alternative symboler, fortrinnsvis de som har tilknytning til Serbia, skal være tillatt brukt i offisielle sammenheng. Deres historiebruk dreier seg for det meste om serbiske myter.

²² Serb land of Montenegro lokalisert 13.12.2012.

²³ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

²⁴ Morrison 2009: 231.

Ved å studere media har jeg funnet ut at den ortodokse kirken også er en viktig aktør i kampen om montenegrinernes identitet. Det finnes to ortodokse kirkesamfunn som kjemper om makten i Montenegro. Siden 1920 har Den ortodokse kirken i Montenegro vært underlagt Den serbisk ortodokse kirken (Srpska Pravoslavna Crkva på serbisk), heretter kalt SPC. Etter kommunismens fall har det imidlertid vært krefter i gang for å løsrive den ortodokse kirken i Montenegro fra SPC.²⁵ I 1993 ble det etablert et eget montenegrinsk ortodokst kirkesamfunn (Crnogorska Pravoslavna Crkva på serbisk), heretter kalt CPC. Deres håp var å samle montenegrinerne, spesielt gjennom dyrking av Montenegros egne helgener. CPC hevder at de har gjenetablert et kirkesamfunn som eksisterte fra 1603 til 1920 da serberne, ved et kupp, tok kontroll over kirken. Deres langsiktige mål er at CPC skal være en av grunnpilarene i en ny, selvstendig montenegrinsk stat.²⁶

SPC kaller CPC for en illegal sekt og regner seg selv som den eneste offisielle ortodokse kirken i Montenegro.²⁷ SPC fronter stadig sin tilhørighet til Serbia, blant annet ved bruk av serbiske flagg på kirkebyggene. I valgkampen markerte de seg også som unionstilhengere.

Hvordan kan så noe som tilsynelatende ikke er annet enn en intern maktkamp mellom to kirkesamfunn ha en viktig politisk rolle? Jeg vil redegjøre for hvordan kirkesamfunnene bruker historien for å påvirke folks oppfatning av sin egen kollektive identitet, nærmere bestemt om folk oppfatter seg som montenegrinere eller serbere.

Jeg skal også si litt om nettstedenes historiebruk og hvordan de formidler dette. Dessuten vil jeg sammenligne de to nettstedene og se på fellestrekk og ulikheter.

I våre dager er internett blitt et viktig hjelpemiddel på veldig mange områder, også når det dreier seg om historiebruk. Dette skyldes nok i første rekke tilgjengeligheten. Nedslagsfeltet er nesten ubegrenset. Dette mediet egner seg derfor veldig bra til å formidle et budskap. Jeg har funnet frem til to ulike nettsteder som fokuserer på identiteten til montenegrinerne, et pro-serbisk og en pro-montenegrinsk.

²⁵ Morrison 2009: 129.

²⁶ Morrison 2009: 136.

²⁷ Morrison 2009: 131.

1.4 Formål

Den spesielle identitetskløften gjør Montenegro til et interessant forskningsfelt. Jeg mener at det er viktig å være oppmerksom på hvordan kampen om montenegrinernes kollektive identitet utspilles, hva som foregår og hvilke motiver som måtte ligge bak. For å belyse dette vil jeg studere hvilke historier som brukes, eller ikke brukes i dette maktspeillet. Jeg tror at bedre kunnskap om historiebruken kan bidra til å forhindre at det kollektive minnet tar en retning som kan føre til maktmisbruk og etniske konflikter.

1.5 Disposisjon

Hovedfokus i oppgaven vil være å belyse identitetskampen i Montenegro og drøfte hvorfor jeg mener at denne spiller inn i den politiske maktkampen. Innledningsvis vil jeg si litt om hvilke kilder jeg vil bruke. Jeg vil også presentere og drøfte hvilken forskning som allerede finnes på fagfeltet, hva som mangler, og hvordan denne masteroppgaven kan være et bidrag til videreutvikling av forskningsfeltet. Deretter vil jeg gjøre rede for hva som menes med historiebruk og hvilken historiebruk som skjer i Montenegro. Diskursanalyse er et verktøy jeg vil anvende i min analyse av funnene, Jeg skal derfor diskutere enkelte diskursanalyseteorier og metoder som jeg tenker å gjøre bruk av. Siden Montenegro må regnes for å være et ukjent område for de fleste starter jeg hovedkapittelet med å si litt om tradisjonell historiebruk i Montenegro. Jeg skal presentere kildemateriale og analysere det. Den delen av oppgaven som omhandler kildene og analysen av disse består av tre deler. Første del omhandler politikeres historiebruk, andre del kirkens historiebruk og tredje del kampen om historien slik den utspiller seg på et par utvalgte nettstedet. Til slutt kommer en oppsummering.

1.6 Kilder

Det har det vært ganske krevende og utfordrende å lete seg fram til gode kilder. Jeg har foretatt søk etter materiale på mange ulike arenaer, blant annet har jeg vært på bok-jakt i Montenegro, Storbritannia, Norge og ikke minst på internett. Etter hvert har jeg imidlertid lykkes i å finne fram interessant stoff og har brukt mye tid og krefter på studier av historie og historiebruk i Montenegro. Foruten bruk av kilder har jeg også gjort bruk av mine egne observasjoner under mange opphold i Montenegro. Oppgavens rammer setter imidlertid begrensninger for hvor mye av dette stoffet jeg kan ta med, men selv om jeg ikke får brukt

alt stoffet i denne oppgaven synes jeg at alt arbeidet jeg har lagt ned i studiene av har vært verdifullt og givende.

I utgangspunktet hadde jeg hovedsakelig tenkt å bruke offisielle nettsteder, for eksempel de offisielle nettstedene til politiske partier, regjeringen og kirkesamfunnene, for å belyse identitetskampen. Jeg har derfor studert disse nettstedene grundig, men har etter hvert funnet ut at disse ikke gir et fullstendig bilde av det som foregår.

For å synliggjøre mangfoldet i historiebruken kommer jeg også til å ta for meg relevant stoff fra aviser og bøker. Jeg skal dessuten presentere og diskutere et par uoffisielle nettsteder som blir brukt for å påvirke montenegrinernes identitetsfølelse i henholdsvis pro-serbisk eller pro-montenegrinsk retning. Grunnen til at jeg valgte nettstedene «Serb land of Montenegro»²⁸ og «Crnogorska pitanja»³⁰ er at de markerer sine ståsted meget tydelige. Begge nettsidene bruker historien for å legitimere sine egne påstander, at montenegrinerne er et eget folk eller at de er serbere. Siden denne oppgaven handler om bruk av myter, ikke realhistorie, finner jeg nettstedene relevante selv om de begge er relativt ytterliggående og ikke kan ansees som særlig seriøse. Imidlertid dukker nettstedene stadig opp ved søk på temaet *montenegrinsk identitet, språk eller kirke* så jeg tror de har et stort påvirkningspotensial.

Siden en stor del av de skriftlige kildene jeg kommer til å benytte i denne oppgaver har til hensikt å gi et budskap til folket i Montenegro er de naturlig nok skrevet på serbisk eller montenegrinsk. Av praktiske årsaker er sitater som er skrevet på i serbisk eller montenegrinsk oversatt til norsk i oppgaven. Sitater fra engelske kilder vil for det meste bli referert på originalspråket.

Gjennom historien har både Montenegro og Serbia hatt ulike navn. Montenegro har for eksempel tidligere vært kalt Duklja og Zeta, og Serbia ble tidligere kalt Raska. Grensene har også skiftet gjennom tidene. Jeg finner det verken hensiktsmessig eller nødvendig å komme inn på slike detaljer i denne oppgaven. For ikke å skape unødig forvirring har jeg konsekvent valgt å bruke de nåværende navnene, Montenegro og Serbia, gjennom hele oppgaven.

²⁸ Serb land of Montenegro lokalisert 13.12.2012.

³⁰ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

1.7 Forskningsstatus

Montenegro er et lite land, og forskningsfeltet om historiebruk i dette landet er derfor noe begrenset. Jeg har etter beste evne søkt etter forskningslitteratur, men har ikke funnet så meget. Jeg skal nå redegjøre for det jeg har funnet av relevant forskning.

En av dem som har forsket på området er den montenegrinske historikeren, Dr. Srdja Pavlovic. Han har blant annet skrevet en meget interessant artikkel, «Odsustva – o osporavanju prošlosti i konstrukciji društvenog zaborava», oversatt til norsk «Fravær – fornektelse av fortid og konstruksjon av kollektiv glemsel». ³¹ Artikkelen setter fokus på forholdet mellom begrepene kollektiv og individuell hukommelse og den historien som undervises i skoler og universiteter i tidligere Jugoslavia. Etter at Jugoslavia ble oppløst har alle republikkene i tidligere Jugoslavia gjennomført en revisjon av historiebøker som brukes i skolen. Hver av statene har laget sin egen «store» nasjonal fortelling. Tidligere definerte ideologiske plattformer av likheter og fellesskap, ble relativt raskt snudd om i de nye historiebøkene. Disse nye lærebøkene er basert på fundament hvor ulikheter og hegemoniske tendenser hos nabo-statene blir fremhevet.

Pavlovic's definisjon av kollektiv hukommelse er at medlemmer av visse grupper har en relativt ensartet oppfattelse av fortiden. En slik oppfattelse skapes ved hjelp av historier om gruppen. Historiene trenger ikke å være sanne. Målet er å skape en forbindelse mellom fortid, nåtid og fremtid i en forenklet fortelling. Han peker på sammenhengen mellom politisk legitimitet og minner. Hvordan kollektiv hukommelse kan brukes for å gi politiske beslutninger legitimitet (for eksempel overfor territoriale krav, oppreisningskrav etter urett som er begått i tidligere tider), eller for å påpeke tidligere regimers feilgrep og vanstyre og dermed legitimere egen politikk.

Videre fokuserer han på bruk av glemsel som virkemiddel. I den forbindelse nevner han at det er visse mangler når det gjelder primærkilder i form av dokumenter og audiovisuelt materiale. Dette gjelder materiell som kunne vist nivået av Montenegros involvering i tidlige hendelser i borgerkrigen. For eksempel påpeker han til at video og audio arkiv opptak av

³¹ Pavlovic lokalisert 09.04.2012.

hendelser fra tidlig på 1990-tallet fra TVCG (den offisielle TV stasjonen i Montenegro) er forsvunnet eller bortgjemt, i alle fall gjort utilgjengelig for profesjonelle historikere. Dette gjør at en må bruke private og utenlandske arkiver for å finne ut hva som virkelig har skjedd.

Han mener at det er viktig at forebyggelse av glemselen og gjenopprettelse av minnet skjer internt i Montenegro. Behovet for dokumenter, monumenter og minnesteder i landet er derfor stort. Han peker på Tyskland som et forbilde med hensyn til bevaring av minner om lidelser som landet selv påførte andre, og understreker hvor viktig det er å bevare den kollektive hukommelsen i Montenegro. Også personlige fortellinger om smerte og lidelse forårsaket av kriger om territoriet i det tidligere Jugoslavia er en viktig del av kollektive minner som bør vedlikeholdes og publiseres, etter hans mening.

Pavlovic peker på flere forhold som jeg finner relevante i henhold til min egen forskning. Det er en tankevekker at politisk bruk av historier også kan være bevisst eller styrt ikke-bruk av historier. Artikkelen viser at det er behov for videre forskning på historiebruk i Montenegro og sier en hel del om hvordan den virker inn i den hegemonistiske kampen i landet.

Professor i Statsvitenskap ved Universitetet i Graz, Florian Bieber har forsket på inter-etniske forhold, etniske konflikter og nasjonalisme på Balkan. I 2003 ga han ut boka *Montenegro in Transition*. I innledningen beskriver Dr. Florian Bieber Montenegro som et forsømt område av tidligere Jugoslavia. Dette uttrykker han slik:

*Montenegro has been a much-neglected part of the former Yugoslavia. Few books and articles, and only occasional media coverage, have marked this probably least-known republic of the former Yugoslavia in the Western perception. (...)It is exactly the absence of conflict in Montenegro which means that Montenegro merits more, rather than less, attention. One of the underlying threads of this book is the attempt to understand why Montenegro has been spared of the wars which devastated large parts of the former Yugoslavia. The answer is not simple.*³²

³² Bieber 2003: 7.

På den tiden boka ble skrevet, i 2003, kunne man vel ha forventet en større mediedekningen om Montenegro fordi det ikke var så lenge siden borgerkrigen i Jugoslavia raste. I 2003 hadde dessuten løsrivelsesprosessen i Montenegro startet.

I de senere årene har vel ikke situasjonen endret seg noe særlig. Det er fremdeles lite å finne av forskning om Montenegro. Årsaken til forsømmelsen er, etter Biebers mening, at landet er så lite, og at området ikke har vært så konfliktfullt i forhold til i andre deler av tidligere Jugoslavia. Han anser det som viktig å analysere hvorfor akkurat Montenegro klarte å styre unna store tragiske krigshandlinger. Etter hans mening er det flere grunner til dette. Blant annet trekker han frem Montenegros gode interetniske relasjoner som en viktig årsak:

*There is, however, more than a collection of 'lucky' circumstances to explain why Montenegro has evaded war. Considerably better inter-ethnic relations have prevented an escalation of majority-minority relations, which would have been conducive to conflict or war, (...)*³³

Basert på min kjennskap til landet og dets historie kan jeg si meg enig i dette. Montenegro har nok tradisjon for bedre interetniske relasjoner enn enkelte av nabostatene. Imidlertid hevder han videre at den pågående konflikten mellom serbere og montenegrinere også har bidradd til å hindre konflikter. Han beskriver dette slik:

*The dispute between Serbian and Montenegrin national identity was, essentially, a conflict over who Montenegrins are, (...). This debate is far from resolved and, as such, it has confronted the majority population with each other during the 1990s, rather than against the 'other', as happened elsewhere in former Yugoslavia.*³⁴

Denne påstanden bestrider jeg av flere grunner. På 1990-tallet var det relativt få montenegrinere som betegnet seg etnisk som serbere, kun 9,3 % av innbyggerne.³⁵ I 2003 var tallet 31,99 %. Jeg tror derfor at identitetskonflikten ikke kom i fokus før Montenegro forberedte seg til valget om løsrivelse. Da ble konflikten brukt aktivt i valgkampen.

³³ Bieber 2003: 7.

³⁴ Bieber 2003: 7.

³⁵ Andrijasevic og Rastoder 2006: 242.

Jeg klarer ikke å finne en logikk i påstanden om at denne identitetskonflikten har forhindret andre etniske konflikter. Ved å følge borgerkrigens gang vil en se at det eksisterte mange etniske konflikter samtidig, og at en konflikt ikke så ut til å være til hinder for at det oppsto en annen. En etnisk konflikt vil, etter min mening, kun bidra til å destabilisere et samfunn, ikke stabilisere det.

Selv om jeg ikke er enig med Bieber i alle påstandene hans, synes jeg at han peker på flere viktige aspekter. I boka har han samlet flere artikler som gjelder problemer angående identitet og nasjonalitet i Montenegro. Han peker på behovet for forskning om temaet. Jeg mener at dette underbygger min påstand om at identitetskonflikten i Montenegro kan være nyttig å se nærmere på.

To professorer i sosiologi, Siniša Malešević og Gordana Uzelac, har skrevet en artikkel om emnet kollektivt minne og nasjonalisme i Montenegro. Deres artikkel med tittel "A Nation-state without the nation? The trajectories of nation-formation in Montenegro" er publisert i journalen *Nations and Nationalism*.³⁶ Det er en interessant artikkel som setter fokus på noe de kaller *en forsinket uavhengighet av Montenegro*.

Forfatterne tar opp spørsmålet om hvorfor Montenegro har brukt så mye lenger tid enn de andre statene i tidligere Jugoslavia på veien til selvstendighet. Videre drøfter de hva som ligger i et begrep som de kaller *montenegrinhet*, og hvorfor folket er splittet mellom de som regner seg som en del av et serbisk folk og de som ser på seg selv som et eget, montenegrinsk folk. I artikkelen viser de forskjellige aspekter av hvorfor montenegrinerne er splittet i spørsmålet om sin nasjonale tilhørighet. De konkluderer med at skismaet mellom montenegrinsk og serbisk nasjonalisme i dag ikke først og fremst bygger på det de kaller *gamle historier*, dvs. historier fra det ellefte århundret eller fra det syttende eller attende århundre. De mener at de politiske endringene som skjedde etter kommunismens fall og den blodige oppløsning av Jugoslavia heller ikke har noen betydning når det gjelder identitetskonflikten.

³⁶ MALEŠEVIĆ og UZELAC lokalisert: 14.11.2012: 1.

Derimot mener de at konflikten hovedsakelig er en arv fra kommunisttiden. De begrunner dette med at den kommunistiske staten ble tvunget til å lage en balanse mellom de forskjellige nasjonalitetene. Siden serberne utgjorde majoriteten laget de et kunstig skille ved at de to kategoriene, serbere og montenegrinere, ble adskilt, og så igjen integrert i en bredere jugoslaviske identitet. Som belegg for påstanden peker de på at montenegrinernes lojalitet tradisjonelt var relatert til klansamfunnet, ikke til nasjonen. Et annet argument de fremfører er det faktum at skriftkulturen i Montenegro var liten før 1941. Den gang fantes det få daglige aviser med faste lesere. De fremholder også til at den første skolen i Montenegro ikke kom før i 1834, og at hele 56,1 % av montenegrinerne var analfabeter før 1941.³⁷ Slike forhold umuliggjorde, etter forfatterens mening, en nasjonalisme basert på Andersons begrep *boktrykker-kapitalismen*.³⁸ (Anderson hevder at utbredelsen av det trykte ord bidrar til nasjonal bevissthet.)

Min påstand er at nasjonalismen oppsto i Montenegro på 1800-tallet, samtidig som den startet andre steder i Europa. I sin bok *Gjennem Montenegro paa ski* fremhever den norske eventyreren og nasjonalisten Henrik Angell nettopp Montenegros nasjonalisme som forbilde for den norske.³⁹ Boka er basert på en reise han foretok i 1884. Jeg mener at det montenegrinske folket brukte andre kilder enn skriftkulturen til å fremme sin nasjonalisme på 1800-tallet. De har for eksempel lange tradisjoner med en spesiell fortellerkultur. Jeg kommer nærmere inn på denne i kapittel 2.

Til tross for relativ høye analfabetismen, har landet lange tradisjoner når det gjelder trykket litteratur. Allerede i 1493, kun ca. 40 år etter at Gutenberg oppfant boktrykkerkunsten, ble det første boktrykkeriet i Montenegro opprettet. De første bøkene på slavisk språk ble trykket i 1494. I følge Angell er det bøkene, sammen med landets uavhengighet, som gjør at montenegrinerne har beholdt sitt gamle, ordrike språk så rent.⁴⁰ Som ellers i Europa hadde Montenegro en nasjonallitteratur på 1800-tallet. Det er først og fremst Vladika Petar II, Petrovic Njegos, heretter kalt Njegos, som er blitt stående som Montenegros nasjonaldikter. Han kan vel betegnes som Montenegros *Henrik Wergeland*.⁴¹

³⁷ Andrijasevic og Rastoder 2006: 184.

³⁸ Anderson 1996: 46 og 53.

³⁹ Angell 2005: 10.

⁴⁰ Angell 2005: 121-122.

⁴¹ Roberts 2007: 86.

Selv om jeg er uenig i konklusjonen i artikkelen til Malešević og Uzelac finner jeg den interessant fordi den setter fokus på spørsmålet om hvorfor det montenegrinske folket er splittet i sin oppfatning av tilhørighet og hvorfor montenegrinerne i 1992 med stort flertall (95,7 %) ⁴² valgte å være i union med Serbia, for siden å endre oppfatning i 2003, hvor flertallet valgte å gå ut av unionen. Hovedfokuset i Malešević og Uzelac's artikkel er å forklare hvorfor endringen skjedde. Noen av svarene de gir på problemstillingen kan jeg være enig i. De mener at den alvorlige økonomiske krisen på slutten av 1980 årene bidro til at massedemonstrasjonen i regi av Milosevics såkalte *Antibyråkratiske revolusjon* fikk meget positiv respons blant montenegrinerne. Montenegrinerne anså Milosevic som en redningsmann og valgte derfor den gang, med stort flertall, å fortsette unionen. Forfatterne av artikkelen peker på at det på den tiden hersket en slags serbisk-montenegrinsk-jugoslavisk tvetydighet. ⁴³

Den gang hersket det ingen konflikt mellom det å være serber eller montenegrinere. Montenegrinerne og serberne var sammen på lag mot «*de andre*» som vekslet mellom å være slovener, kosovoalbanere, kroater eller muslimer alt etter borgerkrigenes gang. Når de eksterne truslene ikke eksisterte lenger ble situasjonen imidlertid annerledes. Forfatterne beskriver dette slik:

As long as Serbianism was not in direct opposition to Montenegrin-ness the two forms of individual and collective attachment went largely hand-in-hand. Once the situation changed, the two found themselves on a collision course. ⁴⁴

De påpeker videre at det etter hvert ble både en politisk og en økonomisk belastning for Montenegro å være sammen med Serbia. Den stadig økende trusselen om serbisk dominans samt radikalt forskjellige regionale og geopolitiske interesser, Serbias økende isolasjon og mangel på reformvilje, NATO-invasjonen og Serbias uvilje mot å samarbeide med domstolen i Haag, er blant momentene de trekker frem for å belyse dette. ⁴⁵ De mener at den radikale økningen av stemmer for løsrivelsen, fra 4,3 % i 1992 til 55,5 % i 2006, kom som et resultat

⁴² Morrison 2009: 105.

⁴³ MALEŠEVIĆ og UZELAC lokalisert: 14.11.2012: 13.

⁴⁴ MALEŠEVIĆ og UZELAC lokalisert 14.11.2012: 11.

⁴⁵ MALEŠEVIĆ og UZELAC lokalisert 14.11.2012: 12.

av mange faktorer.⁴⁶ Imidlertid konkluderer de med at hovedårsaken er det de kaller *arven fra kommunist tiden*.

At montenegrinernes oppfatning av seg selv som eget folk er en kommunistisk konstruksjon er en populær teori i det proserbiske miljøet. Senere i oppgaven vil jeg redegjøre for hvordan det proserbiske nettstedet benytter seg av teorien.

Mens Malešević og Uzelac drøfter hvorfor montenegrinerne er splittet når det gjelder oppfatningen av sin kollektive identitet, vil min vinkling vil være å se på hvordan de ulike gruppene bruker forskjellige deler av historien i maktspillet for enten å hevde en montenegrinsk eller serbisk nasjonalisme i landet. Jeg tror dette kan bidra til å skape en bedre forståelse av situasjonen.

Naturlig nok har det vært vanskelig å finne noe norsk forskning på dette feltet, men jeg har faktisk funnet frem til to norske masteroppgaver som omhandler lignende tema fra Balkan.

Den ene er skrevet av en student ved UiB, Christine Haugsten Ellefsen. Temaet i hennes oppgave er historiebruk i Kosovo i 2009. Oppgavens tittel er: "The Land of the Living Past". Hun beskriver oppgaven som en analyse av historiebruk på Internett i kampen om Kosovo.⁴⁷ Forfatteren tar for seg historiebruk i Kosovo, en av Montenegros nabostater. Hun har valgt å begrense sin oppgave til hvordan kampen om Kosovos historie utspiller seg på albanske og serbiske nettsteder.

I sin oppgave har Ellefsen fokusert på historiebruk på internett, og drøftet hvilken definisjonsmakt, det vil si makten til å sette en agenda, dette nettverkssamfunnet har. Hun har en god fremstilling retorikken som brukes på nettstedene. Noen begreper brukes av kun den ene parten, mens noe brukes av begge parter, men med motsatt vinkling.⁴⁸

Jeg finner oppgaven relevant i forhold til min egen forskning på grunn av at Kosovo er nabolandet til Montenegro. Den har fokus på forholdet mellom albanere og serbere, noe som ligger tett opp til temaet jeg selv skriver om. Min oppgave har fokus på forholdet

⁴⁶ MALEŠEVIĆ og UZELAC lokalisert 14.11.2012: 19.

⁴⁷ Ellefsen 2009: 7.

⁴⁸ Ellefsen 2009: 11.

mellom montenegrinene og de samme naboene, serberne. Kosovo har, i likhet med Montenegro, nettopp blitt anerkjent som egen stat. Deres løsrivelsesprosess har imidlertid ikke skjedd uten blodsutgytelser. I Montenegro, derimot, skjedde løsrivelse uten bruk av voldelige midler.

Forholdet mellom albanerne og serberne i Kosovo er meget forskjellig fra forholdet mellom montenegrinere og serbere. Albanerne og serberne tilhører forskjellige trossamfunn og snakker helt forskjellige språk. Det store flertallet av kosovoalbanerne er muslimer, og noen få er katolikker. Serberne har fremdeles ikke akseptert at Kosovo ikke lenger er en del av Serbia.

Den andre norske master oppgaven jeg finner relevant er skrevet av en student ved UiO, Maria Øderud Danielsen. Den har følgende tittel: «En analyse av forholdet mellom Kosovo-myten og serbisk identitet fremstilt i Vojislav Koštunicas taler.» Undertittelen til oppgaven lyder: «Masteroppgave i Europeiske og amerikanske studier, bosnisk/kroatisk/serbisk kulturkunnskap.»⁴⁹ Oppgaven handler om historiebruk, nærmere bestemt om hvordan den tidligere serbiske president Koštunica bruker den berømte serbiske myten om slaget ved Kosovo Polje i 1389.⁵⁰ Det vi vet om slaget er at det var store tap på begge sider og både den serbiske tsar Lazar og den tyrkiske sultan Murat ble drept i slaget. Det foreligger lite historisk materiale om selve slaget, men det finnes utallige myter og legender om dette.⁵¹

Mytene om dette slaget er i tiden etter kommunismens fall blitt flittig brukt av serberne som symbol for serbisk nasjonalitet og identitet. Som nevnt i kapittel 1.2 satt Milosevic myten på den politiske dagsorden da han i 1989, 600 år etter slaget, holdt en følelseladd tale for en million serbere som var samlet på Kosovo Polje sletta for å feire 600 års jubileum for slaget. Han brukte historien om slaget for å befeste serbernes rett til Kosovo, og å bekrefte serbernes nasjonale identitet.⁵²

⁴⁹ Danielsen 2012: III.

⁵⁰ Malcolm 2002: 58-80.

⁵¹ Zirojevic 2000: 189-190.

⁵² Mønnesland 1999: 248.

Maria Øderud Danielsens problemstilling er å belyse hvilken funksjon Kosovo-myten har for det serbiske kollektive minnet og i det serbiske samfunnet. Hun drøfter Kosovo-myten sin rolle for serbisk identitet, hvordan myten påvirker den politiske debatten i Serbia, og hvordan serbisk identitet blir fremstilt i den politiske debatten i Serbia. Danielsens masteroppgave har begrenset oppgaven til å drøfte hvordan myten og serbisk identitet fremstilles i den tidligere serbiske president Vojislav Koštunicas taler gjengitt i boka *Odbrana Kosova (Forsvar for Kosovo)*.⁵³

Hun bruker Koštunicas taler som et empirisk eksempel på Kosovo-myten sin rolle og relevans. Slik ønsker hun å vise at Kosovo-myten fremdeles kan være en dominerende komponent i serbisk politisk diskurs, selv om Serbia nå ikke lenger har kontroll over Kosovo.

Selv om Montenegro aldri omtales i Danielsens masteroppgave finner jeg likevel oppgaven relevant i forhold til min egen oppgave. Kosovo myten er helt sentral for det serbiske folks identitetsfølelse. Den brukes ikke bare for å legitimere serbernes rett til Kosovo, men også for å legitimere at montenegrinene egentlig er serbere. Jeg kommer tilbake til dette i kapittel 5.1

1.8 Teori og metode

1.8.1 Myter og historiebruk

Bruken av myter er en viktig del av historiebruken fordi den er med på å bygge opp en forestilling av en felles fortid. Med mytene forenkles historien. O.S. Stugu påpeker at det er viktig hvordan historien blir fortalt. Han ordlegger seg slik:

*Korleis historia blir fortald, blir da viktigare enn kva ho fortel om. Myteforma er eintydig, stengd og stadfestande, ho opnar ikkje for resonnement, drøfting og spørsmål. Verdiane er fast etablerte og held seg innanfor det ein kan kalle eit mytisk univers der rollene som heltar og skurkar er definerte og fastslegne ein gong for alle.*⁵⁴

Jeg skal vise hvordan myter brukes av makteliten i en identitetskonflikt. Dette kan betegnes som politisk historiebruk. Jan Bjarne Bøe formulerer dette slik:

⁵³ Danielsens 2012: 2.

⁵⁴ Stugu 2008: 42-43.

(...) Men dersom målet er å legitimere eller rasjonalisere en ført politikk, kan man tale om en politisk bruk av historien. En slik bruk av historien vil vanligvis forutsette velutdannede intellektuelle eller politiske grupper som makter å skape en sammenhengende historisk konstruksjon.⁵⁵

Som jeg vil redegjøre for senere, står kirken frem som en viktig aktør når det gjelder bruk av historiebruk i Montenegro. Selv om deres bruk av myter tilsynelatende er basert på religion kan det likevel være at det ligger politisk motiver bak. Religiøse organisasjoner kan også stå for *politisk historiebruk*.⁵⁶ De politiske hensiktene er, etter min mening, å legitimere at montenegrinerne egentlig er serbiske eller at montenegrinerne er et eget folk. For dem som ønsker å videreføre båndene til Serbia er det viktig at innbyggerne identifiserer seg som serbere, for dem som ønsker å fortsette som egen stat og bryte enda flere bånd med Serbia er det viktig at montenegrinerne identifiserer seg som et eget folk.

Selv om mye av historiebruken jeg vil redegjøre for i denne oppgaven baseres på myter vises det stadig til historiske kilder for å legitimere historiene. Den vitenskapelige historiebruken er dermed også med.

Mytenes nyttefunksjon ligger i at deres evne til å binde samfunn og grupper sammen. De samme mytene kan brukes av ulike grupper og til ulikt formål, de kan glemmes og trekkes frem fra glemselen for å brukes i bestemte hensikter. Dermed kan myter være viktige redskaper for makteliten i et samfunn. Under oppløsningen av Jugoslavia ble noen myter trukket fram i lyset for å tjene enten den ene eller den andre nasjonsbyggingen, andre myter ble omformulert og noen ble glemt. En illustrasjon på hvordan en myte brukes i politisk hensikt er talen Milosevic holdt i forbindelse med 600 års jubileet for slaget på Kosovo Polje sletta hvor han trakk noen lange linjer fra slaget i 1389 og frem til serbernes maktkamp 600 år etter. I talen fremstilte han serberne som martyrer og klarte å få dem til å se på seg selv som deres redningsmann.⁵⁷

Tabellen nedenfor gir en god illustrasjon av forskjellige typer historiebruk, hvilke behov de dekker, hvem som bruker dem og hvilken funksjon de har. Modellen er nyttig som et utgangspunkt for å angi forskjellige former for historiebruk. Den ordner begreper klart og

⁵⁵ Bøe 2006: 21.

⁵⁶ Bøe 2006: 21.

⁵⁷ Stugu 2008: 10.

ryddig. Imidlertid kan det være vanskelig å plassere historiebruk i et slikt system. Jeg mener vi må se på grensene i modellen som flytende.

Behov	Bruk	Brukere	Funksjon
oppdage, rekonstruere	Vitenskapelig	Historikere	Verifisering, falsifisering, tolkning
Huske	Eksistensielt	Alle	Forankring, orientering
Gjenoppdage	Moralsk	Hele befolkningsgrupper	Restaurering, rehabilitering
Oppfinne, konstruere	Ideologisk	Intellektuelle og politiske elitegrupper	Rasjonalisering, legitimering
Glemme	Ikke-bruk	Intellektuelle og politiske elitegrupper	Legitimering rasjonalisering

58

I denne oppgaven er det særlig intellektuelle og politiske elitegruppers bruk av myter som er tema for oppgaven, det vil si den historiebruken som beskrives på de to nederste rekkene, ideologisk bruk og ikke bruk av historien. En slik historiebruken ville imidlertid vært nytteløs hvis den ikke fant gjenklang i befolkningen. Befolkningsgruppene moralske historiebruk spiller derfor også en stor rolle. Elitegruppene kan riktignok påvirke folks bevissthet om sin historie i stor grad. Dette kan blant annet skje ved at disse gruppene legger vekt på formidling av utvalgte myter, mens andre ikke nevnes.

Historiebruk kan uttrykkes på mange forskjellige måter. Vi møter fortiden gjennom det skrevne ord, men også som spor i kulturlandskap og i form av merker, symboler, ritualer og væremåter.⁶⁰ Jeg skal beskrive hvordan historien kommer til uttrykk på flere av disse områdene.

1.8.2 Diskursanalyse

Diskursanalyse vil være et sentralt analyseverktøy i oppgaven. En analyse av en diskurs består av å analysere ytringer, tekster og kommunikative handlinger samtidig med å analysere kulturen og samfunnet diskursen virker innenfor.⁶² Innenfor diskursanalyse finnes

⁵⁸ Bøe 2006: 20.

⁶⁰ Bøe 2006: 279.

⁶² Hitching og Veum 2011: 11.

det flere teorier og metoder med ulike innfallsvinkler. Jeg skal nå redegjøre for noen teorier og metoder jeg vil bruke.

Foucault er en av foregangsmennene når det gjelder diskursanalyse. Jeg finner hans teorier interessante i forbindelse med arbeidet med denne oppgaven fordi han er fokusert på diskurs i forbindelse med maktutøvelse. Han har en hypotese om at diskursproduksjonen i ethvert samfunn kontrolleres, styres og organiseres av et sett prosedyrer som han kaller *utelukkelsesprosedyrene*.⁶³

En av disse prosedyrene omtaler han som *forbudet*. Han viser til at det i alle samfunn finnes tabuområder, ting man ikke kan snakke om i alle sammenhenger. Det finnes også områder som kun spesielle grupper har anledning til å uttale seg om. Hvem som helst kan ikke snakke om hva som helst. Et av disse forbudsområdene er politikk. Foucault mener at diskursen på slike områdene tilsynelatende kan virke harmløs, men at det er her at diskursen ikke bare gjengir kampene og herskersystemene. Det pågår også en kamp om makten over diskursen. Han setter dermed ord på noe som jeg etter hvert har erkjent, hvordan makteliten kan bruke sin autoritet for å hindre at divergerende diskurser får innpass.

Foucault sier at utelukkelsesprosedyrene utøves utenfor diskursen. De har til hensikt å hindre utenforstående å tre inn i den. Imidlertid mener han også at det finnes interne prosedyrer i en diskurs. Det vil si at diskursen utøver en form for selvkontroll. Han nevner tre slike prosedyrer som han kaller *begrensningsprosedyrer*.⁶⁴ Med begrensning mener han en uttynning, som når man luker i et bed for at plantene skal få bedre grobunn. Det første av disse prinsippene kalles *forfatterprinsippet*. Han mener at i mange sammenheng betyr det mye hvem som har sagt hva. Forfatteren blir således en autoritet som gir påstanden verdi. Det neste prinsippet han nevner er *kommentarprinsippet*. En kommentar er en sekundær tekst, det vil si en gjentakelse av en primærtekst. Ved hjelp av kommentarer kan en primærtekst revitaliseres, dens meningsmangfold kan vises og den kan gi utgangspunkt til nye diskurser. Den tredje begrensningsprosedyren han nevner kaller han *disiplinprinsippet*.

⁶³ Foucault 1999: 9.

⁶⁴ Foucault 1999: 15-22.

Dette prinsippet fastsetter diskursens grenser. Foucault definerer det slik: «For å tilhøre en disiplin må en påstand kunne skrive seg inn i en bestemt type teoretisk horisont (...)»⁶⁵

Foucault snakker også om hvordan diskurser blir gruppert i et samfunn. Nesten alle samfunn har sine store fortellinger som blir gjentatt og variert. Det har sine formler, tekster og ritualiserte diskursmengder som blir fortalt ved spesielle anledninger. Han antar at det er nivåer innenfor et samfunns diskurser. Det finnes diskurser som uttales i samtaler og som umiddelbart er forbi ved samtalens slutt, i motsetning til de diskurser som stadig blir framsatt igjen og igjen og dermed har en høy status. Det er de sistnevnte, som Foucault kaller *høystatus diskurser*, som er interessante å se nærmere på.

Denne oppgaven vil omhandle to diskurser som jeg vil betegne som høystatus diskurser. Den ene diskursen stadfester at montenegrinerne er et eget folk, mens den andre påstår at det ikke finnes noe montenegrinsk folk. De stadfester at montenegrinerne er en del av det serbiske folket. Begge diskursene bruker historien for å bevise sin påstand.

Filosofene Ernesto Laclau og Chantal Mouffe definerer diskurs som en «strukturert totalitet, der er resultat af en artikulatorisk praksis', dvs en (relativ) helhet, hvis dele' (eller momenter som de kalles) står i et relativt forhold til hinanden.»⁶⁶ De introduserer noen begreper innenfor diskursteorien for å illustrere dette. Hovedpunktene i Laclau og Mouffes teori er at det i enhver diskurs finnes et omdreiningspunkt, det vil si et hovedtegn som de kaller *nodalpunkt*.⁶⁷ Innen de diskursene som omhandles i denne oppgaven kan for eksempel ordet *identitet* fungere som et nodalpunkt.⁶⁸ Rundt et nodalpunkt samles tegn som i diskursen har fått en entydig betydning.

En diskurs betegnes som et tilnærmet lukket område hvor tegn som ikke er entydig definert ikke slipper inn i. Slike tegn befinner seg i et ytre rom som Laclau og Mouffe kaller *det diskursive felt*. Disse tegnene kalles *elementer*. Kun når diskursen har klart å gjøre et tegn entydig slipper det innenfor diskursens indre sirkel, tegn som har oppnådd dette kalles «*momenter*». En diskurs forsøker alltid å fjerne flertydigheter i elementer, men kan aldri

⁶⁵ Foucault 1999: 20.

⁶⁶ Laclau og Mouffe 2002:24.

⁶⁷ Laclau og Mouffe 2002: 24.

⁶⁸ Winther Jørgensen og Philips 1999: 37.

lykkes helt med dette. Alternative betydninger av et element vil bestandig være en trussel som kan destabilisere entydigheten.

Noen elementer er i særlig grad åpne for betydningsforskjeller. Disse blir kalt *flytende betegnere*.⁶⁹ Forskjellige diskurser kjemper om å innholdsfylle slike flytende betegnere. For eksempel kan et begrep som er et nodalpunkt i en diskurs opptre som element i en annen. Innenfor diskursen som betegner montenegrinerne som serbere, kan et slikt moment være påstanden «montenegrinerne tilhører det serbiske folket». I diskursen som betegner montenegrinere som et eget folk vil dette momentet være et element. I den sistnevnte diskursen vil et moment derimot være påstanden «montenegrinerne er et eget folk». Dette momentet vil tilsvarende være et element i diskursen hvor montenegrinerne betegnes som en del av det serbiske folket.

I boken *Diskursanalyse som teori og metode* har forfatterne, Winther Jørgensen og Phillips, gitt feltet mellom de ulike diskursene betegnelsen *diskursorden*.⁷⁰ Deres definisjon på dette feltet er: «Diskursorden' betegner så et sosialt rom, hvor forskjellige diskurser delvis dækker det samme terræn, som de konkurrerer om at indholdsudfylde på hver deres måde.»⁷¹

I en diskursorden vil ulike diskurser være i konflikt med hverandre. Denne kampen om betydningsdannelse er et viktig fokusområde når en skal foreta en diskursanalyse. En slik konflikt kalles en *antagonisme*.⁷² En person kan definere seg selv innenfor forskjellige diskurser uten at det eksisterer antagonisme. Dersom to eller flere identiteter forhindrer hverandre oppstår imidlertid antagonismen. Jeg mener at dette har skjedd i Montenegro. Da landet ennå var en del av Jugoslavia var det ikke ansett som problematisk at folk samtidig ble betegnet som både *jugoslaver, serbere eller montenegrinere*. Disse ulike identitetene var ikke i konflikt med hverandre, men fungerte på samme nivå som at en kvinne både kan identifisere seg selv som *hustru, søster og mor*. Men slik er det ikke nå. Begrepet jugoslav forsvant med oppløsningen av Jugoslavia. Det er ikke lenger mulig å betegne seg som både serbere og montenegrinere. Begrepene har kommet i et motsetningsforhold, folket tvinges til å ta et standpunkt.

⁶⁹ Winther Jørgensen og Philips 1999: 39.

⁷⁰ Winther Jørgensen og Philips 1999: 38.

⁷¹ Winther Jørgensen og Philips 1999: 69.

⁷² Winther Jørgensen og Philips 1999: 60.

For at en antagonisme skal oppløses skjer det en såkalt *hegemonisk intervensjon*. Med dette menes at diskursene så å si angripes fra det diskursive feltet. Hvis en slik intervensjon lykkes vil en diskurs igjen dominere, og det eksisterer ikke lenger en antagonisme. En diskurs som er så fast etablert at man glemmer at den kun er en mulig sannhet, med andre ord en *kontingens*, kalles en objektiv diskurs. Når en politisk konflikt går over til å bli en objektivitet, har det foregått hegemoniske intervensjoner hvor alternative virkelighetsoppfattelser undertrykkes, og kun en bestemt oppfatning av virkeligheten ansees som naturlig. En objektiv diskurs ser derfor tilsynelatende ut til å være uforanderlig. Objektiviteten skjuler her de alternative mulighetene. I diskursteorien vil dette begrepet være det samme som begrepet *ideologi*.⁷³ En slik kamp pågår, etter min mening, i Montenegro pr. i dag. Foreløpig har ingen av de to divergerende diskursene oppnådd å bli dominerende. Jeg vil vise hvordan kampen foregår og hvilken historiebruk makteliten tar i bruk i kampen.

⁷³ Winther Jørgensen og Philips 1999: 50.

2 Montenegro – myter og identitet

Historien brukes i Montenegro, som i andre samfunn, på mange ulike arenaer. I den private sfære, særlig i fjellbygdene, eksisterer et en gammel og noe spesiell form for historiebruk, med fortellinger og myter som formidles muntlig, gjerne til akkompagnement av strengeinstrument *guzla*. Den norske eventyreren, kaptein Henrik Angell beskrev denne tradisjonen slik: «Montenegrinene ynder å sitte sammen om kveldene omkring bålet – og da lar da gjerne guzlaen gå fra hånd til hånd i en slags stevjing, som minner om dem man ennå kan høre i enkelte av våre fjellbygder.»⁷⁴

Montenegrinerne holder også i hevd eldgamle tradisjoner, for eksempel spesielle bryllups- og begravelsesritualer.

I kommunisttidens Jugoslavia var den offisielle historiebruken hovedsakelig historier fra andre verdenskrig om partisanenes seier over fienden og krigens helter.

*"Serberne har for mye historie".*⁷⁵

Disse ordene skal vår tidligere utenriksminister, Thorvald Stoltenberg, ha uttalt under sitt vanskelige arbeid som fredsmekler på Balkan.

Det var måten de brukte historien på som bekymret Stoltenberg. Under borgerkrigen tok både serberne og de andre folkeslagene i tidligere Jugoslavia myter fra fjern og nær fortid frem fra glemselen. Det var ganske grufulle historier om overgrep mot deres eget folk som ble fortalt. Historiene var med på å skape et fiendebilde og la grunnlag for hevntanker. Disse mytene ble brukt som påskudd for hevnaksjoner og bidro derfor til at oppløsningen av Jugoslavia ble så blodig. Dette har ført til at begrepet *historiebruk på Balkan* ofte er forbundet med negative følelser.

Montenegrinerne og serberne sto imidlertid på samme side av konflikten den gang. Montenegrinerne ble betegnet som en del av det serbiske folket som kjempet mot «de andre» til tross for at det også finnes historier om overgrep som ble begått av montenegrinere gjennom tidene. Slike historier kom ikke frem da.

⁷⁴ Angell 2005: 34.

⁷⁵ Stugu 2008: 66.

Siden den gang har Serbia og Montenegro skilt lag. Flertallet av montenegrinerne identifiserer seg nå som et eget folk. Disse bruker Montenegros historie for å bevise at det er riktig. Som nevnt tidligere er det imidlertid en stor gruppe montenegrinere som ikke regner seg som et eget folk, men mener de er serbiske. Disse bruker serbiske historier fra fortiden for å legitimere sitt syn. Jeg skal nevne noen av de mest sentrale historiene som blir brukt i forbindelse med montenegrinsk identitetskamp.

Den ene av de sentrale myten i Montenegro er *Vladimir-myten*. Tidlig på 1000-tallet ble *Duklja* (tidligere navn på Montenegro) truet av den makedonske herskeren, tsar Samuil. Prins Vladimir som styrte Duklja på den tiden ble tatt til fange av Samuils hær.⁷⁷ Mens han var i fangenskap ble han vasket på hendene og føttene av Samuils datter som slik ville vise ham kristen nestekjærlighet. Hun forelsket seg i Vladimir og bønnfaldt sin far om å la henne gifte seg med ham. Dette resulterte i at Samuil ikke bare godkjente giftermålet, men han løslot også Vladimir og lot ham få landet sitt, Duklja, tilbake. Imidlertid døde Samuil i et slag i 1014 og hans nevø, Vladislav tok over. Vladislav besluttet at han ville få Vladimir myrdet. Han inviterte Vladimir til et møte i sin residens. For å vise sin gode vilje sendte han Vladimir et gull-kors. Vladimir fryktet for sitt liv og ville ikke akseptere gaven. Jesus sitt kors var av tre, ikke av gull, var hans svar til sendebudet. Vladislav sendte straks et bud med et tre-kors. Dermed gikk Vladimir med på å møte ham. Imidlertid ble han drept av Vladislavs menn i en kirke før han nådde frem. Myten sier at han døde med tre-korset i armene. Senere ble Vladimir kanonisert og dyrket som helgen både av ortodokse, katolske og muslimske montenegrinere. Han blir regnet som en martyr og et symbol for et fritt Montenegro.

Fortellingen om Vladimir brukes av montenegrinerne for å uttrykke en identitet som går på tvers av etniske og religiøse forskjeller. Den holdes i hevd blant tilhengere av tre trosretninger, katolisismen, den ortodokse tro og islam. Vladimir led martyrdøden, han ble drept, men var den moralsk overlegne motstanderen. Derfor mener jeg at denne fortellingen er en *martyriummyte*.⁷⁸ I følge Pål Kolstø betegnes martyriummyten ved at ens egen gruppe er undertrykt, og det settes fokus på nederlag, diskriminering og forfølgelse. Historien kan

⁷⁷ Roberts 2007: 50-53.

⁷⁸ Kolstø 05.10.2003.

også betegnes som en *oppavsmyte*.⁷⁹ Fordi Prins Vladimir klarte å frigjøre Dujkla blir han regnet som stamfar for montenegrinerne.⁸⁰

En annen kjent myte er fortellingen om slaget ved Kosovo Polje i 1389. Den tidligere statsministeren i Serbia, Kostunicas bruk av denne myten er tema i Maria Øderud Danielsen's masteroppgave, ref. kapittel 1.7.) I følge myten ble serbernes leder, tsar Lazar, en martyr da han valgte å gå i døden for sin kristnes tro skyld istedenfor å overgi seg til muslimene. Serberne hevder at montenegrinerne er etterkommere etter serbere som måtte flykte etter dette slaget. De henviser derfor stadig til slaget for å bevise at montenegrinerne er serbere. Denne historien kan betegnes som serbernes oppavsmyte og martyriummyte.

Ellers har historier om Njegos stor betydning for både montenegrinerne og serberne.⁸¹ Njegos styrte Montenegro fra 1830 til sin død i 1852. Han blir regnet som den største nasjonsbyggeren i Montenegro og blir også ansett for å være den som ryddet veien slik at Montenegros uavhengighet ble internasjonalt anerkjent i 1878.⁸² Det var riktignok hans forgjengere som startet sentraliseringen av makten i Montenegro, men Njegos konsoliderte den ved få de ulike stammene i landet til å samle seg om en felles stat. Han lykkes også med å få innbyggerne til å betale skatt. Njegos drev utstrakt diplomati og klarte å få i stand både politisk og økonomisk støtte til Montenegro fra Russland.

I begynnelsen av sin regjeringstid var Njegos ikke spesielt opptatt av Montenegros politiske forbindelse med Serbia. Men etter at hans gode venn, *Aleksandar Karađorđević*, ble konge av Serbia, forsterket han båndene til nabolandet. Mange mener derfor at det var av personlige grunner at Njegos sørget for at forbindelsen ble sterkere. Fordi Serbia innså at Montenegro kunne være en viktig militær alliert, besluttet landet å gi Montenegro en årlig finansiell støtte.⁸³

Njegos identifiserte seg etterhvert som serber og delte Aleksandars drøm om et *Stor-serbia*. Han aksepterte Aleksandars planer om å bli hersker over et utvidet Serbia, og ønsket selv å

⁷⁹ Stugu 2008: 45.

⁸⁰ Roberts 2007: 82.

⁸¹ *Vladika* er en betegnelse på en hersker som både hadde religiøs og politisk makt. En slik maktstruktur kalles *Teokrati*, gudsstyre, statsform der den politiske makt i teorien er tillagt en gud, og i praksis utøves av presteskaper. *Store norske leksikon* (Lokalisert: 08.01.2013).

⁸² Morrison 2009: 21-26.

⁸³ Andrijasevic og Rastoder 2006: 86.

være det store landets åndelige leder.⁸⁴ Pro-serberne hevder at det montenegrinske hodeplagget “*kapa*”, som er en del av den montenegrinske nasjonaldrakten, ble introdusert av Njegos for å fremme serbisk identitetsfølelse hos montenegrinerne. Hodeplagget er svart og rødt. I følge serberne er den svarte fargen et symbol for sorgen over nederlaget i Kosovo Polje i 1389 og den røde fargen et tegn på det serbiske blodet som ble ofret der.⁸⁵ Pro-montenegrinerne avviser dette og mener det kun er en usann, serbisk myte. De påpeker at hodeplagget ble brukt av montenegrinerne lenge før Njegos kom til makten.⁸⁶

Han var også en berømt forfatter. Hans episke diktverk *Fjellets krans (Gorski Vijenac)* er internasjonalt kjent.⁸⁷ Dette eposet kan nok med rette betegnes som Montenegros viktigste litterære verk. Både montenegrinerne og serberne regner eposet som en viktig del av sin kulturarv. Det er imidlertid delte meninger om diktverkets tema. Noen sier det er en episk fortelling som omhandler kamp mot undertrykkelse uten at det er knyttet til noen bestemt hendelse, mens andre tolker det til å være en hyllest til de frihetskjempende serberne som ble massakrert av muslimer.

Foruten historier som kan betegnes som opphavsmyster, brukes det i Montenegro i våre dager fortellinger om korrupsjon og svartebørshandel i regi av makthaverne samt fortellinger om hvordan den serbiske kirken har tilranet seg Montenegros egne kirker og historier om NATO bombingene.

Den antagonismen som hersker i Montenegro ved at to identitetskonstruksjoner kjemper om hegemoniet, gjør at maktkamper føres ved bruk av historier som enten tar sikte på å bevise at montenegrinerne er et eget folk eller at de tilhører det serbiske folket. Det er ulike historier som brukes og glemmes basert på hver gruppes egen forestilling om tilhørighet. Begge gruppene er ganske selektive i så måte. Noen historier brukes av begge fløyene, men da tillegges de gjerne ulik mening.

⁸⁴ Andrijasevic og Rastoder 2006: 213.

⁸⁵ Morrison 2009: 24.

⁸⁶ Radojevic lokalisert: 31.03.2013.

⁸⁷ Njegos 2007.

De øvrige etniske gruppene i Montenegro, muslimer, kroater og rom-folket, bruker selvsagt også sine egne historier for å understøtte sin egenart. Disse historiene ligger imidlertid utenfor temaet i denne oppgaven og jeg kommer derfor ikke til å omtale dem.

3 Offisiell historiebruk – politikeres håndtering av identitetskonflikten

Montenegros regjering ligger forholdsvis lavt i terrenget når det gjelder identitetskonflikten. Dette kommer til uttrykk ved at de er lite konkrete i sin bruk av historien. Blant annet har jeg selv observert en tydelig ikke-bruk av historien ved at den offisielle markeringen av uavhengighetsdagen 21. mai, er svært beskjeden. Bortsett fra at dagen er blitt offisiell fridag var det vanskelig å se at noe som skilte denne dagen ut fra andre dager. Det var lite flagg å se i gatene, og slett ingen folkefest. Det kan derfor være litt vanskelig å finne regjeringens ståsted. Derimot bruker opposisjonspartiene identitetskonflikten aktivt nettopp for å få velgerne over til sin side.

Jeg skal nå gi noen eksempler på politikeres uttalelser. Først skal jeg presentere enkelte standpunkt politikere har gitt uttrykk for enten i partiprogram eller i taler og intervjuer. Deretter skal jeg drøfte mulige årsaker til disse standpunktene.

3.1 Statsministerens taler

På det offisielle nettstedet til Montenegros regjering er det vanskelig å oppdage noe stoff som angikk identitetskonflikten. Heller ikke i regjeringspartiet, DPS, sitt program finner jeg noe som gjenspeiler konflikten. Derimot er fremstillingen av Montenegro som et multi-etnisk samfunn et av hovedbudskapene i programmet.⁸⁸

I den montenegrinske avisen Vijesti Online fant jeg en artikkel som omhandler en valgtale som statsminister Djukanovic holdt før valget i 2012. Hans hovedparole er: «Ikke kjemp for makten, vend tilbake til staten.»

Her er et utdrag fra denne talen:

Etter bare seks år, er vi klar over at vi har en veldig skjør statsdannelse, og at vi trenger å trå varsomt fram i den statlige politikken for å konsolidere montenegrinske

⁸⁸ DPS program lokalisert: 20.02.2013.

*statsdannelse, og dette må gjøres ved å styrke bevisstheten om vår nasjonale, religiøse og kulturelle identitet.*⁸⁹

Statsministeren gir her uttrykk for at det eksisterer en identitetskonflikt ved å si at statsdannelsen er skjør. Hans appell om varsomhet kan tyde på at han er redd for at konflikten skal eskalere. Det er interessant å legge merke til det han sier om identitet. Han gir uttrykk for at det er behov for nasjonsbygging, og at den kan skje ved å bevisstgjøre folkets kollektive identitet. Imidlertid tror jeg det er vanskelig å nå frem med et budskap som er så lite konkret. O.S. Stugu sier det er viktig hvordan historier blir fortalt, for at de skal vekke gjenklang hos folk.⁹⁰ Egentlig forteller statsministeren ikke noen historie i det hele tatt. Han hadde nok fått bedre respons hos befolkningen i Montenegro dersom han hadde vist til en eller flere opphavsmyster. Det våger han nok ikke. Som han sier i første setningen, ønsker han å opptre varsomt og ikke trække noen på tærne. Et eksempel på en tale som står sterkt i kontrast med denne er Milosevic's tale i forbindelse med 600 års jubileet for slaget i Kosovo Polje, ref. kapittel 1.2. Milosevic var veldig konkret i talen og trakk opp tydelige linjer mellom nåtid og fremtid. I tillegg plasserte han seg meget strategisk foran et bygg hvor årstallene 1389 og 1989 tydeliggjorde disse linjene. Den tydelige historiebruken kan vel sies å være gjennombruddet for Milosevic.⁹¹

Slik imøtegår statsminister Djukanovic kritikk som regjeringen har fått:

Jeg er klar over at det i dag finnes folk som er misfornøyde med arbeidet vårt, jeg vet det sies at makt korrumpere. Og vi har sittet lenge ved makten. Det er ingen tvil om at vår regjering har gjort noen feilgrep. Men en positiv egenskap til DPS er at vi er villige til å lytte til kritikken og er villige til å gjøre forandringer. Jeg tør påstå at du ikke finner noe parti på den politiske arenaen i Montenegro som er så opptatt av endringer som DPS.

⁸⁹ Softić lokalisert: 03.10.2012.

⁹⁰ Stugu 2008: 42-43.

⁹¹ Stugu 2008: 10.

Vi kan ikke ha tillitt til at de som i mange år har motarbeidet Montenegros regjering vil fortsette denne oppgaven. Vi må ha tillitt til dem som skjønner at det ikke finnes noe alternativt Montenegro.⁹²

Her innrømmer statsministeren langt på vei at det er noe sannhet i historiene om korrupsjon og lover at regjeringen vil gjøre endringer for å forbedre forholdene. Deretter kommer noe som kan tolkes som en tydelig appell til dem som er for Montenegro som selvstendig stat ved å si at det ikke finnes noe alternativt Montenegro. Samtidig utroper regjeringspartiet til å være det eneste partiet som kan styre landet i riktig retning ved å antyde at mange motarbeider staten.

4. desember 2012 ga statsminister Djukanovic en presentasjon av regjeringens arbeidsprogram for kommende periode. I denne talen kommer han også inn på identitetskonflikten. Her omtales konflikten som en århundrelang kamp mellom de som er i for og de som er imot en egen montenegrinsk stat. Han ordlegger seg slik:

Fortsatt pågår det en konflikt angående identitet som gjenspeiler en hundre år lang kamp mellom de som er for og de som er mot den montenegrinske nasjonaliteten. Selv om vi avsluttet det viktigste av konflikten i 2006, gjennom en demokratisk prosess, virker det som om det fortsatt hersker noe tvil og usikkerhet i denne forbindelse. De eksterne grunnene er velkjente. Noen av de interne er også godt kjente, fordi de har å gjøre med dag-til-dag politikken. Deres opphav er ikke sjelden mangel på selvrespekt, og uten den er vi ikke nyttige for verken Montenegro eller noen andre. Derfor må vi kvitte oss med mindreverdigetskompleksene så snart som mulig. Historisk sett, skylder ikke Montenegro noe til noen, og våre nåværende og fremtidige generasjoner må få klarhet i dette.⁹³

Også i denne talen omtaler han identitetskampen på en vag og indirekte måte. Han viser atter til fortiden uten å være konkret. Man kan se på talen som et forsøk på å få bukt med montenegrinernes mindreverdigetskompleks overfor «storebror» Serbia ved å vise til myter om fortiden. Heller ikke i denne talen viser han til noen spesifikke myter.

⁹² Softić 03.10.2012.

⁹³ Djukanovic 04.12.2004.

Deretter kommer han inn på hva som kan gjøres for å løse disse problemene:

Ved å bygge en følelse av tilhørighet til Montenegro, hever vi også oss selv. Som politisk ansvarlige mennesker er vi forpliktet til å utvikle en egen identitet i Montenegro. Og denne identiteten ikke er ikke kun laget av symboler, selv om de bidrar. Men også av vår kunnskap, kapasitet og vilje til å bygge et moderne samfunn. Identitet representerer vår legitimitet i dag og i morgen - i et multi-sentrisk og flerkulturelt Europa. En demokratisk ånd og toleranse som vi gjennom de siste to tiårene setter høyt i de avgjørende øyeblikkene, inkludert folkeavstemningsprosessen, har hjulpet oss til å beskytte Montenegro fra konflikter og ødeleggelser. Dette er arven som generasjoner framover vil være stolte av, mens vi som bor her i dag kanskje ikke engang er klar over betydning av. Dette var antagelig langt vanskeligere tidligere enn i dag. Uavhengig av alle våre forskjeller og uenigheter, må vi handle i en ånd av hengivenhet til det som forener oss, og det er Montenegro og landets fremgang. Å tjene Montenegro betyr å arbeide mer, jobbe hardere og på en mer ansvarlig måte. Vi kan og må gjøre dette. Dette er vårt felles hjem, uavhengig av vår nasjonalitet eller religion.⁹⁴

Djukanovic sier videre noe om hva regjeringen vil gjøre for å ivareta alle innbyggernes rettigheter, uansett nasjonalitet og religion:

Denne regjeringen vil gjøre sitt ytterste for å fremme identitet og samhold i flerkulturelle og flerreligiøse vilkår. Dette innebærer at vi drar full omsorg for alle nasjoner og minoriteter, og deres kultur i Montenegro. Vi må alle sammen sørge for at individuelle rettigheter blir ivaretatt. Regjeringen vil sørge for at de grunnleggende europeiske og globale demokratiske rettighetene på dette feltet blir etterkommet.

Regjeringen vil sørge for at de høyeste europeiske og globale demokratiske rettigheter på dette feltet er observert. Følgelig vil vi ikke tillate å sette den montenegrinske nasjon, språk og kirke i fare. Og ingen person, uansett fra hvilken side, tillates å bruke identitet som et påskudd for unnlattelse av å handle og for å skjule problemer av vital betydning for fremtiden for vårt land. Derfor vil regjeringen arbeide for å fremme

⁹⁴ Djukanovic 04.12.2004.

Montenegro kultur tilstrekkelig, fullt klar over at vår kulturelle mangfold representerer en grunnpilar i kommunal og nasjonal identitet i Montenegro.⁹⁵

Her fokuserer han igjen på identitetsbygging. Han gir også uttrykk for at han ønsker et demokratisk og multikulturelt samfunn. Det er også verd å legge merke til at han kommer inn på et tema som er grundig omtalt i B.E. Jensens bok *Historie – Livsverdi og fag*, nemlig at mennesket er historiefrembringende så vel som historiefrembrakte.⁹⁶ Han ønsker tydeligvis å bevisstgjøre befolkningen på dette aspektet ved å snakke om at bragder som utføres av denne generasjonen blir en viktig arv til videre generasjoner.

Deretter henvender han seg til den oppvoksende generasjon, og viser til mulighetene som finnes. Samtidig appellerer han igjen til respekt for landets tradisjoner:

Vi kan snarere riste av oss av rester av retrograd utsikt og overvinne identitet bakholdsangrep ved å vise dette gjennom å definere og gjennomføre vår ungdomspolitik. Dette programmet gir en mulighet for unge mennesker, til også å vise sin energi og mot, til å være arrangører av endring, og til å sette sitt preg på moderne utvikling av Montenegro. Overgang fra industri mot informasjonssamfunnet, fra kvantitativ til kvalitativ økonomisk vekst representerer fortsatt en mulighet for små land som Montenegro, og særlig de med en velutdannet og dynamisk ung generasjon. Vi vil likeledes være fullt opptatt av å bygge et samfunn av solidaritet mellom generasjonene. Her er det ikke nødvendig å finne opp hjulet, men bare følge Montenegros tradisjon.⁹⁷

3.2 Opposisjonens standpunkt

Det finnes flere pro-serbiske partier i Montenegro. Et av de største er SNP (Sosialistisk folkeparti). Dette pro-serbiske partiet var en av de mest aktive motstanderne til unionsoppløsningen i 2006.⁹⁸ I det siste parlamentsvalget i 2012 fikk partiet imidlertid kun 9 plasser i parlamentet mot tidligere 16. De tapte velgere til en ny koalisjon, DF (Demokratisk

⁹⁵ Djukanovic 04.12.2004.

⁹⁶ Jensen 2006: 202.

⁹⁷ Djukanovic 04.12.2004.

⁹⁸ Morrison 2009: 211.

Front Montenegro), som består av partiene NOVA (Nye serbiske demokrati) og PZP (Bevegelsen for forandring). Denne koalisjonen fikk 20 plasser.⁹⁹

Jeg har valgt å se på disse partiene sine valgprogram for å belyse deres ståsted i identitetskonflikten.

I SNP sitt parti program fra har de et avsnitt de kaller åndelige og moralske verdier. Avsnittet starter slik:

*SNP CG is a party committed to the future of our society, but as a condition for a secure future, strives for preserving national and state history, truly cherishing highest spiritual and moral guidelines of the people of Montenegro, nurturing folk tradition, opposing to reshaping of national history and protecting authentic cultural and religious heritage.*¹⁰⁰

I den siste delen av ovennevnte sitat antyder SNP at det hersker en dispuTT om montenegrinernes fremstilling av sin historie ved at de sier de skal gå imot det de kaller omskaping av historien. Ved å bruke ordet *autentisk* om kulturell og religiøs arv tilkjenner de at det eksisterer en uenighet, men at de mener at deres versjon av historien er den legitime.

SNP's forhold til kirker og trossamfunn betegner de slik:

SNP CG deep respects for traditional churches and religious communities, Diocese of Montenegro and the Littoral and other canonical Orthodox Diocese, Roman Catholic Church and the Islamic community.

*Church and religious groups independently their internal structure, with separation of church and religious communities from state involves mutual cooperation within the framework of its responsibilities for the common good of society and man. The state should financially support the church and religious communities, and protect their property.*¹⁰¹

⁹⁹ World Election lokalisert: 18.02.2012.

¹⁰⁰ SNP program in English lokalisert: 18.02.2013.

¹⁰¹ SNP program in English lokalisert: 18.02.2013.

Selv om de i ovennevnte sitat uttrykker sin respekt for tradisjonelle kirker og trossamfunn viser de at dette ikke gjelder CPC ved å spesifisere at deres respekt gjelder *autoriserte* ortodokse kirker. De regner nemlig CPC for å være illegal og uautorisert. Dessuten nevner de spesifikt SPC ved deres offisielle navn som på engelsk lyder *Diocese of Montenegro and the Littoral*.

Som nevnt i kapittel 1.3 var regjeringen tidlig ute med å bestemme nasjonens flagg og nasjonalsang. Opposisjonen var like tidlig ute med å protestere mot symbolene. Disputt om disse symbolene er derfor sentrale når det gjelder den offisielle historiebruken. Før jeg redegjør for opposisjonens syn på disse symbolene skal jeg si litt om dem. Nasjonalsangens tittel på originalspråket er «*Oj svijetla majska zoro*». Oversatt til norsk vil ordlyden i sangen være omtrent slik:

Vers 1: Å strålende mai morgen, Vår mor Montenegro

Vi er sønner av dine steiner, Og vokter av din ærlighet

Vers 2: Vi elsker deg, dine harde fjell, og dine ville juv

Som aldri kjente slaveriets skammelige lenker

Vers 3: Mens samholdet vårt gir vinger til saken vår, for Lovcen,

Skal vi være stolte og feire

Vårt kjære fedreland.

Vers 4: En elv av våre bølger som renner ut i to hav.

Oseanet bærer vitne om at Montenegro varer evig.¹⁰²

Flagget er rødt, kantet med gullfarge og har Montenegros riksvåpen, en gylden tohodet ørn, innfelt.

I sitt program omtaler SNP nasjonale symboler slik:

We believe that the Serbian language, as one of the key determinants of the spiritual being of our people, both historically and scientifically based in the region, should be the official language in Montenegro. National symbols must be true reflection of

¹⁰² Montenegro Regjerings offisielle nettsted lokalisert: 03.04.2013.

history and tradition of Montenegro, in that regard SNP CG will insist on its proposals, such as the anthem is the folk song „Oh bright dawn of May” and that Montenegro has the state flag, and red-azure-white tricolor with applied state coat of arms as the national flag.¹⁰³

DF tar også opp spørsmålet om nasjonale symboler i sitt program. De hevder at en stor del av Montenegros befolkning blir diskriminert på grunn av regjeringens steile holdning når det gjelder å oppnå konsensus om flagg og hymne.

I programmet har de et kapittel med overskriften: « XXXI. STATE AND NATIONAL SYMBOLS AND RECONCILIATION BETWEEN ETHNIC GROUPS”. Kapitlet starter med en kritikk av regimet:

In order to protect their undeserved positions and illegally acquired wealth, the regime promotes itself as the sole protector of the State of Montenegro. At the same time they are making impossible the process of reaching a general consensus on the issue of state symbols, whether it is the coat of arms, the flag or the anthem, or the use of national symbols.

This causes dissatisfaction with a large number of citizens in Montenegro since they feel discriminated.¹⁰⁴

Som man ser går DF ganske hardt ut mot regjeringspartiet ved anklager om korrupsjon og uvilje til å inngå kompromisser når det gjelder nasjonale symboler. Som jeg skal vise nedenfor er et av DF's merkesaker nettopp å endre nasjonale symboler. I programmet har DF definert følgende tiltak:

Initiate amendments to the Constitution, so that apart from the existing State Flag Montenegro also obtains a National Flag of red-blue-white colour, which has its roots in the constitutional continuity, the history and the tradition of Montenegro.

Adopt a Law on Symbols, in order to define according to FIAV rules, and in addition to the State flag, also the National flag, Civil and Military flags, Position flags, Municipal flags, the manner of their use, and the symbols of all security services. This

¹⁰³ Democratic Fronts program lokalisert: 18.02.2013: 63.

¹⁰⁴ Democratic Fronts program lokalisert: 18.02.2013: 63.

Law would also regulate that the existing anthem „Oh bright dawn of May“ be shortened by two last stanzas.¹⁰⁵

Det kan være vanskelig for utenforstående å skjønne hvorfor de ønsker seg et offisielt flagg nummer to. Årsaken til dette er å finne i historien. Inntil 1910 var to forskjellige montenegrinske flagg i bruk. Det ene flagget var likt det nåværende offisielle flagget, rødt med riksvåpen, det andre var også rødt, men med hvitt malteserkors. I 1910 ble et nytt flagg introdusert. Det nye var tilnærmet lik det serbiske flagget, rødt blått og hvitt. Den eneste forskjellen var at blåfargen i det montenegrinske flagget var litt lysere.¹⁰⁶ Å gjeninnføre det rødt, blå og hvite flagget kan derfor sees på som et uttrykk for serbisk nasjonalisme. Det kan bidra til å rette historisk fokus mot en tid hvor Jugoslavia var samlet og ble ledet fra den serbiske hovedstaden Beograd. Ved å ha et flagg som er så likt det serbiske kan det også være med på å fremme serbisk nasjonalisme. I kapittel 3.4 skal jeg drøfte årsakene til ønsket om å fjerne de to siste versene i nasjonalsangen.

3.3 Presidents holdninger

President Vujanovic får ofte kritikk fra begge fløyer for sine holdninger. Jeg har funnet frem til et par intervjuer han har gitt for å finne ut hvordan han selv beskriver sine standpunkter. Den første artikkelen jeg fant er skrevet av journalisten Srđan Kusovac. Det er et referat fra et intervju med TV selskapet Balkan Jazeera i november 2011:

I intervjuet uttaler Vujanovic at han regner seg som en brobygger mellom regjeringen og opposisjonen. Slik beskriver Kusovac dette:

SARAJEVO – Den montenegrinske presidenten Filip Vujanovic sa at hans forhold til DPS er spesielt bra og at han ikke har gjort seg noen tanker om presidentvalget i 2013, men at han anser seg selv som en "god en brobygger mellom regjeringen og opposisjonen, og at de kun 5 % av DPS, det vil si stortingspresidenten og kretsen rundt ham, er hans politiske motstandere." ¹⁰⁷

¹⁰⁵ Democratic Fronts program lokalisert: 18.02.2013: 63.

¹⁰⁶ Morrison 2009: 193.

¹⁰⁷ Kusovac 19.11.2011.

Senere i intervjuet uttaler han at forholdet mellom Montenegro og Serbia er i god fremvekst. Imidlertid gir han uttrykk for at han finner enkelte uttalelser fra serbiske ledere helt uakseptable. I artikkelen spesifiseres dette slik:

Han presiserte at dette gjelder betegnelsen "såkalt" i forbindelse med den montenegrinske ortodokse kirken.

- At troende blir omtalt som "såkalte troende" er å bryte de religiøse rettighetene til dem som tilhører en kirke. Selv om CPC ikke har posisjon som kanonisk organisasjon, må man respektere montenegrinerne som tilhører montenegrinske ortodokse kirken å få sine behov for religiøse frihet og rettigheter dekket og derfor kan ikke tilhengerne av denne kirken omtales slik. På den andre siden vises det til at ressurser og verdier i kirken og staten Montenegro feilaktig har blitt omtalt som den serbiske kulturarv – og Vujanovic la så til at dette anses "upassende".¹⁰⁸

I intervjuet blir Vujanovic også bedt om å gi en uttalelse om sitt syn på politiske uttalelser fra prester, særlig uttalelser fra SPC's erkebiskop Radovic. Slik omtales det i intervjuet:

President Vujanovic sa at han anser det som viktig at staten og kirken ikke blander seg med hverandre i virksomheten.

- Staten må respekteres, og jeg har alltid respektert kirkerett og kanonisk struktur. Jeg tror det er veldig viktig at kirken ikke håndterer nasjonale saker, i denne forstand, respekteres posisjonen til SPC's erkebiskop, (...) jeg har alltid betraktet erkebiskopens politiske uttalelser som negative og har offentlig bedt ham om å slutte å komme med politiske uttalelser og uttalelser som virker forstyrrende for statlige saker. Jeg har alltid fremfor alt respektert kirkeretten og grunnloven - sa Filip Vujanovic.¹⁰⁹

Nasjonalsangen var også et tema som ble tatt opp. I likhet med opposisjonen ønsker også president Vujanovic å fjerne de to siste versene av nasjonalsangen. Slik forsvarer han sitt syn:

På spørsmålet om han reiser seg når nasjonalsangen spilles sier Filip Vujanovic at han absolutt respekterer nasjonalsangen fordi den er en del av de nasjonale symbolene, og et av tegnene på anerkjennelse av staten, men han la til at det er en sang med forskjellige følelser med hensyn til de to første og de to siste versene av

¹⁰⁸ Kusovac 19.11.2011.

¹⁰⁹ Kusovac 19.11.2011.

nasjonalsangen, og han anser det som sin plikt som president å gjøre alt for å fjerne de to siste versene i nasjonalsangen.

- Siden jeg ofte er til stede når nasjonalsangen blir sunget og ser at den virker dypt splittende på innbyggerne, så jeg er overbevist om at mitt store engasjement i arbeidet med å få fjernet disse to strofene vil være en unik profilering av Montenegro, både innenfor og utenfor landet - sa Filip Vujanovic.

Han gjentok at de to første versene i nasjonalsangen "har maksimal respekt og følelser."

- Når det gjelder de to andre versene vil jeg bestandig og uten opphold respektere og kjempe for at Montenegro skal forbli en selvstendig stat, fordi jeg tror at Montenegro som en evig selvstendig og uavhengig stat har sin fulle verdi. Jeg har ingen vonde følelser mot innholdet i disse to versene. Tvert imot, vil jeg si fordi teksten sier noe om måten du skal respektere ditt land, så jeg står oppreist og lytter til teksten. Det er således ikke på grunn av innholdet, men på grunn av tekstforfatteren at jeg har vonde følelser. Siden de to siste versene er skrevet av en mann som tilhører fascisme og nazisme har jeg en svært negativ holdning til disse versene. Jeg mener at disse to versene nettopp skriver seg fra en stygg side av montenegrinsk historie fra den andre verdenskrig, og jeg mener at den tilhører en feiring av en pakt med fascisme og nazisme, og forfatteren burde aldri kunne forbindes med den montenegrinske nasjonalsangen. Jeg vil alltid være imot at hans navn blir forbundet med det Montenegro står for. Som president finner jeg det nødvendig å representere alle borgere og kjempe mot alle splittelser. Vi har opplevd mange års splittelse på grunn av de to strofene.¹¹⁰

I den andre artikkelen blir presidenten intervjuet av journalist Vladan Žugić i avisen Vijesti. Intervjuet er et motsvar til uttalelser fra parlamentspresident Krivokapić som lenge har vært erklært motstander av Vujanovic. Krivokapić har bestridt lovligheten av at han stiller til gjenvalg som Montenegros president i april 2013. Han har også uttalt at han tviler på om Vujanovic kan regnes som ekte og tro montenegriner siden han er født og oppvokst i Serbia.

¹¹⁰ Kusovac 19.11.2011.

Vujanovic blir også kritisert av Krivokapić for sine holdninger til nasjonalsangen. Overskriften er: «Det er ikke Krivokapić som skal måle min montenegrinhet.»

Slik svarer Vujanovic på Krivokapić kritikken:

Hans motiv får han selv stå for. Jeg er stolt av å være montenegriner. Men fremfor alt, er jeg en borger av Montenegro, men jeg er ikke antibošnisk, antimuslimsk eller antialbansk, og fremfor alt ikke antiserbisk.

Å være montenegriner betyr ikke å være imot noen andre. Tvert imot betyr det å være for andre.¹¹¹

3.4 Strid om nasjonale symboler

Bruk av nasjonale symboler er viktige elementer for menneskenes forståelse av sin egen kollektive identitet. Slike symboler er noe folk kan samles omkring og identifisere seg med. De blir således et uttrykk for eksistensiell historiebruk. Som det fremgår av tabellen i kapittel 1.8.1 er eksistensiell historiebruk noe alle mennesker bruker. Slik historiebruk gir oss mennesker forankring og orientering i et samfunn som ellers ofte er uoversiktlig og kaotisk.¹¹² Politikerne i Montenegro bruker nasjonale symboler som redskap til å fremme sin sak. Slik bruk kalles instrumentell historiebruk.¹¹³

Siden de politiske fløyene i Montenegro ønsker å fremme to motsatte syn på montenegrinsk identitet ønsker de hver for seg å fremheve utvalgte deler av historien mens andre deler av historien skal glemmes. Når deler av historien bevisst utelates kalles dette *ikke bruk* av historien.¹¹⁴

At identitetskonflikten nesten ikke nevnes av regjeringspartiet, henger nok nøye sammen med at de ønsker å bli identifisert som et parti med en multietnisk profil. Det er grunn til å merke seg at statsministeren unngår å gå på detaljnivå når han omtaler konflikten, men kun gir noen vage antydninger om at årsakene er velkjente. Grunnen til at han uttaler seg så ullent kan tolkes på flere måter. Mange vil tolke hans retorikk som en slags feighet, en måte

¹¹¹ Žugić 01.02.2013.

¹¹² Bøe 2006: 20.

¹¹³ Stugu 2008: 13.

¹¹⁴ Bøe 2006: 21.

å unngå konfrontasjoner og diskusjoner om temaet. Når han ikke peker på noe spesifikt blir det vanskelig for opposisjonen å komme med motargumenter.

En annen måte man kan tolke dette på er å se på det som et oppriktig ønske om å samle det splittede folket.

Det kan også tolkes som en smart måte å tiltrekke seg flest mulig velgere. Ved å unngå detaljer kan han nå frem til velgere som kanskje ville være uenig i enkelte ting og derfor snu ryggen til ham. Særlig tror jeg det gjelder velgere som er tilhengere av SPC. I sin valgtale sier han at han vil verne om nasjonen, språket og kirken, men han sier samtidig at han føler omsorg for alle innbyggerne, uansett deres etniske bakgrunn og religion. Dermed fremstår statsministeren som en demokratisk og tolerant leder. Han er selvfølgelig fullt klar over at han trenger støtte fra etniske minoriteter for å beholde makten. Foreløpig ser det ut som regjeringspartiet klarer det.

Selv om han er noe vag i sine uttalelser klarer han å få fram sitt budskap, å få montenegrinerne til å være stolte av sitt land og kvitte seg med lillebrorskomplekset overfor Serbia.

President Vujanovic blir ofte beskyldt for å stå på serbernes side. Hans støtte til opposisjonens krav om å fjerne deler av nasjonalsangen forsterker dette uttrykket. Med sin retorikk skapes en forestilling om at han er nøytral i identitetskonflikten.

I april 2013 var det presidentvalg i Montenegro. Det ansees som kontroversielt at Vujanovic igjen var presidentkandidat. Grunnloven sier nemlig at en presidenten maksimalt kan sitte i to perioder, det vil si i ti år.¹¹⁵ Vujanovic har vært president helt siden 2003. Imidlertid tolkes loven slik at perioden før Montenegro ble en selvstendig stat ikke skal telle med. Dette bestrider hans motstandere. På grunn av en viss motstand innad i hans eget parti, DPS, hadde han sterkt behov for støtte fra andre partier for å vinne valget. Hans forsøk på å sette seg selv i rollen som brobygger kan derfor tolkes som en strategi for å tiltrekke seg velgere fra begge sidene.

¹¹⁵ Montenegros grunnlov 2007: §97.

Resultatet av valget ble at han fikk et meget knapt flertall, 51,21 % av stemmene. At flertallet ble så knapt kan tyde på at hans fremstilling av seg selv som talsmann for alle etniske grupper kanskje ikke har vært helt vellykket. Hans motkandidat fra DF, Lekic, fikk 48,79 %. Imidlertid nekter opposisjonen å akseptere nederlaget som de mener skyldes valgfusk. De har derfor truet med å gjøre opprør. Foreløpig har protestene kun kommet til uttrykk gjennom fredelige demonstrasjoner imot utfallet av valget.¹¹⁶

Det ser ut som at opposisjonens hovedstrategi er å få montenegrinene til å identifisere seg som serbere. Derfor er det lett å forstå deres ønske om at språket skal hete *serbisk* og at de ønsker et flagg som ligner det serbiske.

Hvorfor opposisjonen, med støtte fra president Vujanovic, ønsker å slette de to siste versene i nasjonalsangen var lenge en gåte for meg. Jeg finner ikke noe kontroversielt i selve teksten.

Hele sangen fremstår som en poetisk hyllest til landet. Jeg kan ikke se at ordlyden til de to siste versene skiller seg ut fra resten av sangen. Imidlertid er det ikke selve teksten som er årsaken til at disse to versene ønskes fjernet. Kontroversen ligger i dens historie.

Opprinnelig var nasjonalsangen en folkevise fra 1800-tallet. I 1944 ble en noe omstrukturert versjon lansert av Sekula Drljevic. Han var en frontfigur i forsøket på å danne en italiensk støttet fascistisk stat i Montenegro. Den pro-serbiske opposisjonen hevder at de føler seg krenket ved at landet har en nasjonalsang som er laget Drljevic. Han omtales av dem som en fascistisk krigsforbryter. Siden det etter hvert er ført bevis for at dette var en gammel sang som slett ikke var laget av Drljevic, finnes det ikke lenger grunnlag for å protestere mot nasjonalsangen i sin helhet. Imidlertid skal de to bestridte versene være tilføyd av ham. Det er derfor opposisjonen ønsker å ta dem ut.

I følge president Vujanovic skriver denne delen av sangen seg fra at mørkt kapittel i montenegrisk historie. Det er årsaken til at han i likhet med SP mener han at versene må slettes for at Drljevic's navn ikke skal knyttes til nasjonalsangen.¹¹⁷

¹¹⁶ Milosevic 10.04.2013.

¹¹⁷ Žugić 01.02.2013.

Det kan vel uansett sees på som et noe underlig motiv og minner litt om den motviljen enkelte nordmenn hadde til Hamsuns diktning straks etter krigen på grunn av Hamsuns forhold til nazismen.

Et paradoks er at Serbias nåværende nasjonalsang er laget av en kroat. Den tilsynelatende meningsløse protesten mot nasjonalsangen blir således av mange montenegrinere sett på som et ledd i arbeidet med å undergrave landets nasjonale symboler.

Opposisjonens parlamentsmedlemmer nektet lenge å reise seg når nasjonalsangen ble spilt. Jeg har også lagt merke til at enkelte idrettsutøvere ikke synger med når sangen spilles. Om det er for å demonstrere motvilje mot sangen, eller fordi de ikke er noe flinke å synge er imidlertid umulig å si. Når opposisjonen ikke lyktes med å fjerne hele nasjonalsangen, protesterer de nå mot deler av den.

I utgangspunktet ønsket opposisjonen at nasjonalsangen skulle være en sang med tittelen «Onamo, onamo»¹¹⁸ (oversatt til norsk: "Der, over der"). Denne sangen refererer til serbisk land og mytologi. At montenegrinerne valgte bort denne til fordel for en sang som fokuserte på selve Montenegro var kanskje den egentlige årsaken til at saken fremdeles er kontroversiell.

Nasjonale symboler som et lands flagg, nasjonalsang og språk er viktige for å fremme en nasjonal identitet. Sett i lys av dette er det ikke så merkelig at pro-serberne har protestert mot disse symbolene som skal understreke montenegrinsk identitet.

¹¹⁸ Morrison 2009: 193.

4 Religion og historie – kampen om historien i kirken

Som innledning til dette kapittelet har jeg valgt et sitat fra Svein Olav Stugus bok *Historie i bruk* hvor et av temaene er religion og historiebruk:

*I studiar av historiebruk er det relevant å spørje kva historieforståingar som er nedfelt i religionane, og korleis dei verkar inn på bruken av religionane som handlingsressurs.*¹¹⁹

Flesteparten av montenegrinerne er ikke særlig religiøse i den forstand at de er ivrige kirkegjengere, men kirken spiller likevel en stor rolle når det gjelder montenegrinernes identitetsfølelse.¹²⁰ Tradisjonelt har stat og kirke sterke bånd i Montenegro og svært mange kulturelle ritualer og skikker er knyttet opp mot kirkelige handlinger. Dette gjelder særlig ritualer i forbindelse med store begivenhetene i livet som fødsel, inngåelse av ekteskap og død.

Som jeg har nevnt tidligere tilhører både serberne og montenegrinerne den ortodokse kristendommen, og man skulle derfor tro at trosgrunnlaget var det samme. Imidlertid er det på denne arenaen at kampen om historien virkelig blir satt på spissen i Montenegro.

Til tross for at Montenegro ikke lenger er i union med Serbia er den ortodokse kirken i landet underlagt Den serbiske ortodokse kirken, SPC, som har sitt hovedsete i Beograd.¹²¹ I 1993 ble det etablert et eget montenegrinsk ortodokst kirkesamfunn, CPC. De hevder at de har gjenetablert et kirkesamfunn som eksisterte fra 1603 til 1920 da serberne, ved et kupp, tok kontroll over kirken og «stjal» montenegrinernes kirker og hellige steder. De ønsker at CPC skal være en av grunnpilarene i den nye, selvstendige montenegrinske stat.¹²²

I 2010 endret SPC i Montenegro sitt offisielle navn fra «*Den serbiske ortodokse kirken i Montenegro*» til «*Den ortodokse kirken i Montenegro og kystland*».

Jeg skal nå gi noen eksempler på hvordan kampen mellom de to kirkesamfunnene utspilles. Deretter skal jeg drøfte hvorfor kampen skjer og drøfte hva de to aktørene egentlig kjemper for. Jeg starter med å vise og sammenligne de to fløyenes fremstilling av kirkens historie i Montenegro. Her legger jeg til grunn SPC sin kirkehistorie slik den fremstår på kirkens

¹¹⁹ Stugu 2008: 98.

¹²⁰ Morrison 2009: 128.

¹²¹ Andrijasevic og Rastoder 2006: 187.

¹²² Morrison 2009: 13.

offisielle nettsted. Så skal jeg gi noen konkrete eksempler på hvordan SPC i den senere tiden markerer sitt ståsted, blant annet ved å oppføre byggverk på strategiske plasser. Jeg skal deretter diskutere hvilke motiver som ligger bak disse handlingene og hvorfor CPC's tilhengere kjemper mot dem.

4.1 SPC's offisielle kirkehistorie

På SPC sitt eget nettsted fant jeg en gjennomgang av SPC's historie. Artikkelen, som er på engelsk, har tittel: «Brief history of the Orthodox Metropolitanate of Montenegro and the Littoral.» Jeg har ikke klart å finne ut hvem som har skrevet den.

Første delen, som tar for seg den eldste kirkehistorien, starter slik:

The Orthodox Metropolitanate of Montenegro and the Littoral exists continually for 780 years as an integral diocese of The Serbian Orthodox Church. It was founded in 1219 by St. Sava (Nemanjic), who also became the first archbishop of The Serbian Autocephalous Orthodox Church. After the status of an autocephalous orthodox church was granted to the Serbian Orthodox Church in 1219 in Nicea by the Ecumenical Patriarch Manuel Sarantenos and confirmed by the Emperor Theodore Laskaris, St. Sava decided to divide the area which was under his ecclesiastical jurisdiction into nine dioceses. One of these was the diocese of Zeta (the southern half of modern Montenegro). The seat of Zetan bishops was at that time in the Monastery of St. Michael the Archangel in Prevlaka (near today's city of Tivat) The first Zetan bishop was to become St. Sava's disciple Ilarion Sisojevic.

*Zetan diocese was elevated to the status of Metropolitanate by the decisions of the state-church council of Skoplje in 1346, presided by the Serbian Emperor Stefan Dusan.*¹²³

Stifteren av kirken, St. Sava, var en munk, men han var også bror til Serbias daværende hersker, Stefan Nemanja. Som grunnleggeren av SPC regnes St. Sava som den mest betydelige av SPC's helgener. Han betegnes som selve symbolet på SPC.¹²⁴

¹²³ SPC's nettsted lokalisert 30.01.2013.

¹²⁴ Roberts 2007: 60-62.

Det serbiske nederlaget i Kosovo Polje i 1389 og tiden fram til slutten av 1400-tallet beskrives av SPC:

The fall of the Serbian medieval state 1389 to the Turks after the battle of Kosovo and the gradual disintegration of its parts in the 15th century together with the Venetian conquest of coastal cities of Kotor, Budva and Pastrovici region in 1420-23, endangered The Zetan Orthodox Metropolitanate. In 1452 Venetians destroy the Orthodox Monastery of St. Michael the Archangel in Prevlaka to ease their plans for forceful conversion of the orthodox Christians from these parts of the coast into Roman Catholic faith. From 1452 the seat of the Metropolitanate moved from: St. Mark's Monastery in Budva, Monastery of the Virgin Mary in the mountains close to the city of Bar, St. Nicholas's Monastery situated on Vranjina (Skadar Lake), St. Nicholas's Monastery in Obod (Rijeka Crnojevica) to Cetinje Monastery built in 1484. When Zeta plains finally fell to the advancing Turks, the grand duke of Zeta Ivan Crnojevic with the part of his people moved to Montenegrin mountains that once were just a part of the medieval Serbian state called Zeta.

The history of Montenegro begins from this point. Ivan Crnojevic bought the printing press in Venice a few years before his death in 1490. His son Djuradj becomes the next grand duke, and in 1493. He, with the help of a priest-monk Makarije, prints the book that is the first one ever to be printed among the south Slavs. That book is the "Oktoih", a Serb-Slavonic translation from the original Greek of a service book that is today still regularly used in the daily cycle of services in the Orthodox church. Montenegro in 1499 finally falls to the Turks and that coincides with the disappearance of the Crnojevic family from the historical scene. From then on the name Orthodox Metropolitanate of Montenegro is being used instead of the old name Zetan Orthodox Metropolitanate.¹²⁵

Her omtales hvordan Serbia kom under tyrkisk herredømme, men også om venetiansk okkupasjon av kystområde som resulterte i det som beskrives som tvangsomvendelse av kystbefolkningen til katolisismen. Man kan også legge merke til omtalen av det første trykkeriet.

¹²⁵ SPC's nettsted lokalisert 30.01.2013.

Den andre delen av historien starter med en historieberetning om hva som skjedde i det 16. og det 17. århundre:

During the 16th and 17th centuries their Orthodox Metropolitans together with the leaders of the clans lead people of Montenegro. With more or less success they were fighting the Turks who never completely conquered Montenegrin mountains. In this struggle the Venetians were often their allies, but never their true friends.¹²⁶

Fra tidlig på 1500-tallet og til midten av 1800-tallet hadde landet *teokrati*.¹²⁷ Den åndelige og verdslige lederen av landet ble kalt *Vladika*. Det hevdes at montenegrinerne gjennom hele denne tiden oppfattet seg som serbere:

All Metropolitans and rulers from the Petrovic family, as well as their predecessors and the people of Montenegro always considered themselves to be Serbs who live in Montenegro, which was, as a separate entity, for a long time the only Serbian land free of the foreign occupation. Even after the illegal and anti-canonical abolition of the Patriarchate of Pec (the name of The Serbian Orthodox Church at that time) in 1766. Metropolitans of Montenegro have very ambitiously defined their struggle with the following objectives: 1.) driving the Turks off the Serbian lands, 2.) reestablishment of the free and independent Serbian state, 3.) Restitution of the autocephalous Serbian Patriarchate of Pec.¹²⁸

Kontinuiteten til SPC i Montenegro blir beskrevet slik i artikkelen:

The Metropolitanate of Montenegro is the only diocese founded by St. Sava which was uninterruptedly preserved until today, and as such represents the lawful throne and a descendant of The Patriarchate of Pec.¹²⁹

Historieberetningen tar deretter for seg hvordan Montenegro ble innlemmet i kongedømmet Jugoslavia, og at ikke alle montenegrinerne var tilhengere av denne unionen. Imidlertid beskriver de at det ikke var noen disputt da kirken igjen ble forenet med den serbiske kirken:

¹²⁶ SPC's nettsted lokalisert 30.01.2013.

¹²⁷ *Teokrati* er en statsform der den politiske makt i teorien er tillagt en gud, og i praksis utøves av presteskaper. Store norske leksikon lokalisert: 04.05.2011.

¹²⁸ SPC's nettsted lokalisert 30.01.2013.

¹²⁹ SPC's nettsted lokalisert 30.01.2013.

Although most Montenegrins were in favour of these decisions, one part of king Nikola's supporters (the greens) wished to preserve the Petrovic dynasty, and also wanted the union with Serbia but under completely different terms (a federal union and not a centralised one).

The unification of the Serbian church was, however, a completely different issue supported by both sides in the dispute, the greens (federalists) and the whites (centralists). The dethroned king Nikola I Petrovic never opposed the unification of the church. The decision to unify the Metropolitanate of Montenegro with the other Serbian dioceses, was reached on the 16th of December 1918 by the Bishops Council of the Montenegrin Metropolitanate as the only institution empowered by the church law to do so.^[4] The Bishops Council unanimously accepted the following proposal: "That the independent Serbian – Orthodox Holy Church in Montenegro unites with the autocephalous Orthodox Church in The Kingdom of Serbia." (The Decision of The Bishops Council, Nr. 1169, 16th of December 1918, Cetinje). This decision was signed by all diocesan bishops in Montenegro: Metropolitan of Montenegro Mitrofan Ban, Metropolitan of Pec Dr. Gavriilo Dozic and the Bishop of Niksic Kiril Mitrovic. Everybody gladly accepted unification of the church in Montenegro and that is testified not only in the documents and sources cited here but also through the fact that not a single document pointing in a different direction was ever produced. The decision of the Church regarding the unification was accepted and confirmed by his majesty king Aleksandar I Karadjordjevic in 1920. His festive declaration as to the unification of The Serbian Church came two years after the Church already reached the decision to unify.¹³⁰

Den tredje delen av SPCs historieberetning tar for seg tiden fra den andre verdenskrig frem til i dag. Her omtales det hvordan kommunistene, under og etter den andre verdenskrig, gikk hardt ut mot SPC. Mange prester ble drept, og kirker og klostre ble konfiskert og omgjort til staller, lagre og politistasjoner. Her er et utdrag fra denne delen av historieberetningen:

Communists in 1972 seriously damaged the "spiritual veil" of Montenegro, by destroying the church dedicated to St. Petar I Petrovic (St. Petar of Cetinje) and desecrated the tomb of the world famous poet, Metropolitan Petar II Petrovic Njegos

¹³⁰ SPC's nettsted lokalisert 30.01.2013.

who built this church on top of the Lovcen mountain. This barbarous act shows the regime's arrogant disregard for the last will of Petar II Petrovic, ages old Christian traditions of Montenegro and even the laws that communists themselves established after they came to power in 1945. In these circumstances the life of the Orthodox Church in Montenegro was totally side-tracked and marginalized by the communist government. This period can be marked as the time of open and brutal persecution of the Church. Unfortunately all of this seems to have past relatively unnoticed by the main human rights organisations in the world.¹³¹

Så følger en beskrivelse av SPC etter kommunismens fall. Her presenteres SPC's nåværende leder og det fremheves at kirken har stor fremgang:

The present Metropolitan of Montenegro Dr. Amfilohije Radovic becomes the head of the Orthodox Church in Montenegro in 1990, at the same time when the processes of deconstructing the old communist system result in the free democratic elections. Hoping that the old times and the old ways have passed the Metropolitanate of Montenegro and the Littoral quickly started to flourish. The number of priests, monks and nuns as well as the number of the faithful increased rapidly.¹³²

Til tross for at SPC gir uttrykk for en positiv innstilling til landets nye demokrati følger en kross kritikk av noen av dagens politikere som de beskriver som *gamle kommunistpamper*. De anklager disse politikerne for anti-religiøse holdninger:

However, the blossoming of the resurrected Orthodox Church in Montenegro immediately became a thorn in the side of the old communist aparatchiks now disguised as members of certain political parties and various other non -governmental organisations. These people are trying very hard to legitimise themselves and pose as democrats in the changed circumstances, but their communist anti-church mentality seems still to prevail.¹³³

¹³¹ SPC's nettsted lokalisert 30.01.2013.

¹³² SPC's nettsted lokalisert 30.01.2013.

¹³³ SPC's nettsted lokalisert 30.01.2013.

Deretter kommer en enda krassere kritikk rettet mot CPC. Her går de til og med så langt som å betegne de CPC's ledere som tyver og kjeltringer. Lederne nevnes med navn og omtales på en svært nedsettende måte:

Understanding well, that it is no longer politically profitable to openly position themselves against the real Church, these new "democrats" decide to change tactics. People who for 50 years brutally persecuted the Orthodox Church in Montenegro now decide to form the "church" according to their own image and likeness. Consequently, four disreputable individuals who perfectly fit the role are found:

- 1. Miras Dedeic (place and the time of birth uncertain), self proclaimed metropolitan, defrocked and returned to the order of laity by the decision of The Orthodox Ecumenical Patriarch Bartholomew I and The Holy Synod of the Ecumenical Orthodox Patriarchate of Constantinople in April of 1997.*
- 2. Zivorad Pavlovic, runaway and defrocked priest from the town of Smederevo (Serbia). Wanted for serious charges of theft and sought by the Serbian police.*
- 3. Milutin Cvijic, born in Teslic (Bosnia), former priest monk in Ostrog monastery. Defrocked as a priest since he broke his monastic vows and got married.*
- 4. Jelisej Lalatovic, former monk, defrocked for theft of church property.*

These church delinquents are leaders of the so called "Montenegrin orthodox church". Meanwhile, because their "clergy" are without canonical legitimacy in the world of Orthodox Christianity and consequently in the rest of the Christian world at large, our disguised communists return to their "old ways" and illegal methods:¹³⁴

Man kan merke seg retorikken i ovenstående sitater. De kaller blant annet konsekvent CPC for «den såkalte montenegrinske ortodokse kirken.» På den måten tilkjenner de at de ikke anerkjenner CPC. I likhet med karakteristikken av de politikerne som SPC anser som motstandere av SPC kaller de også CPC's ledere for «gamle kommunistpamper.»

Deretter følger en liste over «forbrytelser» som de mener CPC har begått. De to første punktene på listen lyder slik:

¹³⁴ SPC's nettsted lokalisert 30.01.2013.

1. *Open extortion of property that legally belongs to The Orthodox Metropolitanate of Montenegro and the Littoral.*
2. *The brutal breaking of the rules of the Montenegrin Constitution, and the laws and regulations stemming from it. Constitution as the republic's main legal act allows the existence of just one Orthodox church in Montenegro.*¹³⁵

Historien avsluttes med en alvorlig anklage mot regjeringen, hvor de blant annet anklager regjeringen for å oppfordre til anarki:

*The question is why the regime in Montenegro, which tries to present itself as the modern democratic state ruled by law and which persistently uses the rhetoric of democracy, at the same time tries to legalise a pseudo-religious organisation by registering it in a local police station and encouraging these people to break the law by barging into legally owned property of the Church and falsely presenting themselves in the public. Through all of the above, the regime is seen as supporting the rule of the media directed chaos, which is used as the stimulus for reaching the atmosphere of total anarchy in which "anything goes."*¹³⁶

4.2 Kirkehistorien sett fra CPC's ståsted

På CPC sitt offisielle nettsted, <http://www.cpc.org.me> finnes linker til flere historiske artikler både på montenegrinsk og andre språk. Jeg skal nå ta for meg en av disse artiklene med tittelen «Kort historie om Den montenegrinske ortodokse kirken (Fakta og bevis vi trenger å vite)».¹³⁷ Jeg har valgt denne artikkelen fordi den ser ut til å være sentral for CPC's egen oppfatning av kirkens historie. Artikkelen omhandler kirkens historie fra slutten av 1500-tallet til i dag. Det har dessverre ikke lyktes meg å finne ut hvem som har forfattet artikkelen.

Den innledes med å presentere CPC som en viktig aktør i nasjonsbyggingen:

Den montenegrinske ortodokse kirke er en viktig pilar i byggingen av den montenegrinske folket og nasjonen, styrkingen og aksepten av Montenegro som en fri og uavhengig stat ved at kirken gjennom århundrer har representert montenegrinernes lokale ortodokse kirke. Og gjennom denne myndighet har utøvet sin makt og innflytelse

¹³⁵ SPC's nettsted lokalisert 30.01.2013.

¹³⁶ SPC's nettsted lokalisert 30.01.2013.

¹³⁷ CPC's nettsted lokalisert 06.02.2013.

på samfunnsutviklingen og prosesser.¹³⁸

CPC's historie fra og med 1593 hvor Montenegro hadde teokrati beskrives slik:

Ruvima Njegus II (1593-1637), samt alle de etterfølgende montenegrinske erkebisper, i spissen for den montenegrinske ortodokse kirke har ikke vært underlagt patriarken i Pec, eller blitt gitt sine privilegier som politiske og geistlige myndighet av Sultanens keiserlig påbud, eller noen andre fremmede makter. Etter montenegrinernes egen frie vilje ble Ruvima II Njegus valgt til montenegrinske erkebiskop. Metoden for valg og gjennomføring av plikter og ansvar, reflekterte legitimiteten til den politisk autoriteten til Vladika Ruvima Njegus II og alle senere vladikaer av Montenegro som var en teokratisk stat. Montenegrinske biskop ble valgt av montenegrinerne som ifølge skikken var samlet under åpen himmel foran Cetinje kloster. Dette er blitt en tradisjon og sedvanerett uten noe avvik for den montenegrinske nasjon som kilden til århundregammel suverenitet og rett til fritt til å velge sin politiske og åndelige hyrde.¹³⁹

Et viktig budskap i ovennevnte må sies å være fremstillingen av utnevnelsen av vladikaene som en demokratisk prosess.

Som bevis på at kirken er selvstendig legger de til grunn dokumenter skrevet av viktige historiske personer og hevder at både den russisk-ortodokse kirken og patriarkiet i Konstantinopel aksepterte CPC som en ortodoks uavhengig kirke.

I 1920 ble CPC lagt under det serbiske erkebiskopen i Beograd. Dette gis en kort og nøktern beskrivelse:

Kirkemøtet har vedtatt å forene følgende lokale kirker: serbisk, montenegrinske og Karlovac.

Proklamasjon om etablering av det serbiske patriarkatet ble utstedt i september 1920, I nærvær av regent, representanter for regjeringen og parlamentet i Kongeriket av serbere, og flere geistlige. Kort tid etterpå, 15. september 1920, møttes bispesynoden

¹³⁸ CPC's nettsted lokalisert 06.02.2013.

¹³⁹ CPC's nettsted lokalisert 06.02.2013.

Serbisk patriarkatet og avgjorde at erkebiskopen i Beograd og Serbia, Dimitrije Pavlovic, skulle være den første patriarken av det serbiske patriarkatet.¹⁴⁰

Gjenopprettelsen av CPC i 1993 beskrives slik:

Den 31. oktober 1993 ble den tidligere lokale montenegrinske ortodokse kirken gjenopprettet. Under åpen himmel i Cetinje, foran slottet til Kong Nikola I Petrovic Njegos, valgte montenegrinerne sine kirkelige overordnede.¹⁴¹

Det som er verd å merke seg her er at de viser til kontinuiteten av den gamle tradisjonen ved å velge kirkens leder foran slottet i Cetinje.

På det pro-montenegrinske nettstedet, Crnogorska pitanja, finnes en lenke til en bok med tittelen: *Montenegrin Identity* skrevet av Dr. Goran Sekulovic. Jeg trekker fram denne boka her fordi forfatteren bestrider legaliteten både av Montenegros innlemming i kongeriket Jugoslavia og at CPC ble underlagt SPC. Dessverre har det ikke lyktes meg å få tak i boka i trykt form. På internettsiden foreligger den ikke i et format med sidenummer, derfor er jeg ikke i stand til å angi hvilken side i boka jeg henviser til.

Boka tar for seg hvordan CPC ble avskaffet i 1918 av en komité som besluttet at Montenegro skulle innlemmes i kongeriket Jugoslavia. Komiteen kaltes *Den store nasjonalforsamlingen*. Forfatteren hevder at dette skjedde ulovlig og med maktbruk. Han hevder også at Den store nasjonalforsamlingen var opprettet i strid med Montenegros lover:

(... ..) All this was violently and unlawfully changed in 1918 with the so-called “Great National Assembly of Podgorica” and the abolition of the autocephalous Montenegrin Orthodox Church by the act of the regent-king Aleksandar Karadorđević in 1920. When it comes to these issues, the current situation in Montenegro is almost the same, an entire century later, substantially unchanged and full of consequences of the past illegal and violent acts and actions.¹⁴²

Mens SPC påstår at foreningen av kirkene i 1920 skjedde uten motstand, hevder Sekulovic det motsatte. Som grunnlag for sine påstander, viser han både til Montenegros grunnlov og kirkelov:

¹⁴⁰ CPC's nettsted lokalisert 06.02.2013.

¹⁴¹ CPC's nettsted lokalisert 06.02.2013.

¹⁴² Sekulovic 2011.

Constitution of the Principality of Montenegro adopted in 1905, in which the Article 133 precisely reads: “Priests and ecclesiastical institutions subordinated to the earthly laws regarding the civil relations and properties, in terms of interior organization and administration, are being managed according to the statutes, which are confirmed by the princely power.” Article 22 of the same Constitution is explicit: “So that decisions of the Holy Synod on the external affairs could become executive and obligatory, they need a supreme princely approval”, which, of course, was not the case with the controversial decision in the disputed minutes. Article 21 determines the external affairs which cover the area of the disputed decision.

(...) In the Art. 25 of the Constitution of the Holy Synod we find: “Holy Synod may make valid decisions when the following members are present in the meeting: President (Art. 12) and at least three members of which two members according to the law and one optional”, i.e. at least four out of seven, and three who are there according to their position (Metropolitan of Montenegro, Bishop of Zahumsko-Rasijska Bishopric and Archimandrite of Cetinje, Art. 11) and one optional (one of three protopresbyters (Article 11). Secretary of Holy Synod of the Kingdom of Montenegro was a member with no right to vote, so that he could not vote or sign in such an act anyone’s name (Art. 25, 26 and 28). (...) According to the Constitution, the Holy Synod could not make such a decision, because the Constitution itself would not allow it and, as we saw, there was no quorum for the decision making process. The Secretary was only a technical person involved, and his signature has the same importance as the signature of a minutes making person (Article 14 and 27). He was there only to confirm the agreement. Even if the minutes were signed by four members, as was enough to reach a decision, or even by all seven members of the Synod (and not just three, the president and two members), it would still be null and void in a legal sense, because under the Constitution of the Montenegrin Orthodox Church no one could cancel or merge our church with any other church. Any act of this kind could not be legitimate. Being an illegal act, it was not signed by the necessary four, but only three members, out of seven of them. Thus, this record is absolutely not a legally valid document.¹⁴³

¹⁴³ Sekulovic 2011.

Videre skriver Sekulović at den daværende erkebiskopen av Montenegro, Mitrofan Ban, på sitt dødsleie skal ha uttalt at han anerkjente nedleggelsen av CPC fordi serberne truet med å drepe ham dersom han ikke undertegnet beslutningen:

In the book “Serbian Crimes in Montenegro”, issued by the Montenegrin Royal Printing House in Rome 1921 we find: “Metropolitan of Montenegro (Mitrofan Ban) died in late September 1920 aged 76, in Cetinje. At the moment of dying he said that he had acknowledged the annexation of Montenegro to Serbia in December 1918 under the threat of death by Serbs. This was said to count Salis, envoy of the Great Britain for the purpose of his survey in Montenegro. The last words of the metropolitan were a touching appeal to the King and the people of Montenegro, asking him to forgive what he himself thought to be a betrayal of his homeland.” (R. Perović: 2008; Underlined by G.S.)¹⁴⁴

Etter forfatterens mening er landets nåværende parlament forpliktet til å ta skritt for å få annullert Den store nasjonalforsamlings beslutning av 1918 om at den ortodokse kirken i Montenegro tilhører SPC:

Montenegrin state is under an obligation to restore autocephaly of its Montenegrin church since it is in Orthodox tradition that the borders of the sovereign state are at the same time borders of an independent autocephalous religious community with its own organization and self-government. By taking a step in the right direction Montenegro will, through use of legal means, regain what has been, identity, religion and property-wise forcibly taken from it by decisions of the so-called Assembly of Podgorica and illegal regent Aleksandar’s decree.¹⁴⁵

Om eiendomsretten til kirkebyggene SPC’s posisjon i Montenegro sier Sekulović følgende:

Priests, believers, and admirers of the Montenegrin Orthodox Church, nationally recognized as Montenegrins, are unable to visit and perform religious rites in the Orthodox Church in Montenegro, because they are all currently owned by the Serbian Orthodox Church, although the exclusive religious jurisdiction have been under the autocephalous Montenegrin Orthodox Church on the whole territory of the former sovereign and internationally recognized state of Montenegro until 1918.

¹⁴⁴ Sekulovic 2011.

¹⁴⁵ Sekulovic 2011.

(...) The real Montenegrin Metropolitanate is Montenegrin Orthodox Church, and “Metropolitanate” of the bishop Amfilohije (or the latest scam, in the form of a decision of the Serbian Orthodox Church on the institution of the so-called “Orthodox Church in Montenegro,” which is another, insider recognition that it consists of several dioceses of the Serbian Church), is only feigned, and falsified Montenegrin church of whose truthfulness and authenticity speak numerous and various historical, governmental, legal and ecclesiastical-canonical documents.

Serbian Orthodox “Metropolitanate” of Montenegro and the Littoral continues to falsify and usurp the name, history, and (presently) proprietary rights of the historical autocephalous Metropolitanate of Cetinje, i.e. Montenegrin Orthodox Church.¹⁴⁶

Sekulović kommenterer videre SPC's besittelse av eiendommer i Montenegro og kritiserer regjeringen for ikke å gripe inn:

They remain “a state within a state,” the owner of vast material resources that have nothing to do with religious activity and spiritual role of church in society, but were gained by abuse of their position, even by trading gifts and donations amounting to hundreds of thousands and millions of Euros that had been collected from church followers. The government obviously sees and acknowledges all of this, but fails to make the right conclusion about the political and legal necessity to adequately restore state, legislative and political relations in all of the three areas – national, political and proprietary – to previous state, and, at the same time, align them with present circumstances, in accordance with the internationally-recognized state of Montenegro whose independence has been restored.¹⁴⁷

Sekulovic legger vekt på at det er en sammenheng mellom montenegrinsk identitet og CPC sin stilling i Montenegro. Tittelen på boka, *Montenegrin Identity* tyder på at forfatteren ser SPC og CPC som parter i identitetskampen. Flere steder i boka gir han tydelig uttrykk for sin motstand mot SPC og anklager dem for å at de systematisk motarbeider Montenegro ved stadig å fremme serbernes sak på bekostning av montenegrinernes egen historie og kultur. Her er to eksempler:

¹⁴⁶ Sekulovic 2011.

¹⁴⁷ Sekulovic 2011.

(...) SPC has solely been advocating recognition of Serbian values, language, heritage, nation, state, church even in the present times and during the recent renewal of the Montenegrin state, with absolutely no regard for fundamental values, history, state, church, language and culture of Montenegrins, the nation and people who have created the Montenegrin state, which they have been denying and destroying continuously and in an unprincipled manner. (...)

(...) Activities of the Serbian Orthodox Church in Montenegro are not inspired by evangelistic dogma that postulates immutable respect for all people regardless of nation and religion, thus in turn for other orthodox Christians – adherents of the Montenegrin Orthodox Church in particular. All the actions undertaken by the Serbian Orthodox Church point in direction of its pretensions to keep its illegal, illegitimate, privileged and monopolistic, discriminational and extraterritorial status in Montenegro. Montenegrin state is under an obligation to outlaw discrimination of the Montenegrin Orthodox Church, as well as discrimination of Montenegrin citizens, their individual and collective civil, national and other rights which is based on their adherence to CPC. Serbian Orthodox Church in Montenegro shows persistent disrespect for the Montenegrin state and its symbols of national identity- primarily Montenegrin national feeling and Montenegrin Orthodox Church as being the most authentic and the most deeply rooted the history of the people.¹⁴⁸

4.3 To sider av historien

I kapittel 4.1 og 4.2 har jeg vist eksempler på historiebruken til de to ortodokse kirkesamfunnene i Montenegro. Det viktigste budskapet i SPC sin historiefremstilling ser ut til å være å skape en forestilling om at dette kirkesamfunnet har eksistert kontinuerlig helt fra 1219 til i dag. SPC bygger stort sett sin legitimitet på påstanden om at montenegrinerne er serbere. Bare på en slik måte kan de lykkes i sin fremstilling av SPC som en kirke som har eksistert sammenhengende i Montenegro helt siden 1219. Dersom påstanden om at montenegrinerne egentlig er serbere ikke er sann, blir forestillingen om kontinuitet ikke troverdig. Til tross for at Montenegro i århundrer ikke hadde noen særlig sterk forbindelse til Serbia, fastholder SPC at montenegrinerne er, og har alltid vært, serbere.

¹⁴⁸ Sekulovic 2011.

Legitimitet ser ut til å spille en stor rolle for begge kirkesamfunnene. Ved å gi et inntrykk av kontinuitet skaper SPC en forestilling om at de slett ikke overtok kirken etter at Montenegro ble innlemmet i kongeriket Jugoslavia, men at kirken alltid hadde vært serbisk.

For CPC er det viktig å vise at kirken gjennom århundrer har vært selvstendig og ikke har vært underlagt andre samfunn eller stater enn Montenegro. De viser også til en kontinuitet avbrutt av årene mellom 1920-1993 hvor kirken var underlagt i SPC. Deres forestilling bygger på at Montenegro har vært, og er nå et selvstendig land, og at montenegrinene har sin egen nasjonale identitet. Dermed hevder de at CPC er den rettmessige eieren av de montenegrinske kirkebyggene som SPC har tilranet seg.

I motsetning til det SPC hevder, mener Sekulovic at SPC's overtakelse av kirken i Montenegro slett ikke skjedde på en legal måte.¹⁴⁹ Han sier at folket ble tvunget inn i unionen, og bestrider legitimiteten til Den store nasjonalforsamlingen. Konklusjonen hans er at både landets og kirkens innlemming i Jugoslavia var imot Montenegros grunnlov og kirkelov. Tvert imot hevder han at CPC representerer den kirken som eksisterte før 1920, og at dette kirkesamfunnet dermed er den rettmessige eieren av kirkebyggene. Hans hoved-appell er at kirkebyggene i Montenegro må bli tilbakeført til CPC.

Begge kirkesamfunnene bruker sterke ord mot hverandre. De beskylder hverandre gjensidig for å være falsknere, røvere og illegale organisasjoner. SPC omtaler alltid CPC som en illegal, ikke-kanonisert kirke. De fremstiller CPC's ledere som fordekte kommunister, frafalne og tyver. Som forsvarer for CPC anklager Sekulovic SPC for å være tyver som har tilranet seg Montenegros kirkebygg og hellige steder. Han hevder også at SPC utnytter sin status til å motarbeide Montenegros interesser gjennom fornektelse, om-konstruksjon og forakt for den montenegrinske historie, nasjon, kultur og språk.

Den spesielle retorikken som begge kirkesamfunnene benytter seg av, brukes som verktøy for gjensidig nedbryting av motpartens troverdighet.

Disse to kirkesamfunnene ser ut til å være helt uforsonlige. Det er ikke så uvanlig at religiøse samfunn opptrer meget ytterliggående i en identitetskamp. Ved å studere både nyere og eldre historier kan man finne utallige eksempler på hvordan religiøse motiver har ført til

¹⁴⁹ Sekulovic 2011.

splittelser og krig. Istedenfor å fremme et fredsbudskap bidrar de ofte tvert imot til at konflikter eskaleres.

O.S. Stugu sier følgende:

Religiøse førestellingar kan gje tolkingsrammer for og retning til dagsaktuell politikk, og politiske konflikter aktiverer religiøse skilje. I det heile ser det ut til å verke skjerpande på konflikter når religiøse forteljingar, førestellingar og institusjonar blir innrullerte i dei og historia blir tolka gjennom religiøse filter.¹⁵⁰

Både CPC og SPC ser ut til å ha tatt på seg en martyrrolle. Begge kirkesamfunnene bruker sine opphavsmyster som bevis for at de er de moralske, om ikke de juridiske eierne av kirken i Montenegro.

Gjennom historien har kirkens politiske innflytelse i Montenegro egentlig gått fra det ene ytterpunktet til det andre. I tiden hvor landet hadde teokrati og kirkelederen også hadde politisk lederrolle hadde kirken tilnærmet uinnskrenket makt. Det andre ytterpunktet var under kommunismen. SPC hevder at kommunistene forfulgte kirken. Det gjorde de kanskje i en viss utstrekning, særlig under og like etter den andre verdenskrig. De mistet sin makt status i kommunisttiden, og hadde ingen som politisk innflytelse. Formelt har de heller ikke noen politisk innflytelse i dagens Montenegro, men likevel må man vel kunne si at de utgjør en maktfaktor. Særlig gjør dette seg gjeldende i identitetskampen. Representanter for begge kirkesamfunnene uttaler seg stadig om landets politikk og tar således del i den politiske maktkampen. De to kirkesamfunnene utgjør en side av makteliten, og hver for seg bruker de sin autoritet for at deres egen diskurs skal få hegemoni.

4.4 Fjelllets og havets kirker

Oppføring av minnesmerker og bygninger kan også være en uttrykksform for historiebruk. Jeg skal nå gi vise hvordan SPC bruker og omskaper myter på en høyst anskuelig måte ved en strategisk plassering av to små kirker. Den ene kirken ble plassert på en fjelltopp i 2005 og den andre på en halvøy ved Adriaterhavet i 2011. Jeg var selv i Montenegro når begge disse oppføringene fant sted og fikk anledning til å følge sakene på nært hold.¹⁵¹

¹⁵⁰ Stugu 2008: 98.

¹⁵¹ Egne observasjoner 2005 og 2011.

En sommerdag i 2005, året før Montenegro ble selvstendig, ble kirken på fjellet plassert. Første gang jeg hørte om dette var gjennom noen meget spesielle hovedoppslag i TV nyhetene i Serbia og Montenegro. Saken dreide seg om at SPC plasserte en kirke på toppen av det høye Rumija fjellet.¹⁵² Byggverket, som kanskje heller kan betegnes som et monument, er en jernkonstruksjon formet som en kirke. Monumentet, eller kirken, er ikke mer enn 1,5 m bred, 2,5 m lang og 3,5 m høy, inkludert en sementplattform veier konstruksjonen ca. 13 tonn. Monumentet ble fraktet opp på fjellet ved hjelp av et militærhelikopter.¹⁵⁴

Denne hendelsen har vakt sterke reaksjoner i Montenegro helt fra begivenheten skjedde og like frem til i dag. Årsaken til at dette kirkebygget ble plassert på et slikt utilgjengelig sted, og at dette var så kontroversielt baserer seg på den gamle montenegrinsk *Vladimir myten*.

For å minnes Vladimir foregår det en gang i året en pilegrimsvandring til Rumija fjellet. Foruten et kors bærer pilegrimene med seg steiner til toppen. Dette har ført til at det nå finnes en stor varde der. I følge myten fantes det tidligere en kirke på toppen av fjellet. Denne skal ved et mirakel oppstå igjen når det er brakt opp nok steiner.

Myndighetene i Montenegro reagerte selvsagt på den ulovlige oppføringen av kirken. Imidlertid har de hittil unngått å fokusere på det religiøse aspektet av handlingen i tråd med Montenegros grunnlov som angir skille mellom stat og kirke. Grunnlovens artikkel 14, engelsk utgave lyder som følger:

Religious communities shall be separated from the state.

*Religious communities shall be equal and free in the exercise of religious rites and religious affairs.*¹⁵⁵

Myndighetene har imidlertid reagert på at det ble brukt et militært helikopter. Ved å benytte en slik spektakulær måte å frakte bygget fikk SPC ikke bare vist fram byggverket mens det svevde i en kabel festet under helikopteret. De synliggjorde også at det eksisterer bånd mellom dem og de felles militærstyrkene til Montenegro og Serbia. Siden Montenegros myndigheter ikke hadde gitt sitt samtykke til dette, og heller ikke visste om det på forhånd,

¹⁵² Innslag jeg observerte i diverse montenegrinske nyhetssendinger juni 2005.

¹⁵⁴ RumijaBar lokalisert: 03.11.2011.

¹⁵⁵ Montenegros grunnlov 2007: §14.

kan dette sees på som et bevis på hvor styrkenes lojalitet lå. Det ble også en slags demonstrasjon på at Montenegro slett ikke hadde kommando over styrkene. Med bakgrunn fra borgerkrigen på nittitallet var ethvert signal om hvor lojaliteten hos de militære styrkene lå ansett som en trussel for Montenegros sikkerhet.

Et annet aspekt som ble tatt opp av myndighetene var at byggverket skadet miljøet. De betegnet det som vandalisme mot naturen å plassere monumentet på toppen av fjellet. I 1991 erklærte Montenegro seg som «den første økologiske staten i verden.»¹⁵⁶ Ved å se på de miljøskadelige virkningene fikk myndighetene slik demonstrert at de følger opp denne erklæringen og tar miljøet på alvor.

Det at kirken tok seg til rette uten å informere myndighetene og innhente deres tillatelse er også et ankepunkt.¹⁵⁷ President Filip Vujanovic uttalte blant annet at det var uholdbart at han hørte om saken første gang gjennom mediene.¹⁵⁸

Massemedienes interesse for saken har hele tiden vært stor. De opptrer som formidlere av ulike syn på saken alt etter hvilken politisk side de representerer. Jeg skal gi noen eksempler på dette:

Den 23. juli 2005, to dager etter at jernkirken ble plassert på Rumija hadde den uavhengige, montenegrinske avisen, Vijesti, en artikkel med overskriften: "Kirken vil bli revet ned dersom ingen konsesjon blir fremlagt". Artikkelen omtaler jernkirken som en jernkonstruksjon, ikke som en kirke. Dermed bidrar de til å tone ned det religiøse aspektet. De beskriver plasseringen av kirken som en krenkelse av et gammelt ritual som deles av tre folkegruppene, nemlig den årlige pilegrimsvandringen.¹⁵⁹

Den regjeringsvennlige avisen Pobjeda var enda krassere i sin beskrivelse av hendelsen. Her er et utdrag fra en artikkel i denne avisen 25. juni 2005:

(.....) Fra den serbiske erkebiskopen kunne man forvente litt av hvert, slik er religion, men ingen kunne forestille seg en slik tildragelse som tilranelse og skjending av det

¹⁵⁶ Morrison 2009: 91.

¹⁵⁷ Jansson 19.05.2006.

¹⁵⁸ Moore 05.08.2005.

¹⁵⁹ Pavicevic og Durovic 2009: 145-146.

hellige duklanske, zetinske og montenegrinske Rumija fjellet. Denne pittoreske toppen og fjellvidda ved gamlebyen i Bar, Ulcinj og Skadar.

(...) Dette hærverket, gjort av den geistlige fasisisten, den serbiske erkebiskop, som serberne selv kaller obersten, har merket Rumije som et serbiske fjell under den serbiske kirkes kappe, riktignok med blick og stål. Ved denne handlingen tok erkebiskopen Rumije fra montenegrinere, albanerne, muslimene og kroatene som kommer fra de nedenforliggende landsbyene. Ingen av dem ønsker å foreta en pilegrimsreise til Rumije merket med jernbunkeren til erkebiskop Radovic. (...)

Hvis staten Montenegro ikke umiddelbart fjerner erkebiskop Radovics stålunker fra Rumija vil det være et klart tegn på dens svakhet og kapitulasjon til mannen som åpenbart kommer til å provosere frem blodsutgytelse.

Dersom staten ikke handler, burde vi forvente et initiativ fra borgere av Montenegro for å beskytte Rumije.¹⁶⁰

I en kunngjøring i DANU¹⁶¹ beskyldes SPC for å legge Rumija fjellet inn under seg og betegner hendelsen som vandalisme og religiøs fascisme.

På SPC's offisielle webside fant jeg en artikkel hentet fra den proserbiske avisen Dan. Slik fremstiller de plasseringen av kirken:

On Sunday, June 27, 2005 construction of the church of the Holy Trinity at Rumija was completed with the help of helicopter units of the Serbia and Montenegro Army. The second half of the building, weighing four tons, was placed on the foundations of the first part, which was placed in position on the feast of the Holy Trinity, thanks to the efforts of the faithful and the great philanthropist Mile Dragovic of Bar. The formerly destroyed chapel of the Holy Trinity has been resurrected.

The foundations of Christianity at the holy shrine of Precista Krajinska have already become a true landmark. The church of the Holy Trinity is a unique attempt by true pilgrims-faithful, good people to build a holy shrine at one of the biggest and most beautiful points on the map of Bar. What is exceptionally important is that the chapel at Rumija is a symbol of restoration

¹⁶⁰ Pobjeda 25.06.2005.

¹⁶¹ DANU er en forkortelse for *Dukljanska akademija nauke i umjetnost* et montenegrinsk vitenskaps – og kunstakademi som ble opprette i 1998.

*of faith, a new contribution to the true need for people to be surrounded by peace and pray in a suitable manner.*¹⁶²

Jernkirken står fremdeles på fjelltoppen, men er fremdeles meget omstridt. Den har flere ganger blitt utsatt for hærverk. I august 2012 kom nyheten om at taggere hadde vært på ferde og skrevet albanske slagord og malt albanske nasjonale symboler på jernkirken. Avisen Vijesti beskrev dette slik:

Vandalisme - Jernkirken på Rumija er tagget med graffiti.

Jernanlegget har gjennom flere år vært årsaken til mye kontrovers på grunn av sin plassering på fjelltoppen. (...) kirken er blitt brutt opp.

Før de ukjente vandalene forlot den hellige treenighetskirken på Rumija kirken har de tagget den på utsiden med albansk skrift. SPCs representant i Bar, John Pennant, sa at de har rapportert saken til politiet.

*Pennant understreker at kirkebygget "er tagget med forskjellige meldinger og primitive slagord på albansk språk", og legger til at dette ikke er første gang at denne kirken vandalisert.*¹⁶³

I en artikkel fra samme avis, Vijesti, et par dager senere har blant annet lederen av CPC sammenlignet taggingen med den ulovlige oppføringen av kirken i 2005. Her blir de to gjerningene beskrevet som likeartet vandalisme. Kirkelederen ordlegger seg slik:

"Det er allment kjent at byggingen av kirken på Rumija har revet i stykker århundrer med inter-etniske og inter-religiøs harmoni, dette bør være klart, spesielt blant kirkens folk og politikere, fordi den eneste logiske konklusjonen er at en kirke med en slik onde plan bør heves" sa Michael.

Han sa at grafittien som er skrevet på kirken har det samme budskapet og onde planen som plasseringen av bygget for syv år siden, som markerte slutten på den århundrelange tradisjonen med pilegrimsvandring til toppen av fjellet med treenighetskorset som var felles for troende fra alle tre trossamfunn.

¹⁶² Information Service of The Serbian Orthodox 29.06.2005.

¹⁶³ Petric, 07.08.2012.

"Forbryterne for denne udåden søkes blant grupperinger med to onde hensikter: grafitt og intensjon om å oppføre kirken. Et lignende tilbakeslag må forventes med jevnt mellomrom og viser at det er presserende behov for gjennomføring av regjeringens beslutning om å fjerne dette onde vitnesbyrdet fra Rumijes topp, "sa Michael. ¹⁶⁴

I samme artikkel er det også en uttalelse fra Osman Subasic, en høytstående tjenestemann i det sosialdemokratiske partiet (SDP). Han deler kirkelederens syn. Som for å understreke sin forakt for dette bygget betegner bygningen som et *tinn anlegg*:

Subasic, som i mange år hadde vært identifisert ved sitt slagord "Under Rumije er det tre religioner som ikke skal deles," sa at han anser tinn anlegget på toppen av Rumija som storserbisk nasjonalisme, sjåvinisme og hegemonisme i Montenegro, støttet av den serbiske ortodokse kirken (SPC).

"Tinn anlegget er satt opp uten godkjenning fra myndighetene. Så vidt jeg vet, er det endelig avgjort fra de statlige myndighetenes side at eiendommen skal fjernes, noe som ikke er blitt gjort. Man bør spørre seg selv om hvorfor statens tilsynsmyndighet ikke har gjennomført sin beslutning," sa Subasic. ¹⁶⁵

I et intervju med Radio Montenegro 5. desember 2012 besvarte parlamentspresident Ranko Krivokapić et lytterspørsmål med å si at problemet med Rumija kirken må løses ved at jernkirken blir flyttet til et annet sted hvor det ikke kommer i konflikt med Montenegros kjerneverdier:

«Jeg har ingen tvil om at kirken på Rumija må være under regjeringens beskyttelse. Den burde flyttes til et annet sted. Til en hvilken som helst annen ås, hvor den ikke kommer i konflikt med Montenegros kjerneverdier,» sa parlamentets president Ranko Krivokapić til Montenegro Radio, som svar på ett spørsmål fra lytterne om hvordan problemet med med kirken på Rumija bør løses.

(...) «Jeg kjenner mange kirker av SPC Montenegro som er oppført uten tillatelse, disse som er oppført på andre steder bryr jeg meg ikke om. Men mot denne, som ødela den gamle tradisjonen og sjelen av Montenegro, bør det sanksjoneres», sa presidenten i parlamentet.

¹⁶⁴ Pavicevic 09.08.2012.

¹⁶⁵ Pavicevic 09.08.2012.

Han sier videre at han kjenner til at mange kirker i Montenegro er oppført ulovlig, men han ikke vil gjøre noe med disse. Imidlertid har jernkirken på Rumija ført til ødeleggelse av en gammel montenegrinsk tradisjon og derfor må regjeringen gripe inn for å flytte den.¹⁶⁶

SPC reaksjon på Krivokapićs uttalelser har vært meget sterke. Blant annet har en av SPCs ledere ifølge avisen Blic kommet med følgende uttalelse: «Krivokapić uttalelser er primitive og gir uttrykk for hat av verste slag.»¹⁶⁷

Kirken på Rumije er ikke den eneste kontroversielle bygningen SPC har oppført. Det andre kirkelige byggverket som har skapt mye debatt er en kirke plassert ved kysten på den vakre halvøya Sveti Stefan. Midt under påskefeiringen i 2011 tvang en gruppe mennesker seg adgang til dette populære feriestedet som da var stengt på grunn av restaureringsarbeid. Disse menneskene bar med seg et tre meter høyt metallkors samt diverse bygningsmaterialer. Hensikten var å gjenoppbygge en kirke som hadde stått der tidligere. Bygningsarbeiderne skal ha funnet spor etter kirken mens de var i gang med restaurering av et hotellkompleks.

Blant dem som reagerte på oppføringen av kirken på Sveti Stefan var en representant fra CPC, Stevo Vučinić. Han omtaler hendelsen slik: «(...) Til tross for forbudet, utførte innbyggere i Budva, ledet av prester fra patriarkatet i Beograd, en voldelig handling som oppfordret til uro.»¹⁶⁸

Til tross for mange protester og forsøk på å stanse prosjektet er kirken nå ferdig oppbygd på terrassen til hotellbygningen på Sveti Stefan. Etter mye kontrovers har Montenegros regjering gått med på at den gjenoppbygde kirken ikke skal rives forutsatt at navnet skal endres til det opprinnelige navnet, «*Crkve Svete Gospođe*» (oversatt: Vår Frues kirke).¹⁶⁹

Ved å søke tilbake i historien finner vi et interessant aspekt som kan forklare regjeringens beslutning om navneendring. Kyststripen i Montenegro lå lenge under venetiansk herredømme.¹⁷⁰ Kirkene langs kysten var derfor hovedsakelig katolske. Dette var også tilfelle med den opprinnelige kirken på Sveti Stefan. Den gamle kirken fra 1500 tallet var viet til

¹⁶⁶ Krivokapić 05.12.2012.

¹⁶⁷ Tanjug 18.01.2013.

¹⁶⁸ Vučinić 17.04.2011.

¹⁶⁹ Gregovic 30.07.2012.

¹⁷⁰ Andrijasevic og Rastoder 2006: 21.

Jomfru Maria. I 1938 befalte imidlertid den serbiske dronning Marija Karađorđević at kirken skulle vies til den russiske helgenen, St. Aleksander Nevsky.¹⁷¹ Dronningens hensikt med å gi kirken et russisk helgennavn i 1938 var nok å befeste dens stilling som en ortodoks kirke, ikke lenger en katolsk som det gamle navnet må ha gitt en pekepinn om. Ved å gjenskape kirken kunne SPC forsterke sin posisjon langs kysten.

Dette er nok årsaken til at myndighetene besluttet at kirken på Sveti Stefan skulle ha det opprinnelige, katolske navnet. Dette kan tolkes som en kompromissløsning. Kirken fikk stå, men siden det ikke fikk beholde det ortodokse navnet forhindrede de at kirken utelukkende skulle stå som et serbisk symbol.

4.5 Ønsket om gjenoppbygging av kirke på Lovcen

Foruten byggene på Rumije og Sveti Stefan har SPC også søkt om å få gjenoppbygge et gammelt kapell på fjellet Lovcen. På denne fjelltoppen finnes i dag det største og mest kjente minnesmerket i Montenegro, Njegos' mausoleum. Byggverket ble oppført i kommunisttiden og sto ferdig i 1974. I forbindelse med oppføringen av bygget ble et gammelt kapell, som tidligere inneholdt Njegos' levninger, revet ned.¹⁷³

SPC ønsker å markere års jubileum for Njegos' fødsel ved å gjenoppbygge det gamle kapellet. SPC's erkebiskop tar opp saken i en tale hvor han sier at Njegos' siste ønske kan oppfylles ved å gjenreise kirken. Kommunistenes riving av kirken for ca. 40 år siden betegner han slik:

La oss be Herren å opplyse våre hoder slik at vi forstår hvilken forferdelig forbrytelse som er begått mot St. Peter og mot Cetinjes Peter II Petrovic Njegos, mot Lovćen og mot det hellige. (...) Dette er det verste som kan skje mot ett folk, "sa han, og legger til at å ikke respektere den siste vilje til en vanlig mann er det verste som kan skje i enhver jordisk nasjon, og ikke minst når det skjer mot en mann som var erkebiskop, poet, filosof og profet".¹⁷⁴

Når det gjelder denne saken ser det ikke ut til at SPC våger å ta seg til rette selv, slik de gjorde på Lovcen og Sveti Stefan. Årsaken til at ikke tar saken i egne hender kan være den

¹⁷¹ Gregovic 30.07.2012.

¹⁷³ Morrison 2009: 72.

¹⁷⁴ Mina 17.06.2012.

statusen Njegos mausoleet har fått både blant montenegrinerne og omverdenen. Selve mausoleet har nemlig blitt et kultisk minnesmerke.

SPC la i juni 2012 saken fram for president Vujanovic. Presidentens svar på deres anmodning var at det kun er regjeringen i Montenegro som kan bestemme om en slik kirke skal bygges.¹⁷⁵ Foreløpig ser det ikke ut som om SPC får sitt ønske oppfylt.

4.6 Montenegrinske kirker – serbiske symbol

SPC bruker også andre symboler for å markere sin serbiske tilhørighet. Hvis du besøker de ortodokse kirkene i Montenegro vil du sjelden se det offisielle montenegrinske flagget. SPC bruker et serbisk kirkeflagg som er rødt, hvitt og blått dekorert med et kors med 4 kyrilliske S'er. Disse S'ene har tatt sin form etter noen begre (kalt *ognjila*) som plasseres under ikoner i de ortodokse kirkene for å spre røkelse. De fire S'ene står for "*Samo Sloga Srbina Spasava*" som betyr "*Bare Samhold Redder Serberne*". I følge serbisk myte skal disse ordene ha vært uttalt av St. Sava.¹⁷⁶

CPC's tilhengere anklager stadig SPC for å fjerne historiske artefakter fra kirkene i Montenegro, og har gjort flere forsøk på å stanse det de betegnet som «*vandalisme av montenegrinsk historie og kultur*». Et eksempel på dette er en hendelse som skjedde i den gamle hovedstaden, Cetinje i desember 2000. En flokk med CPC tilhengere forsøkte å ta kontroll over kirken Vlaska. For montenegrinerne hadde denne kirken stor historisk betydning.¹⁷⁷ Årsaken til at de ønsket å overta kirken var å stoppe SPC fra å renovere kirken, og dermed fjerne historiske bevis på montenegrinsk opprinnelse. Konflikten ble tilspisset da en av SPC's prester barrikererte seg i kirken og startet sultestreik. Den Jugoslaviske hæren ble tilkalt for å roe gemyttene, men CPC's tilhengere, ledet av Bozidar Bogdanovic, kjent som "*Generalen*", nektet å fjerne seg. Det oppsto da en fastlåst situasjon som utviklet seg til en konflikt mellom unionstilhengerne og tilhengerne av et selvstendig Montenegro. Bogdanovic blir regnet som en av foregangsmennene for uavhengighetsbevegelsen i Cetinje. Han ble senere arrestert, noe som skapte ytterligere spenning mellom partene.

¹⁷⁵ Mina 17.06.2012.

¹⁷⁶ Sache 11.11.2011.

¹⁷⁷ Morrison 2009: 140.

Nye kirker oppført av SPC i Montenegro bygges i moravisk stil. Denne stilarten er vanlig for kirkebygg i Serbia. Politikeren og historikeren Novak Kilibarda sier følgende om dette:

Siden herr erkebiskop kom til Montenegro har enhver handling han har foretatt seg vært hatt til hensikt å slette det montenegrinske etniske særpreget, ingen av kirkene som SPC har bygd til dags dato har typisk montenegrinsk arkitektonisk stil, tvert imot er de bygget i deres moraviske stil.¹⁷⁸

I artikkelen finnes også en appell til SPC og myndighetene om å gi kirkens eiendom tilbake til CPC:

Representanter for CPC oppfordrer igjen landet til å returnere kirkens eiendom som, etter deres mening, er okkupert av SPC.

(...) Kilibarda oppfordrer staten til i det minste å sikre at deres eiendeler kommer til nytte.¹⁸⁰

Tilgang til Montenegros kirker og klostre er av flere årsaker viktige for CPC. Først og fremst fordi de trenger forsamlingslokaler. De vil sannsynligvis få adskillig flere tilhengere hvis de får tilgang til kirkebyggene slik at de kan samle folk til religiøse ritualer og messer. Eierskap, eller i det minste tilgang, til kirkelige bygg kan vel også føre til at CPC får troverdighet som Montenegros ortodokse kirke. Dersom CPC får overta kirkebygg settes de dessuten i stand til å hindre «serbifisering» av bygningene.

I artikkelen kritiserer Kilibarda SPC for at de plasserer ikoner av den serbiske helgenen St. Sava i Montenegros klostre:

Ikke et eneste kloster hadde noe ikon av St. Sava. Nå finnes St. Sava ikoner i alle klostrene i Montenegro.¹⁸¹

Det er egentlig ganske stor forskjell på den ortodokse kirkelige tradisjonen i Montenegro og Serbia. Begge de to landene har hatt tradisjon for å kanonisere sine tidligere ledere. På den måten holdes det liv i nasjonale heltemyter. De to landene har ikke de samme helgener og mytiske helter.

¹⁷⁸ Kilibarda 10.08.2012.

¹⁸⁰ Kilibarda 10.08.2012.

¹⁸¹ Kilibarda 10.08.2012.

4.7 Nedbryting og forsterkning av myter

Hvorfor bruker SPC så mye tid og krefter på å bygge opp kirker og monumenter på steder som nesten er utilgjengelige og lite praktiske for å utføre kirkelige handlinger? Er hensikten virkelig så from og uskyldig som SPC fremstiller den?

CPC bruker minst like mye tid og krefter på å protestere mot slik virksomhet. Hvorfor er det så viktig for CPC å kjempe imot? I dette kapittelet skal jeg forsøke å gi noen svar på dette.

Jernkirken på Rumija fjellet er godt synlig i terrenget. Den minner derfor montenegrinene stadig om serbisk nærvær i området. Den er blitt et symbol på SPC sin makt i Montenegro og provoserer således de montenegrinene som ikke identifiserer seg som serbere.

Ved å sette opp jernkirken på toppen av Rumija fjellet har SPC på et vis annektert fjellet. Siden jernkirken er så liten og vanskelig tilgjengelig virker SPC sine uttalelser om at kirken er plassert der slik at troende kan bruke den til bønn ikke særlig troverdig. Hvis meningen var å gi kirkegjengerne et sted å be hadde nok kirken blitt oppført på et bedre egnet sted. Dersom hensikten derimot er at jernkirken skal være et symbol og et landemerke, fungerer plasseringen bra. Kirken er synlig over store deler av det lille landet.

Tidspunktet for oppførelsen av kirken på Rumija fjellet er 2005, året før Montenegrinernes selvstendighetsvalg. Motivet kan derfor ha vært å fremme serbisk identitet i Montenegro i et forsøk på å hindre at innbyggerne skulle velge å gå ut av unionen. Slik kan hendelsen sees på som et ledd i valgkampen.

At kirken ble plassert på Rumija fjellet kan også sees i sammenheng med at det finnes en stor gruppe muslimer i området rundt fjellet. Serberne hevder at de albanske muslimene har stjålet Kosovo fra Serbia og at de dessuten hadde til hensikt å erobre en del av Montenegro i et forsøk på å etablere et «*Stor-Albania*».¹⁸² Å markere en serbisk identitet i området kan derfor ansees som et middel for å stoppe en slik etablering.

Handlingen blir også, blant tilhengere av CPC, ansett som et forsøk på nedtoning av montenegrinske helgener. Både serberne og montenegrinene har tradisjon for å kanonisere sine tidligere herskere. SPC fokuserer på sine egne serbiske helgener. Siden

¹⁸² Morrison 2009: 202.

Vladimir oppfattes som symbol på at montenegrinerne er et eget folk passer han ikke inn blant de serbiske helgene. I den forbindelse kan nevnes at SPC ga kirken navnet Treenighetskirken (*Svete Trojice*). Siden kirken ble anlagt på det gamle pilegrimsstedet ville det vært mer naturlig å oppkalle kirken etter St. Vladimir.

At kirken egentlig ikke er noe annet enn en jernkonstruksjon ansees som særlig provoserende overfor pilegrimene. Siden pilegrimene gjennom århundrer har båret steiner opp til fjellet, føles det nok som hån mot myten om at kirken skal gjenoppstå. Pilegrimene venter på en kirke om ved et under skal oppstå fra steinene som er brakt opp dit, ikke et lite kirkemonument av jern.

Omdannelse av en myte er vel kanskje den viktigste årsaken til SPC's handling. Som tidligere nevnt, er troen på myter meget sterk på Balkan. Deres historiebruk baserer seg derfor for en stor del på myter. Ved å plassere sitt kirkemonument på fjellet har SPC tatt eierskap til Vladimir fortellingen og omskapt kultplassen slik at den nå kun uttrykker deres egen kirke. Kultstedet har gått over fra å være et multietnisk til et serbisk symbol. Den nye fortellingen kan dermed bidra til å forsterke forestillingen om at montenegrinerne egentlig er serbere. SPC har på denne måten tatt fjellet i besittelse og formet det om til en serbisk ortodoks helligdom, ikke lenger et flerkulturelt kultsted.¹⁸³ Slik har de gitt Vladimir myten en ny mening.

Det lille kirkebygget som er oppsatt på Sveti Stefan halvøya må vel også kunne vurderes til å ha større symbolsk enn praktisk betydning. Det fantes allerede en liten kirke på Sveti Stefan. Å bygge ytterligere en kirke på dette begrensede området skulle derfor ikke være nødvendig av hensyn til kirkegjengere.

Både oppføringen av kirken på Sveti Stefan og Rumija skjedde på meget spektakulære måter som samlet store folkemengder. Når Rumija kirken ble plassert kunne folk fra store deler av Montenegro se helikopteret med kirken hengende under. Sveti Stefan kirkens oppbygging

¹⁸³ Morrison 2009: 201.

startet med at en stor folkemengde ulovlig tvang seg inn på et byggeområde midt under påskefeiringen. Begge oppføringene fikk dermed stor oppmerksomhet fra media. Dette bidro således til å sette fokus på SPC. Det kan være nærliggende å tro at noe av hensikten til SPC kan ha vært å få økt oppmerksomhet og oppslutning.

Disse spektakulære forestillingene er likevel ingenting mot media-stormen som kan komme dersom SPC får gjennomslag for å gjenoppbygge kapellet på Lovcen. PR-verdien av en slik begivenhet vil være enormt mye større. Oppføringen av Njegos mausoleet ble betraktet å være kontroversiell allerede i kommunisttiden. Den gang ble det sett på som en markering av Montenegro som egen nasjon. Dette førte til økt spenning mellom de montenegrinerne som identifiserer seg som et eget folk og de som mener de er serbere.¹⁸⁴ En gjenoppbygging kan dermed sees på som noe mer enn gjenoppbyggingen av selve kapellet. Det ville også kunne fungere som en gjenopprettelse av forestillingen av at montenegrinerne egentlig er serbere. Spesielt vil dette støtte opp om myten om Njegos som serber.

Hvis SPC skulle gjøre forsøk på å oppføre Njegos kapellet på Lovcen uten tillatelse ville sikkert regjeringen sett seg tvunget til å reagere for å unngå å miste sin troverdighet. Denne troverdigheten henger allerede i en tynn tråd fordi de ikke har aksjonert sterkere mot oppføringen av kirkene på Rumije og Sveti Stefan. Dette er nok SPC klar over. Kanskje det er tilstrekkelig for SPC at de fikk gitt uttrykk for sitt forslag, og dermed underbygget forestillingen om Njegos som serber.

For mange montenegrinere føles det meget provoserende at SPC ikke bruker det offisielle flagget på kirkene. Et lands flagg er vel et av de sterkeste, nasjonale symbolene. Ved å heise sitt serbiske kirkeflagg demonstrerer SPC tydelig sin makt i Montenegro. Det at SPC bruker serbisk tradisjon når de oppfører nye kirkebygg er også synlige bevis på det CPC kaller «*serbifisering*» av kirkene.

En annen ting som provoserer mange montenegrinere er SPC's fokus på de serbiske helgenene. CPC's tilhengere beskylder SPC for å fjerne montenegrinske helgensymboler fra kirkebyggene, noe de ser på som et forsøk på å skyve montenegrinsk historie i bakgrunnen.

¹⁸⁴ Morrison 2009: 73.

Med SPC's tette bånd til Serbia er diskursen om at det ikke finnes et montenegrisk folk, men at montenegrinerne er en del av det serbiske folket, viktig for SPC. Med hjelp av en slik diskurs kan kirken opprettholde sin posisjon. SPC kaller CPC for en illegal sekt og regner seg selv som den eneste offisielle ortodokse kirken i Montenegro.¹⁸⁵

Det montenegriske kirkesamfunnet, CPC, derimot, arbeider for å fremheve montenegrinernes egenart, bevise at montenegrinerne er et eget folk med sin egen kirkehistorie. Slik kan de legitimere seg som den gjenetablerte, montenegriske kirken og kreve kirkebyggene i Montenegro tilbakeført fra SPC.

Striden mellom de to kirkene må vel kunne sies å ha stor politisk betydning. De ulike politiske fløyene kan tiltrekke seg velgere ut i fra hvilket standpunkt folk har tatt angående sin egen identitet. De som betegner seg som serbere, vil nok helst stemme på et opposisjonsparti som ønsker serbisk tilknytning. Mange betegner SPC som Serbias lange arm inn i Montenegro. De som betegner seg selv som montenegrinere ønsker å gå videre på selvstendighetslinjen til det sittende regjeringspartiet. De ser på SPC som et kirkesamfunn som har okkupert landets kirke. Samtidig anser de SPC for å være et serbisk redskap til vandalisering av montenegrisk kultur og historie.¹⁸⁶

Disse forholdene er nok politikere fullt klar over selv om de tilsynelatende holder seg nøytrale til striden og henviser til grunnlovens artikkel 14 om at kirke og stat skal være adskilt.

¹⁸⁵ Morrison 2009: 131.

¹⁸⁶ Morrison 2009: 128-141.

5 Uoffisiell historiebruk – kampen om historien på internett

De to internettstedene jeg har valgt å fokusere på har mange fellestrekk. De er begge relativt ytterliggående og kompromissløse. Som nevnt tidligere er hovedbudskapet i begge to å stadfeste montenegrinernes identitet.

Åpningsbildet i det pro-montenegrinske nettstedet www.crnogorskapitanja.wordpress.com er dekorert med emblemer med pro-montenegrinske slagord og emblemer som «*Viva Montenegro*» og «*Protect Montenegrin Orthodox church.*» Et emblem viser et kart over Montenegro med påskriften «*Uavhengig*». Et annet emblem viser en stilisert mann som kaster det serbiske symbolet med de 4 kyrilliske S'ene i søppelet. Tidligere fantes det også et annet anti-serbiske slagord, et vaiende montenegrinsk flagg med påskriften «*Serb never, montenegrin forever*».¹⁸⁷ Dette slagordet ble vel for sterkt, så de har fjernet det fra siden nå. Nettstedets hovedspråk er montenegrinsk.

Det pro-serbiske nettstedet <http://www.njegos.org> presenterer seg i åpningsbilde som «*Serb land of Montenegro – History of Montenegro online*». I dette bildet finnes en rekke linker til kjente nyhetsmedia hvor nettstedet har vært nevnt, for eksempel CNN, BBC News, The Daily Telegraph etc. Hensikten med å plassere disse linkene på et så iøynefallende sted er antagelig at nettstedet skal fremstå som troverdig. På dette nettstedet er det brukt kyrillisk alfabet, men i motsetning til nettstedet www.crnogorskapitanja.wordpress.com, finnes det også en fullstendig engelsk versjon av nettstedet.

Ved å studere de to nettstedene gjennom lengre tid har jeg også lagt merke til en annen vesentlig forskjell. Det pro-serbiske nettstedet er tilsynelatende statisk. Med det mener jeg at den ikke oppdateres med nyheter. De siste «*nyhetene*» under pekeren «*Whats new*» på nettstedet er fra 2005. Dette tyder vel på at nettstedet var et innspill til valgkampen om selvstendighet i 2006.

Det pro-montenegrinske nettstedet er derimot «*levende*» og blir stadig oppdatert med nyheter.

¹⁸⁷ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

5.1 Er montenegrinerne serbere?

Begge nettstedene inneholder en rekke spørsmål om identitet og nasjonalitet. Disse blir hovedsakelig besvart ved henvisninger til historisk skriftlig materiale. Jeg skal nå gi en del eksempler på spørsmål som stilles og hvordan disse blir besvart.

På det pro-montenegrinske nettstedet finner en disse spørsmålene under en peker med tittelen: «*Er montenegrinerne serbere?*»¹⁸⁸ Det første spørsmålet som blir besvart her er nettopp dette spørsmålet: «*Er montenegrinerne serbere?*» Som svar henvises det til uttalelser fra flere historiske personer. Dette begrunner nettstedets ukjente forfatter slik: «For å svare upartisk på dette spørsmålet trenger vi først og fremst å se på hva historiske kilder sier».¹⁸⁹ En av disse kildene er et brev skrevet av Peter 1 Njegos. I brevet beskriver han en serber fra Sarajevo, Simon Milutinovic, slik: «Jeg vet ikke om det er noen andre serbere enn vår kjære Milutonovic som ville gått med på å leve i Montenegro.»¹⁹⁰

Ellers henvises også til et dokument *vladika*¹⁹¹ Vasilije Petrović Njegoš skrev til det russiske senatet i 1754. Overskriften i dokumentet lyder: «Jeg har skrevet en kort rapport om den montenegrinske nasjonalisme.»¹⁹² Dette dokumentet regnes som den første historieboka om Montenegro. I dokumentet stadfestet Peter1 Njegos blant annet at virkelige montenegrinere kun var de som bar en skriftlig personlig bekreftelse fra Vladikaen selv angående sin montenegrinske identitet. Bakgrunnen for dette skal ha vært at noen serbiske flyktninger i Russland hadde utgitt seg for å være montenegrinere. Dette ville ikke Vladikaen vite noe av fordi han fryktet at disse ville ødelegge montenegrinernes gode rykte.¹⁹³ Det henvises dessuten til et annet skriv fra den samme vladikaen, et brev til den russiske guvernør hvor han kaller seg «en from hyrde for sitt edle montenegrinske folk.»¹⁹⁴

¹⁸⁸ På originalspråket lyder sitatet «*Da li su Crnogorci Srbi*».

¹⁸⁹ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

¹⁹⁰ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

¹⁹¹ *Vladika* er betegnelse på en biskop som både var religiøs og politisk leder. Et slikt styresett kalles *teokrati*.

¹⁹² Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

¹⁹³ Roberts 2007: 149.

¹⁹⁴ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

Videre følger en uttalelse fra en av representantene i «*Den store nasjonalforsamling*» i 1918, Savo Fatic: «Mine herrer, jeg setter herved til side Montenegros historie. (...) Fra nå av er vi ikke lenger montenegriner, men serbere.»¹⁹⁵

Det neste spørsmålet som besvares er følgende: «*Er den montenegrinske nasjon oppfunnet av kommunistene?*» Dette spørsmålet blir besvart sarkastisk med at dette kan være riktig dersom de gamle montenegrinerne som levde før og etter Crnojevica dynastiet eller det teokratiske Njegos dynastiet var kommunister. For å underbygge svaret henvises det også her til flere historiske kilder, blant annet til en gravering på en sabel som befinner seg i museet i Cetinje. Påskriften lyder omtrent slik: «Denne sabel sprer død, Joka Radonjića, guvernør for det montenegrinske nasjon.» Ellers vises det også her til uttalelser fra flere historiske personer hvor betegnelsen *montenegrinsk nasjon* er brukt.¹⁹⁶

Det eldste dokumentet nettstedet viser til er et dokument fra 1522 hvor en person blir betegnet som «en mann av montenegrinsk nasjonalitet».

Ellers henvises det til at det i salgskontrakten i forbindelse med Njegos' salg av klosteret Stanjevici i 1839 står at han undertegnet den: «(...) på vegne av hele den montenegrinske nasjonen.»¹⁹⁷

Det tredje spørsmålet som besvares lyder: «*Var Njegos og kong Nikolaj serbiske?*» Den ukjente forfatteren innleder svaret med følgende utsagn:

*Om den historiske situasjonen forbundet med dette meget komplekse spørsmålet kan den interesserte leser finne en mengde litteratur. Her vil vi imidlertid forsøke å forklare fenomenet "Serbheten" til biskop Petar II Petrovic Njegos og Prins/Kong Nikola, og generelt hvorfor og hvordan serbisk nasjonalisme i Montenegro egentlig oppsto.*¹⁹⁸

Deretter følger, blant annet, en utredning om hvordan Njegos var blitt villedet av sin læremester Simo Milutinović:

¹⁹⁵ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

¹⁹⁶ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

¹⁹⁷ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

¹⁹⁸ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

Følgelig var Njegos ikke serbisk, men i sin diktning har han innslag av panslavisme og panserbisme. Noe som skyldes hans forbindelse med Simeon Milutinovic. Dette betyr selvfølgelig ikke at Njegos ikke var et poetisk geni, men at hans tro på at montenegrinerne er serbere var feil, og skyldes påvirkning utenfra. Dermed ble Njegoš' poesi, uavhengig av sin kunstneriske verdi, den viktigste kilden til serbifisering av montenegrinerne. Videre ble utbredelsen av de serbiske nasjonale følelser i Montenegro muliggjort med hjelp av et overveldende stort nettverk av serbiske agenter, med skjult hegemonisk agenda (...)¹⁹⁹

Når det gjelder Kong Nikolaj sin holdning sier forfatteren:

Kong Nicholas var absolutt under Njegos påvirkning, men det var han som, av spesielle grunner, "best fortjener" (i negativ forstand) å være den som sto for vekst av den serbiske nasjonalismen i Montenegro. Hvorfor, spør du? Fordi han hadde en høyst praktisk interesse - dynastisk og nasjonalt, å sikre at det montenegrinske folk for omverdenen ble omtalt som "de beste", "fullblods", "eliten" og "reneste" "serbere".²⁰⁰

Til slutt konkluderer forfatteren med at selv om Njegos og Kong Nikolaj spredte serbisme var de ikke serbere. Her er ordlyden hans:

Men det faktum at Njegos og kong Nikola bidro til å spre serbisme betyr ikke at de regnet seg som serbiske, og ikke montenegrinske. I Njegos sin kjøpskontrakt for klosteret Stanjevici 1839 heter det: "(...) de som representerer den montenegrinske nasjon," (...). På den andre siden har kong Nicholas sagt: "Spørsmålet om Montenegro er ikke en dynastisk sak, men dreier seg om et prinsipp for de små nasjoner og folkeslag."

Alt i alt, var den serbiske nasjonen i Montenegro oppfunnet i det 19. tallet, som et produkt av flere faktorer: Njegoš sin poesi påvirket av Simo fra Sarajevo sin serbiske propaganda og den politiske og ideologiske ingeniørkunsten til kong Nicholas.²⁰¹

Det fjerde spørsmålet lyder: «Omtalte de gamle montenegrinerne seg selv som serbere?»

Dette spørsmålet besvares slik:

¹⁹⁹ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

²⁰⁰ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

²⁰¹ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

For gamle montenegrinerne betydde ordet "Turkisk" muslimsk, ordet "Latinsk" katolikk, og ordet "serbisk" ortodoks, relatert til hvilken religion folk hørte, noe som er historisk sett helt forståelig. Det finnes virkelig mange bevis på dette.²⁰²

Videre vises det til flere kilder som bekrefter at begrepet kun gjaldt i religiøs betydning.

For å understreke skriver forfatteren blant annet:

Det er viktig å si at i løpet av den tiden hvor montenegrinske territorium tilhørte Ohrid Erkebispedømmet hendte det at montenegrinerne, på grunnlag av kirkelige jurisdiksjon, også kalte seg makedonere - montenegrinerne var dermed ikke makedonerne, og heller ikke serbere, men i begge tilfeller var betegnelsen basert på den formelle delingen av de ortodokse kirkene.²⁰³

Neste spørsmål som stilles er: «Tilhører montenegrinerne og serberne samme kulturelle enhet? Er innfødte montenegrinere serbere?»

Dette spørsmålet besvares blant annet slik:

Montenegrinerne og serbere er de to beslektede nasjoner, men på et kulturhistorisk og nasjonalt nivå har de alltid hatt sine egne etnisk kategorier. Bare for å nevne noen eksempler for å illustrere dette spesielt:

- Aldri i historien har montenegrinerne frivillig latt Montenegro bli en del av Serbia - selv i 1186 (Når Stefan Nemanja med ild og sverd tok Duklja, knust Dukljanska navn og nådeløst ødelagt Dukljanska byer) heller ikke i 1918 når det ble benyttet terror mot montenegrinerne som kjempet mot den skammelige og tragiske oppløsningen av Montenegro, når den ulovlig og illegitime Podgorica Assembly, foretok den såkalte annekteringen til Serbia.)²⁰⁴

Som ytterligere bevis på at montenegrinerne og serberne har felles kulturarv skriver forfatteren:

- Den aller viktigste kampen i hele historien til det serbiske folket er utvilsomt slaget ved Kosovo. Zeta hær, dvs. forfedrene til dagens montenegrinere, kjent for sitt mot

²⁰² Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

²⁰³ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

²⁰⁴ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

som er omtalt i forbindelse med mangfoldige kamper, deltok ikke i kampen om Kosovo. Feiringen av Kosovo myten i Montenegro i det 1900 tallet skyldes propagandist og spionen Simo Milutinovic av Sarajevo, som i flere år var Njegos pedagog i Cetinje.

- Det viktigste serbiske helgen er St. Sava. Sava fantes ikke i Montenegro før propagandaen i slutten av 1900 tallet. Dette kommer best til uttrykk ved at Njegos aldri noensinne nevnt St.Sava For videre å stadfeste forskjellen sies det at Zeta's hær, som var hæren til montenegrinernes forfedre, ikke deltok i kampen på Kosova Polje i 1389. Dette til tross for at denne kampen regnes som den viktigste i serbernes historie. Det vises også til at den viktigste serbiske helgenen, Sveti Sava, ikke omtales av montenegrinerne før på slutten av 1800-tallet. Selv Njegos omtalte aldri Sveti Sava (...)²⁰⁵

Videre stadfestes følgende: «Den første kongen av Montenegro (da kalt Duklja) var Michael Vojislavljević 1077 år. Den første serbiske kongen Stefan var "kronet" 1217, omtrent 140 år senere.»²⁰⁶

Til slutt henvises det til at den gamle montenegrinske stammekulturen ikke eksisterte blant serberne: «La oss også nevne det blant serberne ikke finnes spor av det viktigste sosio-antropologiske karakteristiske trekk hos montenegrinerne, nemlig stammekulturen»²⁰⁷

Det sjette spørsmålet lyder: «Eksisterer et eget, montenegrinsk språk?» Dette spørsmålet besvares slik:

Montenegrinsk eksisterer på lik linje med kroatisk, serbisk eller bosnisk. Gamle montenegrinerne, spesielt de mest jordnære vanlige folk, har - til tross for omfattende storserbisk propaganda - aldri kalt sitt språk for serbisk, bare Vårt!

I dag er det mange serbiske og pro-serbiske "eksperter" som fornekte eksistensen av et montenegrinsk språk. Men hvis deres "argumenter" utsettes for en grundig logisk analyse, kommer vi til den konklusjon at alle disse kritikk er basert på behovene til nasjonalistiske politikk, og ikke på parametere av lingvistikk.²⁰⁸

²⁰⁵ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

²⁰⁶ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

²⁰⁷ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

²⁰⁸ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

Det neste spørsmålet som besvares er: «Eksisterte det en egen montenegrinsk ortodoks kirke?» Slik besvares det:

Det er udiskutabel - ikke bare eksisterte, men den eksisterer fremdeles. Det finnes en enorm mengde bevis for dette udiskutable historiske faktum. Kort sagt, eksisterte den lokale montenegrinske ortodokse kirke siden 1766 til dags dato, med et avbrudd fra 1920 til 1993.

Den montenegrinske ortodokse kirke er faktisk en gjenopprettelse av den lokale serbiske patriarkatet i Pec 1766. Praktisk talt ikke noe før, men siden den gang i særdeleshet, hadde ingen en kanonisk juridiksjon til å gripe inn i livet til den montenegrinske ortodokse kirken, og kirkens åndelige overordnede. Montenegrinerne sto fritt til å velge Opštecnogorskom zboru - en slags representant nasjonalforsamling som tok de viktigste beslutningen avgjørelser. Valget organisertes foran Cetinje kloster.

Uavhengige valg av det øverste religiøse lederskap (arhipastira) er det viktigste symbol for en autokefal kirke.²⁰⁹

Det henvises også til at den montenegrinske ortodokse kirken ble anerkjent både av patriarken i Konstantinopel og av den russiske kirken. Rekonstruksjonsprosessen av den montenegrinske ortodokse kirke som startet i begynnelsen av 1990 beskrives slik:

Prosessen med rekonstruksjon av den montenegrinske ortodokse kirke i begynnelsen av 1990 var et viktig grunnlag for nasjonal selverkjennelse av montenegrinerne og ambisjoner for nasjonal uavhengighet for å gjenopprette det som var der i mai 2006.²¹⁰

Det pro-serbiske nettstedet, Serb land of Montenegro, har også en peker hvor en finner spørsmål og svar, kalt «*Montenegro FAQ*». Her finnes det en engelsk versjon som jeg har tatt utgangspunkt i. Jeg skal nå ta for meg noen av spørsmålene som blir besvart under denne pekeren.

²⁰⁹ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

²¹⁰ Crnogorska pitanja lokalisert 13.12.2012.

Det første spørsmålet lyder: «*Where is Montenegro?*» Spørsmålet besvares med følgende sitat fra boka *The Falcon and the Eagle, Montenegro and Austria-Hungary 1908-1914*

«... *Montenegro, the tiny Serb land [is] nestled in the southwestern corner of present-day Yugoslavia*». ²¹¹

Spørsmål nummer to lyder: «*Who are Montenegrins?*» Her er svaret på dette spørsmålet: Montenegrins regard themselves as high-caste Serbs, the warrior Serbs."²¹²

Deretter følger et spørsmål med ordlyden: «*How Montenegrins expressed their identity in independent Montenegrin state before unification with Serbia.*» Spørsmålet besvares med et sitat fra professor William N. Dunn, University of Pittsburgh's Graduate School of Public and International Affairs; CNN, Montenegro: Hotspot in the making?:

During the existence of theocratic Montenegro, Principedom of Montenegro and Kingdom of Montenegro, absolutely all Montenegrins considered themselves as Serbs nationally and Montenegrins regionally.

*"Although there is no other nationality in this land except Serb nationality and no other religion except Eastern Orthodoxy, each foreigner and each person of different faith can live here and enjoy the same freedom and the same domestic right as Montenegrin or Highlander." The Code of Montenegrin Prince Danilo, established in 1855, paragraph 92.*²¹³

Slik lyder det neste spørsmålet: «*What was the guiding national idea in independent Montenegrin state?*» Spørsmålet blir besvart med et sitat som skal være hentet fra en montenegrisk geografibok fra 1911 for tredje trinn i Grunnskolen:

*In Montenegro live only true and pure Serbs who speak Serbian language... Besides Montenegro there are more Serb lands in which our Serb brothers are living... Some of them are free as we are and some subjugated to foreigner... Each Serb in Montenegro is obligated to love his entire Fatherland, all Serb lands - in which our free and unfree Serb brothers are living.*²¹⁴

Et annet spørsmål er hvordan montenegrinerne uttrykte sin identitet etter at de kom i union med Serbia. Spørsmålet lyder som følger: «*How Montenegrins expressed their identity after unification with Serbia and between two world wars?*» Dette besvares ved å vise til et utdrag

²¹¹ Treadway 1998: ix.

²¹² Serb land of Montenegro lokalisert 13.12.2012.

²¹³ Serb land of Montenegro lokalisert 13.12.2012.

²¹⁴ Serb land of Montenegro lokalisert 13.12.2012.

av unionserklæringen utarbeidet i 1918 av det som ble kalt *Den store nasjonalforsamlingen i Podgorica* (ref. kapittel 4.2).

*"Serbs of Montenegro are same in blood, language and aspiration, faith and heritage as people from Serbia and other Serb lands; We have common past which fills us up with enthusiasm, common ideals, heroes, sorrow and everything else that makes one nation really meaningful."*²¹⁵

Neste spørsmål som besvares er: «*Why than we hear about separate "Montenegrin" and "Serb" identities in Montenegro?*» Dette spørsmålet besvares med sitat av Dr Slavenko Terzic, Director of Historical Institute of Serbian Academy of Sciences and Arts; "Word about Montenegro - Hope of southern Serbdom or "ISM", Ideological roots of Montenegrin nation and Montenegrin separatism", Podgorica 2001. I dette utsagnet hevdes det at kommunistene påtvang Montenegro status som ny nasjon:

*After WWII "Montenegrin nation is imposed violently, by the Yugoslav Communist Party leadership... It is unique example in Europe that inhabitants of one province, or republic, practically overnight become members of another, new nation (similar example does not exist). Free manifestation of peoples will was halted by oppressive measures of communist reign."*²¹⁶

Deretter kommer et spørsmål om hva som er forskjellen mellom montenegrinsk og serbisk identitet: «*Where is the difference between "Montenegrin" and "Serb" identities in Montenegro today?*» Slik besvares det: "There are Serbs who are not Montenegrins (...), but there are no Montenegrins who are not in some sense Serbs."²¹⁷

Det siste spørsmålet som stilles er dette: «*Can Montenegrins still be considered as the Serbs?*» Svaret som gis er et sitat av Charles Hodson, The Council for European Relations; CNN Insight, 29 December 2000: "... majority of Montenegrins regard themselves as Serbs. They share with the Serbs from Serbia the same culture, the same religion, (...) they are ethnically the same people."²¹⁸

²¹⁵ Serb land of Montenegro lokalisert 13.12.2012.

²¹⁶ Serb land of Montenegro lokalisert 13.12.2012.

²¹⁷ Serb land of Montenegro lokalisert 13.12.2012.

²¹⁸ Serb land of Montenegro lokalisert 13.12.2012.

5.2 En sammenligning av nettstedene

Selv om de to nettstedene representerer to motsatte fløyer har de faktisk ganske mye til felles. De beveger seg innenfor samme diskursive felt. Det virker som om målet for begge nettstedene er å skape en hegemonisk intervensjon ved å overbevise montenegrinerne om at deres diskurs er den riktige ved henholdsvis å hevde at montenegrinerne er serbere eller at montenegrinerne er et eget folk. Ved å gi fasitsvar på spørsmål om montenegrinsk historie og identitet, utgir de seg for å være et ekspertpanel innenfor dette feltet. På begge nettstedene brukes historiske myter som middel for å vinne diskurskampen.

Det er interessant å legge merke til at disse nettstedene bruker uttalelser fra mektige historiske personer til å underbygge sine svar, de bruker til med uttalelser fra de samme personene. Dette svarer godt til Foucaults teori om *forfatterprinsippet*. Et spørsmål som blir besvart ved å henvise til uttalelser av historisk viktige personer som for eksempel Njegos blir tillagt verdi nettopp på grunn av opphavsmannen. Njegos er en mytisk kultfigur både for de montenegrinerne som regner seg som serbere og de som holder fast på at montenegrinerne er et eget folk. Det faller vel derfor naturlig for begge fløyene å bruke Njegos for å legitimere sitt ståsted. Serberne henviser til hans serbiske sympatier og mener at han er serber. Mens montenegrinerne anser han som sin store nasjonalhelt og dikter, en slags montenegrinsk Henrik Wergeland. Man kan også si at det viser Foucaults *kommentarprinsipp* i praksis, utsagn blir tolket og gis ulike betydninger.

Flere av spørsmålene er nesten likelydende hos begge, men svarene er helt motsatte. Det ser nærmest ut som om de to nettstedene argumenterer mot hverandre. Med andre ord, de driver en slags diskurskamp via internett.

Vi kan for eksempel studere kjernes spørsmålet på det montenegrinske nettstedet, «*Er montenegrinerne serbere*». På det pro-serbiske nettstedet har de et spørsmål med ordlyden «*Hvem er montenegrinerne.*» Begge spørsmålene har samme tema, nemlig å stadfeste eller avkrefte om montenegrinerne er serbere. Som svar henviser det pro-montenegrinske nettstedet blant annet til en hel rekke uttalelser fra tidligere montenegrinske herskere for å stadfeste at montenegrinerne er et eget folk, mens det pro-serbiske nettstedet konkluderer med at montenegrinerne er førsteklasses serbere, serbiske krigere.

Spørsmålet «*Er den montenegrinske nasjon oppfunnet av kommunistene*» på det pro-montenegrinske nettstedet kan sees på som en kommentar til det pro-serbiske nettsidens spørsmål som lyder «*Hvorfor hører vi om separate montenegrinske og serbiske identiteter i Montenegro.*» Det sistnevnte spørsmål besvares med å si at montenegrinsk nasjonalitet ble påtvunget av kommunistene. Montenegrinernes svar går ut på at montenegrinsk etnisitet eksisterte lenge før kommunistene kom til makten. At spørsmålet på det pro-montenegrinske nettstedet besvares sarkastisk og nærmest latterliggjør tanken på at kommunistene oppfant den montenegrinske nasjonen gir en indikasjon på dette.

Spørsmålet som på det pro-montenegrinske nettstedet lyder «*Tilhører montenegrinerne og serberne samme kulturnasjonale enhet?*» ser også ut til å ha et motsvar på det andre nettstedet. På det pro-serbiske nettstedet lyder spørsmålet «*Hva er den ledende nasjonale ideen i Montenegro*». På det pro-serbiske nettstedet slås det fast at folket i Montenegro er serbere, mens det montenegrinske nettstedet konkluderer med at de to folkene er beslektede, men like fullt to forskjellige nasjoner. Det er interessant å legge merke til at det pro-montenegrinske nettstedet henviser til tidlig historie for å bevise at Montenegro som nasjon er eldre enn Serbia. Det pro-serbiske nettstedet viser til uttalelser i en geografi bok fra 1911, en tid hvor den montenegrinske kongen hadde ambisjoner om å herske over "*Stor-Serbia*".²¹⁹

²¹⁹ Morrison 2009: 28.

6 Sammenligning av historiebruken

Etter at jeg nå har belyst bruk av myter hos de ulike aktørene kan det være interessant å sammenligne historiebruken på disse tre arenaene. Er det de samme historiene som blir brukt, er motivene de samme?

Det kan vel slås fast at grunnelementet er det samme, diskurskampen om montenegrinernes identitet. Når vi tar i betraktning hvilken rik historie landet har er det bemerkelsesverdig at historiebruken beveger seg innenfor et så snevert område. Alle aktørene velger å bruke omtrent samme materiale.

Serbernes viktigste opphavsmyte, den berømte myten om slaget på Kosovo Polje er sentral blant de montenegrinerne som kaller seg serbere. De mener dagens montenegrinere er etterkommere av serbere som flyktet opp i fjellene etter kampen mot tyrkerne. Pro-montenegrinerne, derimot, hevder at montenegrinerne ikke deltok i slaget i det hele tatt. Vladimir myten er den sentrale opphavsmytten til montenegrinerne som betegner seg som et eget folk. Det som gjør denne myten spesiell er at den er felles for flere religiøse samfunn. Myter om folkehelten Njegos står i en særstilling siden begge fløyer bruker ham som symbol på nasjonalitet. Det er hevet over all tvil at han har bidradd til å spre forestillingen om at montenegrinerne er serbere. Samtidig står han for pro-montenegrinerne som et nasjonalt symbol, nærmest som en slags montenegrinsk Henrik Wergeland.

Kampen står om kontinuitet, hvem som var der først, og hvem montenegrinerne egentlig er. Politikere snakker om kulturelle tradisjoner. Kirkesamfunnene, CPC og SPC, mener begge at de representerer den opprinnelige kirken i Montenegro. Internettstedene fastslår montenegrinernes identitet ved hjelp av mytene, om enn med motsatt resultat.

Symboler kan brukes for å forsterke eller omskape myter. SPC sine kirkemonument på Rumije og Sveti Stefan er eksempler på symboler som omskaper myter. De mest sentrale symbolene for et lands nasjonsbygging er flagg, nasjonalsang og språk. Disse tre symbolene bruker alle aktørene flittig i kampen om mytene. For pro-montenegrinerne er det viktig at disse symbolene bygger opp om myten om at montenegrinerne er et eget folk. Derfor måtte de fremstå som hundre prosent montenegrinske, og ikke kunne forbindes med Serbia. Regjeringen var nok meget bevisst på dette og sørget for å få de nasjonale symbolene etablert allerede fra første dag landet var selvstendig ved angi dem i landets grunnlov. Ved å

velge et gammelt montenegrinsk kongeflagg som nasjonalflagg, en montenegrinsk folkevise som nasjonalsang og kalle språket *montenegrinsk* kan det se ut som om regjeringen foreløpig seirer i diskurskampen med hensyn til de nasjonale symbolene. Grunnlovens paragraf 4 (engelsk utgave) lyder slik:

Montenegro shall have a coat of arms, a flag and a national anthem.

The coat of arms of Montenegro shall be the golden double-headed eagle with lion on its chest.

The flag of Montenegro shall be red in color, with the coat of arms in the center and the golden brim.

The national anthem of Montenegro shall be "Oj svijetla majska zoro".²²⁰

Grunnlovens paragraf 13 omhandler språket: Denne paragrafen lyder slik:

The official language in Montenegro shall be Montenegrin.

Cyrillic and Latin alphabet shall be equal.

Serbian, Bosniac, Albanian and Croatian shall also be in the official use.²²¹

At disse symbolene er nedfelt i landets grunnlov ser imidlertid ikke ut til å hindre dem som identifiserer seg som serbere fra å kjempe om symbolene. Både politikere fra opposisjonen og til og med landets president vil ha bort deler av nasjonalsangen. SPC bruker ikke det offisielle flagget på sine bygg, selv om disse bygningene må ansees som offentlige. Også på de to uoffisielle nettstedene kjempes det om bruk av disse symbolene.

Politikere er vel de som er minst bastante og tydelige i sin retorikk omkring identitetskonflikten. Dette henger antagelig sammen med deres behov for å sanke stemmer. Ved å vise en viss varsomhet i sin ordbruk og ikke være detaljert om sitt ståsted, regner de vel med å appellere til flest mulig velgere. Samtidig har de selvsagt også behov for å markere sitt ståsted. Utydelighet kan vel like gjerne føre til at de mister stemmer, som at de får flere stemmer. President Vujanovic er vel den som går lengst i å forsøke å tilfredsstille begge fløyene ved å erklære seg som en brobygger.

De to kirkesamfunnene, CPC og SPC, legger ikke fingrene imellom når det gjelder å fremheve seg selv og tilkjenne sine følelser overfor motparten. Begge bruker myter for å legitimere

²²⁰ Montenegros grunnlov 2007: §4.

²²¹ Montenegros grunnlov 2007: §13.

seg og mistenkeliggjøre hverandre. CPC beskylder SPC for å ha «stjålet» kirkene, og at SPC løper Serbias ærend, og SPC at CPC er en illegitim kirke dannet av «gamle kommunistpamper».

I kampen om mytene viser SPC en spesiell form for historiebruk ved at de endrer gamle minnesteder. De forsterker sin tilstedeværelse og legitimitet ved å sette synlige preg på landskapet. Eksempel på dette er jernkirken på Rumija og kirken på Sveti Stefan, serbisk kirkeflagg, nye kirker oppført etter serbiske byggetradisjoner samt bruk av serbiske ikoner.

De to nettstedene som jeg har valgt ut som representanter for uoffisiell historiebruk må vel betegnes som ganske indoktrinerende. Nettstedene preges av svart/hvitt tenkning og gir ikke rom for alternative meninger. De gir uttrykk for meget bastante synspunkt og deres retorikk er, i likhet med kirkes, ganske sterk. Det kan også se ut som om de begge har tette bånd til sine respektive kirkesamfunn.

Det er kanskje ikke så overraskende at uoffisielle nettsteder er de mest ytterliggående i identitetskampen. Siden de er uoffisielle blir de ikke ansvarliggjort i samme grad som politikere og kirkeledere. Derfor er det naturlig at politikere og kirkeledere utviser varsomhet i sine uttalelser. I Montenegro kan vi se at politikere stort sett utviser en slik varsomhet. Det er imidlertid ikke tilfelle når det gjelder ledere fra de to kirkesamfunnene, SPC og CPC. Disse er tvert imot meget provoserende i sin ordbruk overfor hverandre. De to kirkesamfunnene lagt seg på en linje som nærmest minner om verbal krigføring.

7 Hvorfor stanser ikke identitetskampen?

Man kan undre seg over at en slik kamp om identitet fremdeles er like heftig nå, etter at landet ble selvstendig, som den var før valget om selvstendighet i 2006. Er det kun en politisk maktkamp eller stikker det dypere? For å forstå dette må vi se på konteksten.

Så tidlig som på 1800-tallet var det bevegelse i Montenegro som ønsket union med Serbia. Disse identifiserte seg allerede den gang som en del av det serbiske folket. Njegos og kong Nikolas' holdninger bidro nok vesentlig til et slikt syn.

Hvorfor montenegrinere allerede da brukte uttrykket *serbere* om seg selv, er det delte meninger om. I følge det pro-montenegrinske nettstedet hadde betegnelsen kun en religiøs betydning. Pro-serberne mener at uttrykket ikke hadde en så snever betydning. De hevder at de gamle montenegrinere identifiserte seg helt og fullt som serbere.

Stadige skiftninger av Montenegros grenser er nok også en medvirkende årsak til identitetskonflikten. Innbyggerne i de områdene som senest ble innlemmet i Montenegro har nok ikke så sterke lojalitetsbånd til landet som områdene rundt den gamle hovedstaden, Cetinje, som ofte kalles kjerneområdet til Montenegro. I dette området finner vi det største flertallet av folk som betegner seg som montenegrinere. I følge MONSTAT (Montenegros offisielle statistiske kontor) sin folketelling i 2011 erklærte over 90 % av innbyggerne i Cetinje at deres etnisitet var montenegrinsk, mens kun 4 % oppga serbisk som sin etnisitet. Derimot i Pijevlja, som ikke ble innlemmet i Montenegro før i 1913, oppga hele 57 % at deres etnisitet var serbisk, mens kun 24 % oppga montenegrinsk etnisitet.²²²

I store deler av 1900-tallet var Montenegro en del av Jugoslavia. Da de andre republikkene, en etter en, forlot denne føderasjonen, var montenegrinernes bånd med serberne fremdeles så sterke at de valgte å fortsette å være sammen med dem. Hvorfor akkurat Montenegro valgte å fortsette føderasjonen når de andre brøt ut er et spørsmål som mange har forsøkt å finne svar på. Fellesskapet i den ortodokse troen var nok en viktig faktor. Det at landet var det minste av republikkene, kan også være medvirkende årsak. Det ser ut som montenegrinere har et slags lillebrorskompleks overfor Serbia.

²²² MONSTAT 2011: Table 4A.

Siden Serbia og Montenegro sto på samme side i kampene ble det knyttet tette bånd mellom dem. Dette kom til uttrykk når montenegrinerne første gang i 1992 gikk til valg på spørsmålet om de ville fortsette sin union med Serbia. I dette valget stemte et overveldende stort antall (95,7 %) av montenegrinere for fortsatt union.

Samtidig som borgerkrigen bidro til å etablere et fellesskap mellom de to landene, har den også ført til polarisering. Serbernes stigma som «*verstingene*» i en borgerkrig som etter hvert ble meget rå og brutal fikk mange montenegrinere til å ta avstand fra dem. For disse var det ikke lenger ønskelig å bli identifisert som serbere. Imidlertid var denne gruppen i mindretall. DPS som allerede den gang var det ledende partiet sto fremdeles på Milosevic sin side. I 1997 oppsto det en splittelse innad i DPS mellom dem som var for og imot Milosevic. Denne splittelsen utviklet seg til å bli en splittelse mellom dem som var for og imot selvstendighet. Det hele spisset seg til under Kosovo krisen. Montenegro har bestandig hatt et godt forhold til Kosovo, og landet har dessuten en forholdsvis stor minoritetsgruppe som betegner seg som *kosovo-albanere*. Montenegrinerne ønsket absolutt ikke å komme i konflikt med disse. Tanken på at montenegrinere kunne bli sendt for å slåss for serberne i Kosovo virket skremmende på mange. Kosovo krigen var ikke deres krig.²²³

Den endte med at den montenegrinske regjeringen gjorde det klart for den serbiske regjering at de nektet å sende montenegrinske soldater til Kosovo. Antagonismen mellom de to landene var startet.

Selv om Montenegro nektet å sende soldater til Kosovo og erklærte seg nøytrale i konflikten, ble de likevel dradd inn i den på flere måter. Blant annet kom det en stor strøm av flyktninger derfra.²²⁴ Disse flyktningene kom i tillegg til flyktninger fra Bosnia og Kroatia som tidligere var ankommet. Majoriteten av flyktningene som kom til Montenegro var serbere fra disse stedene. Svært mange av disse flyktningene dro ikke tilbake etter at krigen var over. Disse flyktningene har derfor bidradd til å øke antallet av innbyggere i Montenegro som identifiserer seg som serbere.

NATOs bombing førte til en ytterligere polarisering mellom de to identitetene. Selv om Montenegro ikke ble særlig hardt rammet, var det likevel en felles skjebne som igjen rammet

²²³ Morrison 2009: 167.

²²⁴ Morrison 2009: 168-169.

de to landene. En ny sympatibølge for Serbia oppsto blant unionstilhengerne. Samtidig kom en slags protestbølge fra den andre fløyen. De innså at landet hadde vært spart dersom de ikke var i union. Situasjonen ble etter hvert så tilspisset at president Djukanovic henvendte seg til lederne fra de ulike trossamfunnene og ba dem om hjelp til å roe gemyttene og sørge for fred og toleranse mellom de ulike trosretningene.

Hvorfor er det viktig for Serbia å beholde en tett knytning til Montenegro? En grunn for det kan være at mens Serbia i århundrer var under tyrkisk herredømme beholdt Montenegro en stor grad av frihet i den samme perioden. Gjennom forestillingen om at montenegrinerne er serbere kan serberne opprettholde en forestilling om at en del av det serbiske riket aldri ble undertrykket av tyrkerne. Montenegrinerne har gjennom historien blitt betegnet som et stolt krigerfolk. Serberne refererer ofte til montenegrinerne som «de beste serberne».²²⁵ På den måten styrkes serbernes selvtillit. Montenegrinerne kan derfor være viktig for nasjonsbyggingen i Serbia.

Serbias forhold til Kosovo er nok en annen årsak til at tilknytningen til Montenegro er viktig for serberne. Serberne bruker opphavsmysten om Kosovo Polje slaget i 1389 for å legitimere sin rett til Kosovo. Montenegrinerne har vel slått hull på denne myten ved å hevde at montenegrinerne slett ikke var med på slaget. Montenegro har dessuten for lengst anerkjent Kosovo som selvstendig stat. Etter hvert ser det ut som at serberne også innser at de igjen taper kampen om Kosovo.

De som har noe å vinne eller tape i kampen er først og fremst makteliten, politikere og kirkeledere. Det er også disse som hovedsakelig fører an i diskurskampen. Politikere bruker kampen for å vinne valg. De blir ofte kritisert for at de bruker tid og krefter på identitetskampen istedenfor å ta tak i viktigere saker som bekjempelse av arbeidsløshet, korrupsjon og kriminalitet.

Politikere er likevel noe vage og forsiktige med å forfekte enten montenegrinsk eller serbisk identitet. Som nevnt tidligere kan årsaken være redsel for å miste velgere. En annen årsak kan være frykt for dårligere diplomatiske forhold med Serbia, og sist, men ikke minst, at de er redde for at konflikten skal eskaleres slik at det kan oppstå borgerkrig.

²²⁵ Roberts 2007: 17.

Kirkesamfunnene, CPC og SPC, ser derimot ikke ut til å legge noen bånd på seg i diskurskampen. SPC bruker påstanden om at montenegrinerne er serbere for å beholde sin posisjon og råderett over kirkene, mens CPC på sin side bruker påstanden om at montenegrinerne er et eget folk i et forsøk på å vinne posisjon og råderett over kirkebygg. CPC regnet nok med at de skulle bli den offisielle ortodokse kirken i Montenegro når landet ble uavhengig. De argumenterer med at det å nekte å anerkjenne CPC som den legitime kirken i Montenegro innebærer samtidig en fornektelse av Montenegro som egen stat.²²⁶ De mener at de er de rettmessige eierne av Montenegros ortodokse kirkebygg og klostre. SPC har fått et solid feste innenfor Montenegro. Kirken blir, som tidligere nevnt, av mange regnet som Serbias lange arm i Montenegro. SPC's erkebiskop blir stadig anklaget for å blande seg i montenegrinsk politikk.

Det er på det religiøse området at identitetskampen har vært nærmest en alvorlig konflikt. Mytene som brukes i montenegrinernes identitetskamp kan betegnes som religiøse myter. Det skjer ofte at religiøse myter aktiverer politiske konflikter. Stugu beskriver det slik:

Religiøse førestellingar kan gje tolkingsrammer for og retning til dagsaktuell politikk, og politiske konfliktar aktiverer religiøse skilje. I det heile ser det ut til å verke skjerpande på konflikter når religiøse forteljingar, førestellingar og institusjonar blir innrullerte i dei og histora blir tolka gjennom religiøse filter.²²⁷

²²⁶ Morrison 2009: 139.

²²⁷ Stugu 2008: 98.

8 Oppsummering

I denne oppgaven har jeg vist mangfoldet i diskurskampen om montenegrinernes identitet. I Montenegro kjemper to ulike diskursene om å vinne gehør for at deres versjon er den eneste sanne, objektive diskursen. Jeg har pekt på hvor sentrale mytene er i denne kampen. Som nevnt i innledning er Montenegros fortid omskiftelig. En kollektiv identitet bygger på forestilling om en felles fortid. Fortiden er kompleks og den kan ikke rekonstrueres. Dette gjelder ikke minst i det lille landet Montenegro, med sin beliggenhet mellom øst og vest Europa. Mytene kan bidra til å skape orden og system når det gjelder den uoversiktige fortiden og gir oss en forenklet forestilling av den.

Jeg har vist hvordan aktørene bruker de ulike mytene på forskjellige måter i identitetskampen. Politikere er de mest vage aktørene når det gjelder bruken av myter. Regjeringspartiet antyder at montenegrinerne har en stolt fortid, mens opposisjonen viser til en kulturarv felles med Serbia. Mens regjeringspartiet refererer til myter om en multikulturell fortid med sine henvisninger til montenegrinske tradisjoner, snakker opposisjonen om en felles, serbisk fortid basert på den serbisk ortodokse troen og serbiske tradisjoner. I sin retorikk er politikere imidlertid lite detaljerte når det gjelder bruken av myter, så det kan være vanskelig å finne ut av hvilken fortid de refererer til. Det er gjennom bruken av nasjonale symboler at identitetskampen blant politikere blir mest tydelig. Slike symboler kan også være en uttrykksform for myter.

Beskrivelse av de nasjonale symbolene og bruken av dem er nedfelt i Montenegros grunnlov. De nasjonale symbolene regjeringspartiet har valgt underbygger myten om at montenegrinerne er et eget folk. De ønsker at språket skal kalles montenegrinsk, ikke serbisk. Som nasjonalflagget har de valgt et gammelt kongeflagg fra en periode da Montenegro var et selvstendig land. En gammel montenegrinsk folkeviser er valgt til nasjonalsang. Det er ingen tvil om at sangen gir en beskrivelse av fjell-landet Montenegro, ikke noe serbisk sletteland.

Opposisjonen vil ha alternative nasjonale symboler som underbygger myten om at montenegrinerne er serbere. De ønsker at språket skal hete serbisk. Dessuten vil de at et montenegrinsk flagg fra tiden da Montenegro var sammen med Serbia i kongeriket Jugoslavia også skal brukes som montenegrinsk nasjonalflagg. Dette flagget ligner det

serbiske. Nasjonalsangen har opposisjonen protestert mot helt siden landet ble selvstendig. De vil ha de to siste strofene i sangen fjernet.

President Vujanovic fremstiller seg som en brobygger mellom de to diskursene. Med sine uttalelser om at han er montenegrinsk, men ikke anti serbisk gjør han et forsøk på å tilfredsstille begge fløyene. Han støtter opposisjonen i deres krav om at de to siste versene i nasjonalsangen må fjernes. Imidlertid er han ikke enig med opposisjonen i deres utsagn om at Montenegros kulturarv er serbisk. Han kritiserer også opposisjonen for å være negative til CPC. SPC får kritikk fra presidenten for deres innblanding i politiske anliggender.

I motsetning til politikere er de to ortodokse kirkesamfunnene, SPC og CPC tydelige i sin bruk av myter. Begge bruker mytene for å legitimere sin rett som den rettmessige arvingen etter den gamle, montenegrinske ortodokse kirken. Dette gjør de ved å skape en forestilling om kontinuitet for sin kirke, samtidig som de legger vekt på å fremstille motparten som uhederlige. SPC hevder at deres kirke har eksistert i Montenegro siden 1219. De baserer sitt synspunkt på myter om St. Sava som kirkens grunnlegger, myter om at alle vladikaene regnet seg som serbere og myter om veneziansk okkupasjon av kystkirkene. SPC er, ifølge dem selv, den eneste lovlige ortodokse kirken i Montenegro. De omtaler CPC som en illegal sekt som ulovlig forsøker å tilrane seg SPC's eiendom.

CPC skaper også en forestilling om kontinuitet for sin kirke, og betegner seg som en viktig bidragsyter til nasjonsbyggingen i Montenegro. De fremstiller seg som et demokratisk kirkesamfunn bygget på montenegrinske tradisjoner og myter. I følge deres fremstilling var SPC's annektering av CPC i 1920 ulovlig og de selv, CPC, har derfor legitim rett til SPC's eiendommer i Montenegro. CPC beskylder dessuten SPC for å være agenter for Serbia, og anklager dem for å være et illegalt, illegitimt og monopolistisk samfunn som har til hensikt å undergrave Montenegros nasjonale identitet.

SPC viser en spesiell form for bruk, ikke-bruk og omdanning av myter i form av spektakulære oppførelsene av kirkebygg. Et eksempel på dette er oppføring av jernkirken på toppen av Rumija, som fungerer som en omdannelse av Vladimir myten. Kirkebygget på Sveti Stefan bidrar til forestillingen om at kystområdet også er en del av et serbisk kirkesamfunn. Hvis deres ønske om gjenopprettelse av Njegos kapellet på Lovcen blir innvilget kan dette bidra til å opprettholde myten om at Njegos var serbisk. Forestillingen om at montenegrinerne er

serbere understøttes også gjennom SPC's bruk av det serbiske kirkeflagget som symboliserer serbisk enhet. Å bygge nye kirker etter den stilen som brukes i Serbia er også en måte å opprettholde myten om at montenegrinerne er et serbisk folk.

I likhet med kirkesamfunnene bruker de to uoffisielle nettstedene mytene for å bevise henholdsvis at montenegrinerne er et eget folk eller at de tilhører det serbiske folket. Ved sine svar på spørsmål om nasjonalitet gir de ikke noe rom for tvil om hva som er riktig. Begge nettstedene er i stor grad indoktrinerende og viser et svart/hvitt bilde av situasjonen. De underbygger i stor grad sine svar ved å referere til uttalelser fra mektige historiske personer. Spørsmålene på de to nettstedene er omtrent likelydende, mens svarene er meget forskjellige. Med andre ord kan man si at de driver en form for diskurskamp på internett.

Tatt i betraktning Montenegros lange historie er det interessant å legge merke til at det egentlig er ganske få historiske begivenheter og personer som spiller inn og at de samme begivenhetene og historiske personene brukes av begge fløyer.

Det finnes ikke noe fasitsvar på spørsmålet om montenegrinerne er serbere eller om de tilhører en egen nasjonalitet. Anderson beskriver nasjonalisme som «*et forestilt fellesskap*». Det eksisterer ingen nasjonalitet med stor N.²²⁸ Han mener at svaret finnes i et folks kulturelle røtter. Som jeg har redegjort for har montenegrinerne og serberne til dels felles kulturelle røtter gjennom den ortodokse kirken. Samtidig er det også til dels stor kulturforskjell. Det må derfor være opp til den enkelte innbygger selv å finne ut hvem han er og hvilke røtter han vedkjenner seg.

Det var nok lettere for folk i Montenegro å finne sin kollektive identitet før det ble antagonisme mellom de to diskursene. Den gangen kunne de si «ja takk, begge deler. Vi er montenegrinere og vi er serbere.» Nå blir de i høy grad tvunget til å foreta et valg. Slike valg medvirker til splittelse mellom folk. Det kan føre til at vennskap brytes og at det blir indre strid i familier. I et så lite land som Montenegro er slike splittelser noe de absolutt burde vært spart for.

Identitetskampen virker ganske fastlåst, men det ser likevel ikke ut til at det eksisterer noen overhengende fare for borgerkrig i Montenegro akkurat nå. Imidlertid bør vel ikke

²²⁸ Anderson 1996: 19.

situasjonen undervurderes. Jeg tror at minnene om den blodige oppdelingen av Jugoslavia har satt dype spor blant befolkningen i dette området av Europa. Borgerkrigen på 1990-tallet var en etnisk kamp hvor partene orienterte seg etter sin religiøse tilknytning. Å starte en ny, etnisk borgerkrig er vel derfor noe ingen av partene ønsker. For å hindre eskalering av dagens spente situasjon er det nok viktigere enn noen gang at Montenegro holder i hevd sine multietniske tradisjoner slik at alle folkegrupper kan se frem over og bidra til å bygge opp landet.

Litteraturliste

Anderson, B. *Forestilte fellesskap* (Oslo 1996).

Andrijasevic, Z. and Rastoder, S. *The History of Montenegro* (Podgorica 2006).

Angell, H. *Gjennom Montenegro paa ski* (Oslo 2005).

Bieber, F. *Montenegro in transition* (Baden-Baden 2003).

Bureau *Montenegros facts* (publisert 2010) fra på internettsiden
http://www.gov.me/en/info_guidebooks/102811/jhdjajdhaj.html lokalisert 07.09.2012.

Bøe, J.B. *Å lese fortiden. Historiebruk og historiedidaktikk* (Kristiansand 2006).

CPC, Kratki osvrt na istorijat Crnogorske Pravoslavne Crkve (Činjenice i dokazi koje treba znati) Ukjent forfatter, fra CPC sitt offisielle nettsted
http://www.cpc.org.me/latinica/istorija_crkva.php?id=1 lokalisert 6.02.2013.

Crnogorska pitanje, fra nettstedet www.crnogorskapitanja.wordpress.com lokalisert 13.12.2012).

Danielsen, M.Ø. En analyse av forholdet mellom Kosovo-myten og serbisk identitet fremstilt i Vojislav Koštunicas taler (Masteroppgave 2012) fra nettstedet
https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/123456789/33969/xderudxDanielsen_MASTER.pdf?sequence=2
lokalisert 29.11.2012.

Democratic Fronts program fra nettsted <http://www.demokratskifront.me/Program-ENG.pdf>
lokalisert 18.02.2013.

Djukanovic, M. Address by Prime Minister-Designate Milo Đukanović at Montenegro parliament session (04.12.2012) fra nettstedet
<http://www.predsiednik.gov.me/en/search/118131/Address-by-Prime-Minister-Designate-Milo-jukanovic-at-Montenegro-Parliament-session.html> lokalisert 11.02.2013.

DPS program fra nettstedet
http://www.dps.me/images/stories/Kongres/VI_KONGRES_Program.pdf lokalisert 20.02.2013.

Ellefsen, C.H., "The Land of the Living Past" (Masteroppgave 2009)
<https://bora.uib.no/bitstream/1956/3326/1/56492268.pdf> lokalisert 15.03.2012.

Eriksen, T.B. *Hva er idéhistorie* (Oslo 2003).

Foucault, M. *Diskursens orden* (Oslo 1999).

Gregovic, S. Artikkel i avisen Novosti 30.07.2012 fra nettstedet <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.300.html:386477-Obnovljena-crkva-Svetog-Aleksandra-Nevskog> lokalisert 22.01.2013.

Hitching, A.R. og Veum, A. *Diskursanalyse i praksis* (Kristiansand 2011).

Information Service of The Serbian Orthodox Church (29.06.2005) fra nettstedet <http://www.spc.rs/old/Vesti-2005/06/29-6-05-e.html> lokalisert: 09.09.2011.

Jansson, E. (19.05.2006) "Dividing Loyalties"
Artikkel fra Financial times nettsted: <http://www.ft.com/cms/s/0/819d3cea-e642-11da-a36e-0000779e2340.html#ixzz2PZZox7qj> lokalisert 05.04.2013.

Jensen, B.E. *Historie – Livsverdi og fag* (København 2006).

Kilibarda, N. Amfilohije osvetosavio sve manastire Crne Gore (10.08.2012)) fra nettstedet <http://crnogorskapitanja.wordpress.com/2012/08/10/kilibarda-amfilohije-osvetosavio-sve-manastire-crne-gore/> lokalisert 12.03.2013.

Kjelstadli, K. *Fortiden er ikke hva den engang var* (Oslo 2005).

Kolstø, P. « Theorizing historical Myths in Balkan Societies and beyond. Part II: Historical myths as boundart-defining mechanisms”. I: East European Perspectives, Vol. 5, No. 21, (05.10.2003) fra nettstedet <http://www.rferl.org/content/article/1342491.html> lokalisert 25.04.2013.

Krivokapić, Ranko.: Ukloniti crkvu sa Rumije (05. 12.2012) fra nettstedet <http://portalanalitika.me/politika/vijesti/82777-krivokapii-crkva-sa-rumije-se-mora-mai-ier-udara-u-temeljne-vrijednosti-drave.html> lokalisert 19.01.2013.

Kusovac, Srđan Vujanović: Ja sam most između vlasti i opozicije. Pobjeda (19.11.2011) fra nettstedet <http://www.pobjeda.me/2011/11/19/vujanovic-ja-sam-most-izmedu-vlasti-i-opozicije/> lokalisert 27.03.2013.

Laclau, E. og Mouffe, C. *Diskursteoriens politiske perspektiv* (Fredriksberg 2002).

MALEŠEVIĆ, S. and UZELAC, G.: A Nation-state without the nation? The trajectories of nation-formation in Montenegro. I: Nations and Nationalism, Volume 13, Issue 4, 695–716 (publisert først gang 30 NOV 2007) fra nettstedet <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1469-8129.2007.00318.x/full> lokalisert 14.11.2012.

Malcolm, N. *Kosovo a short story* (London 2002).

May, R. *Myter og identitet. Behovet for myter i vår tid* (Oslo 1992).

Milosevic, M. «Presidential Election Result Draws Protests in Montenegro» (10.04.2013) fra nettstedet <http://www.balkaninsight.com/en/article/montenegro-s-opposition-recounts-ballots-after-sunday-s-vote> lokalisert 11.04.2013.

Mina: Odgovor Amfilohijo. I Vijesti (17.06.2012) fra nettstedet <http://www.vijesti.me/vijesti/vujanovic-o-obnovi-crkve-lovcenu-odlucuje-vlada-clanak-78567> lokalisert 28.02.2013.

MONSTAT (Statistical office of Montenegro) fra nettstedet <http://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje%281%29.pdf> lokalisert 07.03.2015.

Montenegros grunnlov, fra nettstedet http://www.skupstina.me/cms/site_data/16122009/USTAV%20CG-engleska%20verzija.pdf lokalisert 07.09.2012.

Montenegro Regjerings offisielle nettsted http://www.gov.me/naslovna/drzavni_simboli/ lokalisert 03.04.2013.

Moore, P. (05.08.2005) "Serbia and Montenegro: The Politics Of Churches And Helicopters" Artikkel i Radio Free Europe/Radio Liberty fra nettstedet <http://www.rferl.org/content/article/1060426.html> lokalisert 05.04.2013.

Morrison, K. *Montenegro a modern story* (London 2009).

Mønnesland, S. *Før Jugoslavia og etter* (Oslo 1999).

Njegos, P.P. *Gorski Vijenac* (Beograd 2007).

Pavicevic, D. and Durovic, S. *Relation between Montenegro and Serbia from 1991 to 2006: An analysis of Media Discourse* in *Media discourse and the Yugoslav conflicts* ed. Kolstø, P. (Farnham 2009).

Pavicevic, T. (09.08.2012) "Reakcija Mitropolit Mihailo: Grafiti imaju istu poruku kao i metalna crkva." Artikkel i avisen Vijesti online hentet fra nettstedet <http://www.vijesti.me/vijesti/mitropolit-mihailo-grafiti-imagju-istu-poruku-kao-metalna-crkva-clanak-86796> lokalisert 15.1.2013.

Pavlovic, S. *odsustva – o osporavanju prošlosti konstrukciji društvenog zaborava* fra nettstedet <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-3160/2010/0352-31601002117P.pdf> lokalisert 09.04.2012.

Pavlovic, S. "Who are Montenegrins? Statehood, identity and civic society". I Bieber, F. *Montenegro in transition* (Baden-Baden 2003).

Petric R. Vijesti online artikkel (07.08.2012) fra nettstedet <http://www.vijesti.me/vijesti/limena-crkva-rumiji-ispisana-grafitima-clanak-86557> lokalisert 15.01.2012.

Pobjeda, Artikkel fra avisens nettsted (25.06.2005) <http://www.pobjeda.co.me/citanje.php?datum=2005-06-25&id=64772> lokalisert 27.10.2011.

Radojevic, D. Ukrasi na Crnogroskoj kapi (31.03.2013) fra nettstedet http://www.montenegro.org.au/ukrasi_na_crnogorskoj_kapi.html lokalisert 31.03.2013.

Roberts, E. *Realm of the black mountain* (London 2007).

RumijaBar. Sveta Gora Rumija: Video film fra nettstedet <http://www.youtube.com/watch?v=UgGhDsOKVys> lokalisert 03.11.2011.

Sache, I. (11.11.2011) Serbia: Coat of arms, fra nettstedet <http://www.crwflags.com/fotw/flags/rs%29.html> lokalisert 11.03.2013.

Sekulovic, G. *Montenegrin Identity* (2011) fra nettstedet <http://crnogorskapitanja.wordpress.com/english/> lokalisert 31.10.2012.

Serb land of Montenegro, fra nettstedet www.njegos.org lokalisert 13.12.2012.

SNP program in English. Fra SNP's nettsted <http://www.snp.co.me/strana.asp?kat=1&id=6400> lokalisert 8.02.2013.

Softić, T. Valgtale holdt av Djukanovic Artikkel i avisen Vijesti online (03.10.2012) fra internettsiden <http://www.vijesti.me/izbori-2012/dukanovic-ne-borimo-se-vlast-poturamo-leda-drzavu-clanak-94461> lokalisert 25.02.2012.

SPC (2000) Ukjent forfatter: Brief history of the Orthodox Metropolitanate of Montenegro and the Littoral fra nettstedet http://stari.mitropolija.me/aktuelno/saopstenja/metropolitanate_brief_history.html lokalisert 30.01.2013.

Statisti_ki godišnjak Crne Gore 2010, Tabell 4-7, fra nettstedet <http://www.monstat.org/userfiles/file/publikacije/godisnjak%202010/stanovnistvo.pdf> lokalisert 02.06.2012.

Store norske leksikon, fra nettstedet <http://www.snl.no/search?query=teokrati&x=38&y=9> lokalisert 04.05.2011.

Strømbom, L. *Identitet og identitetspolitikk i svenske regioner* (Lund 2003) fra nettstedet <http://www.svet.lu.se/Projekt/Regionprojektet/Pdf-rapporter/Stroembom.pdf> lokalisert 04.12.2012.

Stugu, O.S. *Historie i bruk* (Oslo 2008).

Tanjug: Krivokapićeve izjave su mržnja najprimitivnije i najgore vrste . I Blic (18.01.2013) fra nettstedet <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/363323/Amfilohije-Krivokapiceve-izjave-su-mrznja-najprimitivnije-i-najgore-vrste> lokalisert 21.01.2013.

Treadway, J.D., *The Falcon and the Eagle, Montenegro and Austria-Hungary 1908-1914* (West Lafayette 1998).

Vučinić, S.: SPC u Budvi provocira nereder postavljanjem krsta na Svetom Stefanu. Artikkel I Vijesti online (17.04.2011) fra nettstedet <http://www.vijesti.me/vijesti/vucinic-spc-budvi-provocira-nerede-postavljanjem-krsta-svetom-stefanu-clanak-15907> lokalisert 21.01.2013.

Winther Jørgensen M. og Philips, L., *Diskursanalyse som teori og metode* (Fredriksberg 1999).

World Election fra nettstedet <http://welections.wordpress.com/2012/10/19/montenegro-2012/> lokalisert 18.02.2012.

Žugić, V. Vujanović: Nije Krivokapić mjera crnogorstva. Vijesti (01.02.2013) fra nettstedet <http://www.vijesti.me/vijesti/vujanovic-nije-Krivokapić-mjera-crnogorstva-clanak-111809> lokalisert 26.02.2013.

Zirojevic, O. (2000) "Kosovo in the Collective Memory" I: Popov, N. (red.) *The Road to war in Serbia. Trauma and Catharsis* (Budapest 2000): 189-211.

Foto

Foto av flagg på forsiden er hentet på internett fra følgende nettsteder:

Rødt flagg fra nettstedet:

https://twimg0-akamaihd.net/profile_images/178258349/cg-zastava.JPG lokalisert 11.04.2013.

Rødt, blått og hvitt flagg fra nettstedet

<http://t3.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcQZreaC27rFVUTgY3LrF0GrTpJVOV-4hf6CgUe1PCUuhaiXsTeAPA> lokalisert 11.04.2013.